

TAITEIDENVÄLISYYS TAIDEMUSEOYMPÄRISTÖSSÄ

Katsaus Ateneum-salin taiteidenvälisen toiminnan keskeisiin merkityksiin
tekijöiden ja kävijöiden haastattelujen näkökulmasta

Sonja Taimiaho

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Taidehistoria

Syksy 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Sonja Taimiaho	
Työn nimi – Title Taiteidenvälisyys taidemuseoympäristössä. Katsaus Ateneum-salin taiteidenvälisen toiminnan keskeisiin merkityksiin tekijöiden ja kävijöiden haastattelujen näkökulmasta.	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level Pro gradu –tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 106
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimus käsittelee Ateneumin taidemuseossa sijaitsevaa taiteidenvälistä esiintymistilaa, Ateneum-salia, jonka ohjelmistoprofiili keskittyy nykykulttuurin esittelyyn esimerkiksi musiikin ja esittävän taiteen kautta. Vuonna 1991 toimintansa aloittaneen Ateneum-salin taustalla vaikuttavat museopedagogiset tavoitteet. Erilaisten taiteidenvälisen esitysten kautta museokävijöille pyritään tarjoamaan uudenlaisia kokemuksia ja esimerkiksi mahdollisuus tutustua myös muihin taiteenlajeihin kuvataiteeseen keskittyvässä taidemuseossa.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa, millaisia erilaisia merkityksiä Ateneum-salin aktiivikävijät ja toiminnan suunnittelijat antavat taiteidenväliselle toiminnalle taidemuseokontekstissa. Tutkimuksessa pyritään myös selvittämään, millaisia käyntimotiiveja aktiivikävijöillä on ja tarjoaako taiteidenvälinen toiminta taidemuseolle jonkinlaista lisäarvoa kävijöiden näkökulmasta.</p> <p>Tapaustutkimuksena toteutetun tutkimuksen primääriaineistona toimivat Ateneum-salin aktiivikävijöiden ryhmähaastattelu sekä kolmen taiteidenvälisen toiminnan perustamisessa ja/tai suunnittelussa mukana olleen henkilön haastattelut. Tutkimus on toteutettu aineistolähtöisesti haastatteluaineiston teemoittelun, analyysin ja tulkinnan kautta. Tutkimuksen keskeisenä teoreettisena viitekehystenä toimii kävijöiden museokokemuksen rakentumiseen liittyvä malli, jota on sovellettu aktiivikävijöiden haastatteluaineiston analyysiin.</p> <p>Museoihin kohdistuu erilaisia, keskenään ristiriitaisiakin vaatimuksia, joihin museoiden on pystyttävä vastaamaan säilyttääkseen merkityksensä muuttuvassa maailmassa. Museotoiminnan keskiöön ovat siirtyneet kävijät. Tämän tutkimuksen haastatteluaineistoon nojaten voi todeta, että taiteidenvälinen toiminta on hyödyllinen väline museoiden pyrkiessä vastaamaan kävijöiden erilaisiin toiveisiin ja tarpeisiin. Taiteidenvälisyys nähdään siitä huolimatta toisinaan lisäpalveluna esimerkiksi museon ydintoimintoina pidettyjen, kokoelmiin ja näyttelyihin liittyvien sisältöjen rinnalla. Laadukkaasti rakennetulla taiteidenvälisellä ohjelmistoprofiililla voidaan kuitenkin tukea museon sisältöjen monipuolisuutta sekä yksilöllisten kävijäsuhteiden rakentumista. Taiteidenvälisyys voi toimia välittäjänä vanhan taiteen ja nykykulttuurin välillä ja vaikuttaa myös museon julkisuuskuvaan</p>	
Asiasanat – Keywords Ateneum-sali, haastattelututkimus, kävijätutkimus, museokokemus, museopedagogiikka, yleisötyö, taiteidenvälisyys	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 TAITEIDENVÄLINEN TOIMINTA TAIDEMUSEOKONTEKSTISSA	5
1.1 MUSEON TOIMINTAYMPÄRISTÖN MONET ULOTTUVUUDET	8
1.2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	11
1.3 TUTKIMUSAIHE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	13
1.4 TUTKIMUKSEN RAKENNE	15
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA.....	17
2.1 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	17
2.2 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	20
2.3 HAASTATELUJEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	24
2.3.1 YLEISÖTUTKIMUSTEN MERKITYS.....	24
2.3.2 ATENEUM-SALIN AKTIIVIKÄVIJÖIDEN RYHMÄHAASTATELUT	25
2.3.3 TOIMINNAN SUUNNITTELIJOIDEN HAASTATELUT	30
2.3.4 HAASTATELUAINEISTOJEN MUODOSTUMINEN.....	31
2.3.5 HAASTATELUAINEISTOJEN ANALYYSI	32
2.4 MUSEOKÄYNNIN KOLME KONTEKSTIA SUHTEESSA ATENEUM-SALIIN	36
3 ATENEUM-SALI: 20 VUOTTA TAITEIDENVÄLISTÄ TOIMINTAA	40
3.1 MUSEOPEDAGOGIA TAITEIDENVÄLISEN TOIMINNAN POHJANA	40
3.2 ALKUTAIPALEELLA	43
3.3 TOIMINTA VAKIINTUU.....	47
4 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN SUHDE ATENEUM-SALIIN.....	51
4.1 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN KULTTUURISUHDE JA DEMOGRAFIA.....	51
4.2 YKSILÖLLISET KÄVIJÄSUHTEET	52
4.3 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN KESKEISET KÄYNTIMOTIIVIT	53
4.4 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN ATENEUM-SALIIN LIITTÄMÄT MIELIKUVAT	58
5 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ TAITEIDENVÄLISYYDESTÄ TAIDEMUSEOKONTEKSTISSA.....	61
5.1 MUSEOKÄYNNIN KOLME KONTEKSTIA JA ERILAISET KÄVIJÄTYYPIT	61
5.2 PERSONALLINEN KONTEKSTI: "PERINTEITÄ JA YLLÄTYKSIÄ JA ANARKIAA, MITÄ VAAN."	64
5.3 FYYSINEN KONTEKSTI: "KODIKAS JA HYVÄ."	66
5.4 SOSIAALINEN KONTEKSTI: "NOBELISTIEN SEURASSA!"	68
5.5 ATENEUM-SALIN SUHDE ATENEUMIN TAIDEMUSEOON KÄVIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA	70
6 KUINKA NÄKEMYKSET KOHTAAVAT? TAITEIDENVÄLISEN TOIMINNAN KESKEISIÄ MERKITYKSIÄ AKTIIVIKÄVIJÖIDEN JA TOIMINNAN SUUNNITTELIJOIDEN NÄKÖKULMASTA	74
6.1 TAITEIDENVÄLISEN TOIMINNAN MERKITYS MUSEON YLEISÖSUHTEELLE	74

6.2 TAIDEIDENVÄLISYYS TUKEE YKSILÖLLISEN MUSEOSUHTEEN SYNTYÄ	76
6.3 TAIDEIDENVÄLISYYS VÄYLÄNÄ NYKYHETKEN JA VANHAN TAITEEN VÄLILLÄ	79
6.4 MUSEOPEDAGOGIAN RISTIRIITAISET VAATIMUKSET	84
6.5 TAIDEMUSEOSTA TAIDEIDEN MUSEOON, MUSEOSTA MONITAIDEKESKUKSEEN?	86
7 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA.....	90
7.1 NÄKÖKULMIA TUTKIMUSTULOSSIIN JA JATKOTUTKIMUKSEEN.....	90
7.2 TAIDEIDENVÄLISEN TOIMINNAN OIKEUTUS TULOSHAKUISESSA MAAILMASSA	92
LÄHTEET.....	96
LIITTEET.....	104
LIITE 1: TAUSTATIETOLOMAKE	104
LIITE 2: SAATEKIRJE	105
LIITE 3: RYHMÄHAASTATTELUN RUNKO	106

1 TAITEIDENVÄLINEN TOIMINTA TAIDEMUSEOKONTEKSTISSA

*"Ilman yleisöä museot ovat varastoja; vasta yleisö tekee niistä museoita."*¹

Tämä Marjatta Levannon ja Susanna Petterssonin ajatus on lainattu Valtion taidemuseon Museopedagogian strategiamietinnöstä vuodelta 2001. Kymmenen vuotta myöhemmin se tiivistää edelleen osuvasti yhden aikamme tärkeimmistä museoalan haasteista. Toimivan, aktiivisen ja vuorovaikutteisen suhteen luominen yhteiskuntaan ja kävijöihin on ensiarvoisen tärkeää, jotta museot voivat perustella merkitystään muuttuvassa maailmassa.

Tarkastelen tässä tutkimuksessa Ateneumin taidemuseossa sijaitsevaa taiteidenvälistä teatteritilaa, Ateneum-salia, ja niitä erilaisia merkityksiä, joita taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijat ja Ateneum-salin aktiivikävijät taiteidenvälisyydelle antavat taidemuseokontekstissa. Kävijöillä on erilaisia toiveita ja odotuksia onnistuneen museokokemuksen suhteen. Taiteidenvälisen ohjelmistoprofiilin kehittämisen yhtenä lähtökohtana on ollut tarve vastata entistä monipuolisemmin näihin kävijöiden yksilöllisiin tarpeisiin. Lisäksi taiteidenvälisyydellä on pyritty rikastamaan museon sisältöjä tarjoamalla kuvataideyleisöille kokemuksia muista taiteenlajeista ja tuomalla uusia taidemuotoja osaksi taidemuseotoimintaa. Niin tanssia, teatteria kuin nykysirkustakin sisältävien esitysten kautta on myös haluttu houkutellessa uusia yleisöjä museon kynnyksen yli. Pyrin tutkimuksessani selvittämään, millaisia asioita aktiivikävijät taiteidenvälisessä toiminnassa arvostavat ja mitkä käyntimotiivit heitä vetävät Ateneum-salin ohjelmiston pariin. Tarkastelen näitä kävijöille keskeisiä toiminnan merkityksiä suhteessa taiteidenvälistä toimintaa suunnitelleiden henkilöiden haastatteluissa esiin nousseisiin, taiteidenvälisen toiminnan keskeisiin tavoitteisiin.

Ateneum-salin taiteidenväliseen toimintaan osana taidemuseota kohdistuu monia, keskenään ristiriitaisiakin toiveita ja vaatimuksia. Museotoimintaa ohjaavat museon monet roolit. Ateneumin taidemuseolla on myös omat velvollisuutensa osana Valtion taidemuseota. Vaikka tutkimukseni

¹ Levanto & Pettersson 2001, 4.

pääpaino on kävijöiden ja taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijoiden näkemyksissä ja kokemuksissa, pyrin tutkimuksessani huomioimaan myös Ateneumin taidemuseon toiminnan taustalla vaikuttavia tekijöitä. Näin taiteidenvälisen toiminnan kehittymistä ja sen erilaisia merkityksiä voidaan tarkastella oikeassa kontekstissa osana museon laajempaa toimintaympäristöä.

Vuonna 1991 Valtion taidemuseo reagoi museotoimintaan kohdistuviin ajankohtaisiin vaatimuksiin ja omiin kehitystarpeisiinsa perustamalla Suomen ensimmäisen taidemuseossa toimivan teatteritilan, Ateneum-salin.² Vuonna 2011 toiminnan aloittamisesta on siis tullut kuluneeksi 20 vuotta. Ateneum-salin taiteidenvälisen ohjelmiston yhtenä tarkoituksena on ollut avata museon ovia yhä useammalle ihmiselle tarjoamalla monipuolista, erilaisille yleisöille suunniteltua ohjelmaa taidemuseoympäristössä. Toisaalta se haluaa tarjota myös vakiintuneelle museon kävijäkunnalle yllättäviä kulttuurikokemuksia ja tarkastella taidemuseossa esillä olevia teemoja uusin keinoin. Tärkeää on kokonaisvaltaisten kokemusten luominen ja erilaisten taideyleisöjen toivottaminen tervetulleeksi osaksi museon arkea.³

Ateneum-salilla on mahdollisuus tuottaa sekä sellaisia sisältöjä, jotka ovat vuorovaikutuksessa museossa parhaillaan käynnissä olevien muiden toimintojen kanssa että omaa taiteellista linjaa noudattavia ohjelmistoja.⁴ Näin se voi parhaimmillaan olla lähtökohdiltaan perinteisempää museotoimintaa joustavampi ja reagoida aktiivisemmin ajankohtaisiin virtauksiin ja niihin viesteihin ja vaatimuksiin, joita ulkoapäin saadaan. Tämä on tärkeää aktiivisen ja vuorovaikutteisen yhteiskuntasuhteen kannalta.

Museoiden taiteidenvälinen toiminta on nykyään jollain tavalla toteutettuna arkipäivää suuressa osassa museoita. Useimmat museokävijät ovat tottuneet siihen, ettei museo ole kaikilta osin enää pelkkä hiljainen, taiteen katsomiseen pyhitetty paikka, vaan seinien sisällä tapahtuu myös paljon muuta. Jo museohenkilökunnan laaja kirjo yleisötyöhön liittyvillä alueilla kertoo, että aktiivinen, aikaansa sopeutuva nykymuseo on monella tavalla varautunut toimenkuvansa laajenemiseen ja yleisön palvelemiseen. Taiteidenvälinen ohjelmisto mielletään silti usein museon seinien sisällä tapahtuvaksi oheistoiminnaksi, joka tukee muita toimintoja – ei toiminnaksi, jolla on omat

² Pettersson 2004, 102.

³ Levanto & Pettersson 2001, 26.

⁴ Pettersson 2004, 109.

sisällölliset tavoitteet ja perusteltu, huolella rakennettu toimintasuunnitelma⁵. Museokävijöitä tutkittaessa on havaittu, että myös kävijöiden suhde taiteidenväliseen toimintaan on osin kaksijakoinen. Toisaalta tällaista ”näyttelyihin linkittyvää oheistoimintaa” kaivataan lisää, toisaalta sen ei haluta häiritsevän museotoiminnan perinteisempiä muotoja.⁶

Museoiden taiteidenvälisen toiminnan kehittyessä aiheen teoreettinen tutkimus ei ole pysynyt kehityksessä mukana, vaan museoympäristössä tapahtuva taiteidenvälinen toiminta on saanut osakseen varsin vähän omaa tutkimusta⁷. Lisäksi taiteidenvälisen toiminnan museoympäristössä tapahtuvaan vastaanottoon liittyvää tutkimusta on tehty vähän. Taiteidenvälisen toiminnan arvo osana museon keskeisiä toimintoja on ajatuksen tasolla helposti perusteltavissa, mikäli toimintaa lähestytään esimerkiksi museopedagogisesta näkökulmasta. Tuolloin toimivan, taiteidenvälisen ohjelmanprofiilin merkitystä museolle voidaan perustella esimerkiksi vuorovaikutuksellisuuden tukemisella ja heterogeenisen yleisön erilaisiin tarpeisiin vastaamisella.⁸ Jos aiheesta ei ole tehty teoreettista tutkimusta, toiminnan oikeutus ja hyötyjen perustelu esimerkiksi rahoitusta haattaessa jää kuitenkin usein ylevään sävyyn esitettyjen päämäärien varaan. Käsitys siitä, että kulttuuri ja taide ymmärretään jo lähtökohdiltaan automaattisesti hyvään pyrkivänä ja hyvinvointia tukevana toimintana, on yleinen, ja ajaa keskustelua juuri tähän suuntaan⁹. Käsitys kulttuurin kiistattomasta arvosta on kuitenkin murentunut postmodernismin ja kulttuurintutkimuksen myötä.¹⁰ Näin ollen taiteidenvälisen toiminnan merkitystä on pystyttävä perustelemaan myös teoreettisesti. Koska yleisölähtöisyys vaikuttaa vahvasti taiteidenvälisen toiminnan taustalla, ei toiminnan merkitystä myöskään voida uskottavasti perustella ilman, että perusteluissa kuuluu myös kävijöiden ääni. Osin tästäkin syystä näen jokaisen aihetta sekä kävijöiden että toiminnan suunnittelijoiden näkökulmasta lähestyvän tutkimuksen arvokkaana.

⁵ Pettersson 2004, 108–109.

⁶ Hatakka 2009, 240–241. Hatakan esittelemässä aineistossa taiteidenväliseen toimintaan viitataan juuri oheistoimintana.

⁷ Pettersson 2004, 101.

⁸ Levanto & Pettersson 2001, 5.

⁹ Ks. Pöllänen 2007.

¹⁰ Karttunen 2010.

1.1 MUSEON TOIMINTAYMPÄRISTÖN MONET ULOTTUVUUDET

Taiteidenvälinen toiminta aloitettiin Ateneumin taidemuseon Ateneum-salissa toiminnan suunnittelijoiden havaitessa, että muuttuva museo kaipaa monipuolisempia sisältöjä ja uusia välineitä yleisöjen kanssa keskusteluun.¹¹ Toiminnan taustalta löytyy siis reagointi museon jatkuvasti muuttuvaan toimintaympäristöön. Muutokset haastavat museoita luomaan uusia toimintamalleja ja löytämään erilaisia väyliä kävijöiden luo, jotta museo voi säilyttää merkityksensä yhteiskunnassa ja kehittää toimintaansa. Myös museon rooli muuttuu. Toiminnan keskiöön ovat siirtyneet erilaiset kävijät, joiden erilaisiin tarpeisiin museon on kyettävä vastaamaan. Yksi keino tukea kävijöiden positiivisen museokokemuksen syntyä on kehittää museon toimintaa suuntaan, jossa museoilla on aktiivinen suhde ympäristöön ja ajan ilmiöihin koko kulttuurin saralla. Tämä tarkoittaa toimintojen laajentamista ja kehittämistä myös muilla kuin perinteisesti museoiden piiriin kuuluvilla kulttuurin alueilla. Näin väylät erilaisista asioista motivoituvien kävijöiden suuntaan saadaan monipuolisemmiksi ja kynnyksensä museoiden sisältöjen tutustumiseen kenties matalammaksi. Kuvataiteeseen keskittyvien taidemuseoiden kohdalla tämä tarkoittaa muidenkin taiteenlajien kuin kuvataiteen pysyvää kotiutumista museotiloihin, erilaisia sisältöjä etsivien taideyleisöjen palvelemista ja pyrkimystä vuorovaikutteisen ja monipuolisen suhteen rakentamiseen kaikkien niiden ihmisten kanssa, joiden elämään kulttuuri kuuluu – tavalla tai toisella.

Kävijöiden toiveisiin vastaamisen lisäksi museoiden toiminnan muutospaineisiin vaikuttavat myös monet muut, osin keskenään ristiriidassa olevat tarpeet. Oman yhteisön ja ympäröivän yhteiskunnan muutosten seuraaminen ja niihin reagointi on olennaista kilpailukykyyn ylläpitämiseksi ja toiminnan turvaamiseksi. Laatuajattelun rantautuminen museoympäristöön on tuonut mukanaan uusia näkökulmia laadukkaalle museotyölle. Toiminnan laatua mitataan usein tehokkuuden, vaikuttavuuden ja tuloksellisuuden kautta, jolloin museotoiminnan eri osa-alueita on katsottava kokonaisuutena; oikeiden asioiden tekeminen oikein ei riitä, ellei toiminta ole myös taloudellisesti kestävä. Lisäksi taidemuseotoiminnan julkisuus ja velvoitteet esimerkiksi julkisen

¹¹ Marjatta Levannon haastattelu.

rahoituksen ja lainsäädännön myötä tuovat omat vaatimuksensa museotoiminnan kehittymiselle.¹²

Museotoiminnan vaikuttavuuden mittaaminen on kuitenkin vaikeaa, sillä esimerkiksi taide- ja kulttuurialan tutkimukseen tai kulttuurikentän käytännötoimintaan kohdentuvaa vaikutusta on lähes mahdotonta seurata reaaliajassa. Vain osa museotoiminnan vaikuttavuudesta on mitattavissa esimerkiksi sen perusteella, kuinka paljon näyttely vetää kävijöitä tai herättää julkista keskustelua. Suuri osa toiminnasta luo pohjaa pitkän aikavälin kehitykselle, jolloin vaikutukset saattavat heijastella näkyviin vasta vuosien päästä. Muille aloille tyypilliset mittarit eivät siis toimi, vaan museoita tulisi arvioida museotoiminnan lähtökohtiin sopivien menettelytapojen kautta.

Museoiden sopeutuminen muuttuvaan toimintaympäristöön on siis monitahoinen asia. Myös toiminnan mahdollistava rahoitus tulee useilta tahoilta. Tässä tutkimuksessa tarkastelen museoiden toimintaympäristöä Valtion taidemuseoon kuuluvan Ateneumin taidemuseon näkökulmasta. Valtion taidemuseon rahoitus tulee pääosin valtion budjetista. Vuonna 2009 valtion budjetista myönnettyjen määrärahojen osuus koko Valtion taidemuseon budjetista oli 71 %. Maksullisen toiminnan tuottojen osuus vuonna 2009 oli 22 % kaikista rahoituslähteistä. 7 % nousu edelliseen vuoteen selittyy Picasso-suurnäyttelyn kävijämäärillä.¹³ Tästä näkökulmasta katsottuna toiminnan määrärahojen kehittyminen on osin riippuvainen siitä, kuinka paljon museon maksullisia toimintoja käytetään, mutta suurin painoarvo on silti valtion rahoituksella. Museon merkitys ja rooli yhteiskunnassa vaikuttavat siis myös taloudellisen tuen saantiin.¹⁴

Ateneumin taidemuseo osana Valtion taidemuseota toimii kuitenkin julkisena kulttuurilaitoksena, joka ei voi ensisijaisesti pyrkiä taloudellisen voiton tuottamiseen. Toiminnan keskiössä ovat sisällölliset tavoitteet, joissa on huomioitava myös esimerkiksi toimintojen yhdenvertainen saavutettavuus kaikille.¹⁵ Lisäksi yleisesti hyväksytty Kansainvälisen museoneuvosto ICOM:in (The International Council of Museums) määritelmän mukainen näkemys museosta taloudellista hyötyä

¹² Tuomaala 1997, 20–21; 31–32.

¹³ Valtion taidemuseon vuosikertomus 2009, 43.

¹⁴ Levanto 2004, 51.

¹⁵ Valtion taidemuseon toiminta- ja taloussuunnitelma 2012–2015, 4-5.

tavoittelemattomana, kaikille avoimena laitoksena asettaa museoiden toiminnan sellaiselle alueelle¹⁶, jota ei voida suunnitella tai arvioida vain talousmaailmasta tutuista lähtökohdista käsin.

On myös muistettava museoiden rooli kulttuuriperinnön tallentajana pitkällä aikajänteellä. Vaikka museoiden toimintaympäristönä on nykyaika, vastuu esimerkiksi dokumentoinnin ja kokoelmien keruun osalta kantaa pitkälle tulevaisuuteen.¹⁷ Näin ollen toiminnan kehittämisen lähtökohtina eivät voi olla pelkästään ajankohtaiset vaatimukset, kävijöiden toiveet tai uusiin tuuliin reagoiminen.

Edellä esitetyt näkökulmat ovat vain muutamia esimerkkejä museotoimintaa ohjaavista tekijöistä. Toiminnan strategisia linjauksia ja toiminnan kehittämistä käytännön tasolla ohjaavat monet tekijät, joiden prioriteetit eivät aina kohtaa. Käytännössä kaikki nämä vaatimukset ja tavoitteet palaavat kuitenkin takaisin yksittäisen ihmisen tasolle ja kävijöihin. Ateneumin taidemuseon velvollisuus osin julkisin varoin rahoitettuna laitoksena on kehittää toimintaansa ja palveluitaan niin, että se parhaalla mahdollisella tavalla palvelee toiminnan rahoittajia, eli veronmaksajia, ja yksittäisten ihmisten museokokemusta.

¹⁶ ICOM:in museomääritelmä. Suomen museoliiton Internet-sivut.

¹⁷ Kavanagh 1995, 127–128.

1.2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Tutkimukseni lähestyy Ateneum-salin taiteidenvälistä toimintaa kahdesta näkökulmasta. Tutkimus käsittelee toimintaa suunnitelleiden ja kehittäneiden henkilöiden näkökulmaa siitä, miten taiteidenvälistä toimintaa on kehitetty ja mihin sillä on pyritty Suomen taiteidenvälisen toiminnan pioneeritilassa, Ateneum-salissa. Näin ollen tutkimuksessa on selvästi mukana toimintaa kartoittava näkökulma. Aktiivisten kävijöiden joukossa tehty ryhmähaastattelu antaa puolestaan näkökulmaa siihen, tuoko taiteidenvälisyys museolle kävijöiden näkökulmasta jonkinlaista lisäarvoa. Lisäksi tutkimuksessa nostetaan esille taidemuseokontekstissa tapahtuvan taiteidenvälisen toiminnan keskeisimpiä merkityksiä niin kävijöiden kuin toiminnan suunnittelijoiden näkökulmasta¹⁸. Koska aktiivikävijöiden kokemuksia kartoittava haastattelu toimii tämän tutkimuksen primääriaineistona, museokokemuksen rakentumiseen liittyvä teoreettinen viitekehys kulkee keskeisenä näkökulmana läpi tutkimuksen.¹⁹

Lähestyn tutkimusaihetta poikkitieteellisesti. Ateneum-salin toiminta käsittää useita eri taiteenlajeja ja toimintaan liittyy kiinteästi niin museopedagogisia, taidekasvatuksellisia kuin kulttuuripoliittisiakin näkökulmia. Lisäksi taustalla vaikuttaa museon roolin muuttumisen myötä myös museologia. Koska itse sijoitun opiskelualan ja taiteidenvälisen harrastuneisuuteni johdosta selvästi kulttuuria aktiivisesti harrastavien ihmisten joukkoon, ei tämä henkilökohtainen kulttuurisuhde voi olla vaikuttamatta tutkimukseni kysymyksenasetteluun tai niihin tulkintoihin, joita tutkijana teen. Lisäksi korkeakouluharjoitteluni Valtion taidemuseossa asettaa minut tilanteeseen, jossa en pysty tarkastelemaan Ateneum-salin toimintaa täysin puolueettomasti ulkopuolisena tarkkailijana.²⁰ En kuitenkaan näe näitä tekijöitä ongelmallisina, sillä objektiivisuuden tavoitteesta huolimatta jokainen tutkija alasta ja tutkimuskohteesta riippumatta lähestyy aihetta omasta subjektiivisesta näkökulmastaan. Merkitykset ja tulkinnat rakentuvat näin ollen aina yksilölliseltä pohjalta, johon vaikuttavat niin tutkijan oma positio tutkimuskentällä kuin

¹⁸ Yleisesti ajatellaan ihmisen olevan psyko-fyysis-sosiaalinen kokonaisuus, jolloin ihmisen toimintaan vaikuttavat vuorovaikutuksessa niin psyykkiset, fyysiset kuin sosiaaliset tekijätkin, jotka ovat erilaisia jokaisen ihmisen kohdalla. Näin ollen asioille antamamme merkitykset eivät ole universaaleja, vaan rakentuvat subjektiivisesti. Ihminen toimii intentionaalisesti ja pyrkii hahmottamaan ja ymmärtämään ympäristöään antamalla kokemuksilleen erilaisia merkityksiä. Koska ihmiset elävät vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, kertovat ihmisten subjektiiviset merkityksenannot jotain myös siitä kulttuurista ja yhteisöstä, jossa ihmiset elävät. Ks. Laine 2001, 26–28.

¹⁹ Falk 2009; Falk & Dierking 1992. Ks. 2.4. Museokäynnin kolme kontekstia suhteessa Ateneum-saliin.

²⁰ Suoritin korkeakouluharjoittelun Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet-yksikössä (Kehys) keväällä 2011.

pyrkimys analyttiseen tutkijanotteeseen. Keskeistä on näiden tutkimuksen tekoon vaikuttavien lähtökohtien tiedostaminen mahdollisimman hyvin eri vaiheissa tutkimusta sekä mahdollisten tulkintaan vaikuttavien tekijöiden arviointi. Tulkinallisuuden korostaminen onkin keskeinen lähtökohta interpretivismissä, joka on usein laadullisen tutkimuksen takana vaikuttava tieteenfilosofinen suuntaus,²¹ ja jonka piiriin näen myös oman tutkimukseni asettuvan.

Itse näen taiteidenvälisen toiminnan yhtenä keinona kulttuurin monimuotoisuuden tukemiseen. Missään kävijöitä ja kävijyyttä käsittelevässä tutkimuksessa ei oleteta, että museossa käyminen tai kulttuuritapahtumiin osallistuminen olisi pakollista kaikille. Pidän kuitenkin tärkeänä pyrkimystä kehittää erilaisia sisältöjä tarjoavien kulttuurialan tahojen toimintaa sellaiseen suuntaan, että yhä useammalla ihmisellä olisi halutessaan mahdollisuus jonkinlaisen kulttuurisuhteen syntymiseen ”kulttuurityhjiössä” elämisen sijaan.²² Kulttuurisuhteen tärkeyttä ja taiteen soveltavan käytön mahdollisuuksia on lähiaikoina korostettu esimerkiksi vuonna 2010 julkaistussa Opetus- ja kulttuuriministeriön ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia” -toimintaohjelmassa²³, sekä Nykytaiteen museo Kiasman kulttuurin ja yhteiskunnan vuoropuhelua korostavassa hankkeessa, johon pohjautuva teos *Taide keskellä elämää* julkaistiin vuonna 2007²⁴. Ateneum-salin taiteidenvälinen ohjelmisto pyrkii tarjoamaan erilaisia, vaihtoehtoisia väyliä kulttuurisuhteen syntymiseen ja on tästä näkökulmasta katsottuna motivoiva ja ajankohtainen tutkimuskohde.

²¹ Lähdesmäki ym.

²² Kulttuurityhjiö -termiä on käytetty kuvaamaan ihmisiä, joilla ei ole suhdetta kulttuuriin, vaikka esimerkiksi taloudelliset tai tiedolliset resurssit olisivat olemassa. Ks. esimerkiksi Karhio 2003.

²³ Liikanen 2010.

²⁴ Bardy ym. 2007.

1.3 TUTKIMUSAIHE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tarkoitus on kartoittaa taiteidenvälisen toiminnan kehittymistä Ateneum-salissa ja selvittää haastattelututkimuksen keinoin niitä näkemyksiä, joita taiteidenväliseen toimintaan liittyy niin toiminnan suunnittelijoiden kuin kävijöidenkin näkökulmasta. Koska tutkimus pohjautuu aiemmin Ateneum-salin aktiivikävijöistä tekemääni syventävään yleisötutkimukseen²⁵, tämän tutkimuksen pääpaino on Ateneum-salin aktiivikävijöiden näkemysten kartoittamisessa ja heidän Ateneum-salin toiminnalle antamiensa merkitysten suhteuttamisessa toiminnan suunnittelijoiden näkemyksiin.

Tutkimuksen keskeisiä tavoitteita ovat

- Ateneum-salin toimintaa kehittäneiden henkilöiden kokemusten, käsitysten ja mielipiteiden kartoittaminen taiteidenvälisen toiminnan kehittymisestä ja keskeisistä merkityksistä taidemuseokontekstissa
- Ateneum-salin aktiivikävijöiden näkemysten kartoittaminen siitä, millaista Ateneum-salin toiminta on ja miksi he toimintaan osallistuvat
- haastatteluaineistoista ilmenevien taiteidenvälisen toiminnan keskeisten merkitysten kartoittaminen teemoittelun ja aineiston analyysin sekä tulkinnan kautta.

Lisäksi pyrin lähestymään toiminnan suunnittelijoiden ja aktiivikävijöiden haastatteluaineistoja vertailevan tutkimusstrategian lähtökohdista niin, että haastatteluaineistoissa mahdollisesti ilmenevien taiteidenvälisen toiminnan merkitykseen liittyvien erojen ja yhtäläisyyksien kartoittaminen ja tulkinta on mahdollista.

Tutkimuksen tulokset palvelevat kahdesta erilaisesta näkökulmasta johtuen erilaisia taiteidenvälisyyden parissa työskenteleviä toimijoita. Kyseessä ei ole toiminnan laatua tai vaikuttavuutta arvioiva tutkimus. Tavoitteena on pikemminkin jonkinlaisen synteesin luominen

²⁵ Taimiaho 2011. Syventävä yleisötutkimus on toteutettu korkeakouluharjoittelun aikana. Ks. 2.3.2 Ateneum-salin aktiivikävijöiden ryhmähaastattelu.

taiteidenvälisen toiminnan erilaisista merkityksistä taidemuseossa niin²⁶, että sekä tekijöiden että kävijöiden näkökulmat on otettu huomioon. Tutkimuksen tarkoitus on tuottaa myös uutta tietoa Ateneum-salin aktiivikävijöistä. Ateneum-salin kävijöitä on aiemmin tutkittu lähinnä kvantitatiivisesti tai asiakastutkimuksen kautta, jolloin näkökulma on ollut kulttuuripalveluiden kehittämisessä ja markkinoinnissa.²⁷ Näiden tutkimusten yhteydessä on kuitenkin todettu tarve syventävälle, esimerkiksi haastattelututkimukseen perustuvalla selvityksellä.²⁸

Ateneum-salia ei voi tutkia täysin museon muista toiminnoista irrallisena yksikkönä. Sali on nykyään osa Ateneumin taidemuseon tapahtumat -sektoria. Vaikka museon eri yksiköillä onkin toiminnassaan myös omia tavoitteita, kaikki sektorit työskentelevät kuitenkin museon yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Lisäksi Ateneumin taidemuseo on osa Valtion taidemuseota, jolla myös on omat toimintaa suuntaavat strategiansa. Nämä museo-organisaatioon liittyvät tekijät vaikuttavat vahvasti Ateneum-salin toimintaan ja ovat osaltaan synnyttämässä myös tässä tutkimuksessa esiin nousevaa jännitettä. Kuinka itsenäistä, vaihtoehtoista tai omaäänistä taiteidenvälistä ohjelmistoprofiilia Ateneum-salin on mahdollista rakentaa, kun toimintaa ohjaavat periaatteet tulevat Valtion taidemuseon ja Ateneumin taidemuseon omista strategioista?

Ateneum-salin kehityskaaren kannalta tutkimuksella on arvoa myös dokumentaarisessa mielessä. Vaikka taiteidenvälisyydellä onkin nyt oma asemansa museopedagogiikan kentällä, aina näin ei ole ollut. Tämän kehityskaaren tallentaminen Ateneum-salin toimintaa kehittäneiden henkilöiden näkökulmasta on tärkeää. Tutkimuksen ei kuitenkaan ole tarkoitus olla kattava historiikki Ateneum-salin toiminnasta, sillä tutkimuksen selkeä pääpaino on kävijöiden ja toiminnan suunnittelijoiden näkökulmien kartoittamisessa, ei Ateneum-salin historian dokumentoinnissa.

Esittelen aktiivikävijöiden ryhmähaastattelun toteutukseen liittyviä tekijöitä tässä tutkimuksessa melko yksityiskohtaisesti. Näen tämän valinnan tärkeänä kahdesta eri syystä. Perusteellisten tietojen antaminen lukijalle esimerkiksi siitä, miten haastateltavat on rekrytoitu ja millainen haastattelutilanne on muutoin ollut, on mielestäni tärkeää, jotta lukija voi tarkastella

²⁶ Synteesillä tarkoitetaan erilaisista merkityksistä tai merkityskokonaisuuksista muodostuvaa kokonaisuutta tai merkitysten kautta rakentuvan kokonaiskuvan muodostamista tutkittavasta aiheesta. Ks. Laine 2001, 41–42.

²⁷ Ks. Kärki 2006.

²⁸ Kärki 2006, 49.

haastatteluaineistosta esiin nostettuja näkökulmia oikeassa valossa. Esimerkiksi tämän tutkimuksen kohdalla keskeisenä tavoitteena oli ylläpitää rentoa ja vapautunutta ilmapiiriä koko ryhmähaastattelun ajan. Siinä onnistuttiin mielestäni hyvin, mikä näkyikin esimerkiksi kävijöiden antamissa, avoimissa ja myös kriittisissä vastauksissa. Toisaalta ryhmähaastattelun toteutukseen liittyvien tekijöiden melko yksityiskohtainen esittely on tärkeää myös siksi, ettei vastaavia taiteidenvälisen ohjelmiston aktiivikävijöihin kohdistuvia haastattelututkimuksia ole tehty aiemmin. Näin ollen näen tärkeänä esitellä tämän tutkimuksen yhteydessä yhden tavan tällaisen tutkimuksen toteuttamiselle.²⁹ Laadullisessa tutkimuksessa aineiston muodostumiseen ja analyysiin liittyvien tekijöiden yksityiskohtaisen esittelyn on myös katsottu vahvistavan aineistosta johdettujen tutkimustulosten luotettavuutta.³⁰

Koska tutkimuksessa on mukana kävijän (käyttäjän, yleisön tai asiakkaan) näkökulma, voi tutkimustuloksia toki tarkastella myös viestinnän tai markkinoinnin näkökulmasta. Keskeisimpänä haluan kuitenkin korostaa museopedagogiikan ja yleisötyön näkökulmia. Yleisö, kävijät, ihmiset – heitä varten museotyötä sen kaikissa muodoissa tehdään.

1.4 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Johdannossa esittelen tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset. Taiteidenvälinen toiminta on yksi osa museotoimintaa, joka puolestaan on riippuvainen niin museon strategiasta kuin resursseista. Johdannossa taustoitan näitä erilaisia museon toimintaan ja sitä kautta Ateneum-salin taiteidenväliseen ohjelmistoon vaikuttavia tekijöitä.

Luvussa 2 esittelen tutkimusmenetelmät ja tutkimuksessa käyttämäni aineiston. Koska tutkimus on rakentunut aineistolähtöisesti, tekemäni haastattelut ovat merkittävässä osassa tutkimuskokonaisuutta. Toisessa luvussa esittelen haastatteluaineiston muodostumista ja analyysia, sekä yleisötutkimusten merkitystä taidemuseotoiminnalle. Luvun lopussa esiteltä

²⁹ Pelkästään aktiivikävijöihin kohdistuvan syventävän yleisötutkimuksen menetelmistä ja tuloksista kattavammin ks. Taimiaho 2011.

³⁰ Hirsjärvi ym. 2007, 226–228.

museokokemuksen rakentumiseen liittyvä kolmen kontekstin malli toimii keskeisenä teoreettisena viitekehyksenä läpi tutkimuksen.

Luku 3 keskittyy Ateneum-salin taiteidenvälisen toiminnan kehitykseen ja esittelee taiteidenvälisyyden taustalla vaikuttavia museopedagogisia lähtökohtia. Tämän luvun pääpaino on toiminnan suunnittelijoiden kokemuksissa.

Ateneum-salin aktiivikävijät pääsevät ääneen luvuissa 4 ja 5. Luvussa 4 esittelen ryhmähaastatteluun osallistuneet aktiivikävijät, kävijöiden keskeisiä käyntimotiiveja sekä Ateneum-salin toimintaan liittämiä mielikuvia. Luku 5 keskittyy kuvailemaan kävijöiden erilaisia tapoja kokea Ateneum-salin toimintaa sekä kartoittaa kävijöiden näkemyksiä Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon välisestä suhteesta.

Luvussa 6 syvennyttään tutkimuksen keskeisiin tuloksiin. Esittelen tutkimustulokset aktiivikävijöiden ja taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijoiden haastatteluissa esiin nousseiden taiteidenvälisen toiminnan erilaisten merkitysten kautta. Luvussa kartoitetaan kävijöiden ja toiminnan suunnittelijoiden näkemyksiä siitä, mitä taiteidenvälisellä toiminnalla voidaan museotyössä saavuttaa.

Luvussa 7 arvioidaan tutkimustulosten käytettävyyttä ja katsotaan eteenpäin mahdollisten jatkotutkimusaiheiden kautta.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

Taiteidenvälisyys on käsitteenä monimuotoinen ja sen rajat ovat häilyvät. Itse ymmärrän taiteidenvälisyyden erilaisten taiteenlajien vuorovaikutuksena, yhteistyönä ja raja-aitojen kaatamisena. Termin voi ymmärtää tieteidenvälisyyteen viitaten myös erilaisten taiteenlajien integraationa. Taiteidenvälisyyden ohella käytetään myös termiä monitaiteellisuus. Tässä tutkimuksessa taiteidenvälisyyttä tarkastellaan Ateneum-salin näkökulmasta, jolloin näkökulmana on taiteidenvälisyys pääosin vanhempaan kuvataiteeseen keskittyvässä taidemuseossa. Vaikka taiteidenvälisyys voi näkyä museotoiminnassa monin tavoin, tässä tutkimuksessa taiteidenvälisyyden tarkastelu keskittyy Ateneum-salin tapahtumallisten toimintojen ympärille. Näillä tarkoitetaan erilaisia Ateneum-salin ohjelmistoprofiiliin kuuluvia esityksiä konserteista elokuvasarjoihin ja esittävästä taiteesta nykysirkuksen esityksiin.

Susanna Pettersson määrittelee taiteidenvälisyyden Ateneum-salin kontekstissa taidemuseon perustoiminnasta poikkeavien taiteenlajien tuomisena taidemuseon tiloihin ja näiden taiteenlajien välisenä toimintana ja vuorovaikutuksena.³¹ Kuvataiteen ajatellaan olevan Ateneumin taidemuseon ydintoimintaa ja siksi taidemuotona automaattisesti läsnä museotilassa. Ateneum-salin taiteidenvälinen ohjelmisto on vuoropuhelussa kuvataiteen kanssa,³² mutta salin ohjelmistoprofiili painottaa ensisijaisesti muiden taiteenlajien, kuten teatterin, musiikin ja tanssin näkyvyyttä taidemuseossa.

Tämän tutkimuksen kannalta keskeistä on nähdä taiteidenvälisyys museoiden perustoimintana, joka on vuorovaikutuksellista useaan suuntaan. Kyse ei siis ole vain esimerkiksi museotilojen käyttämisestä tanssiteoksen esityspaikkana, vaan taustalla on syvempi ajatus siitä, että eri

³¹ Pettersson 2004, 101.

³² Ateneum-salissa järjestetään myös esimerkiksi paljon museon näyttelyihin liittyviä johdantoluentoja, sekä erilaisia asiantuntijaluentoja kuvataiteen alalta.

taiteenlajeilla on jo lähtökohtaisesti paljon yhteistä³³. Taiteidenvälisyys on ilmiönä vanha. Käsitys taiteiden kokonaisvaltaisuudesta ja moniaistisuudesta juontaa juurensa jo antiikin aikoihin,³⁴ ja esimerkiksi ennen 1800-luvulla tapahtunutta kokoelmien museoimista kuvataidetta esiteltiin eurooppalaisissa hoveissa ja keräilijöiden kodeissa yleisesti yhdessä musiikin tai teatteriesitysten kanssa.³⁵ Postmodernin kulttuuriteorian näkökulmasta eri taiteenlajien väliset rajat on nähty keinotekoisina erotteluina, joita taiteen jakaminen korkea- ja populaarikulttuuriin on vahvistanut.³⁶ Viimeistään nykytaiteen myötä taiteenlajien rajojen ja erilaisten ilmaisukeinojen yhteensulautuminen on tullut konkreettiseksi ja arkipäiväiseksi osaksi myös museoiden työtä.³⁷ Lisäksi museoiden eriytyminen esimerkiksi nyky- tai klassisen taiteen esittelyyn on vaatinut uudenlaisten välineiden käyttöönottoa, jotta näyttelyt ja kokoelmat saadaan kiinnitettyä paremmin nykypäivään. Vanhaa taidetta ei voida esitellä tässä ajassa vain vanhoin keinoin ja erilaiset taiteidenväliset menetelmät voivatkin toimia sillanrakentajina historian ja nykypäivän kokemusmaailman välillä. Tämä edellyttää sitä, että myös perinteiseen kuvataiteeseen profiloituneiden museoiden täytyy aktiivisesti kehittää suhdettaan nykykulttuuriin ja miettiä asemaansa suhteessa nykytaiteen ilmiöitä esitteleviin museoihin³⁸.

Taiteidenvälisyyttä voidaan lähestyä väliaikaisuuden tai integraation näkökulmasta. Susanna Petterssonin mukaan väliaikaisuudella tarkoitetaan sitä, että näyttely- tai kokoelmatiloihin tuotetaan tapahtumaluonteisesti ”kokoelmainterventio”. Tällöin esimerkiksi perinteistä taidetta esittelevän museon näyttely rakentuu sekä perinteisiä että moderneja välineitä, taiteen lajeja tai vaikka materiaaleja käyttämällä. Näyttelysaliin tuodaan keskenään vuoropuhelussa olevia esimerkkejä eri taiteen alueilta³⁹, mutta taiteidenvälisyys ei välttämättä ole pysyvä osa näyttelytoimintaa, vaan muodoltaan väliaikaisempaa. Integraatiolla puolestaan tarkoitetaan toimintaa, jossa taidemuodot asetetaan esille ilman taiteenlajien erottelua. Museokontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että integraatiota toteuttavan museon näyttelytoiminta on jo lähtökohtaisesti perinteisiä museaalaisia rajoja rikkovaa ja yhdistelee esimerkiksi aiemmin erillään esiteltyjä taiteen muotoja. Esimerkkinä Pettersson mainitsee taideteollisuusmuseona aloittaneen MAK-museon

³³ Ks. esim. Dissanayake 1980, 403.

³⁴ Kerts-Welzer 2005, 103–104.

³⁵ Pettersson 2004, 100.

³⁶ Pääjoki 1999.

³⁷ Kaitavuori 2005, 91–93.

³⁸ Sederholm 2001, 51.

³⁹ Pettersson 2004, 105.

(Museum für Angewandte Gegenwart Kunst, Wien), jonka toiminta käsittää taideteollisuuden lisäksi nykyään myös taiteen esittelyn⁴⁰.

Tässä tutkimuksessa keskitytään Ateneum-salin sisällä tapahtuvaan taiteidenväliseen toimintaan. Tällöin näen taiteidenvälisyyden ensisijaisesti taidemuseon sisällä tapahtuvana muiden taidemuotojen toimintana, joka tarjoaa uusia ulottuvuuksia kuvataiteeseen keskittyvän museon sisältöihin. Taiteidenvälisyydellä tarkoitetaan kuitenkin erilaisia asioita kontekstista riippuen, eikä termiä voi näin ollen tyhjentävästi avata.

Puhun tutkimuksessani kontekstista riippuen joko **kävijätutkimuksesta** tai **yleisötutkimuksesta**, kävijöistä tai yleisöstä. Vaikka molemmat termit ovat nykytutkimuksessa käytössä rinnakkain⁴¹, voidaan niillä kontekstista riippuen nähdä hieman erilaisia painotuksia. Kyseessä on vivahde-ero pikemminkin kuin muuttumattomina pysyvät käsitteet. Myös tämän tutkimuksen erilaiset kontekstit asettavat omat haasteensa termien valinnalle. Valtion taidemuseon vuosikertomuksissa esitetään museokävijöiden, ei museon asiakkaiden lukumäärä. Toisaalta asiakas-termiä käytetään laajasti esimerkiksi museoalan laadunkehittämishankkeissa.⁴² Yleisöä puolestaan segmentoidaan pienempiin yleisöihin, jotta esimerkiksi museokäynnin erilaisia odotuksia olisi helpompi kartoittaa.⁴³ Listaa termien erilaisista käyttötavoista voisi jatkaa loputtomiin.⁴⁴ Sanojen *yleisö* ja *kävijä* käyttäminen on siis kontekstisidonnaista ja sen vuoksi rinnakkaisuus on välttämätöntä. Pyrin tutkimuksessani osoittamaan nämä asiayhteydet selvästi niin, että erilaisten termien käyttö on myös lukijalle ymmärrettävää ja johdonmukaista.

Ateneum-salin yleisön osalta tämän tutkimuksen tutkimuskohteena ovat varsinaiset kävijät, eivät Ateneum-salin mahdolliset yleisöt kokonaisuudessaan. Tästä syystä käytän haastattelemistani henkilöistä aktiivikävijät-nimitystä.⁴⁵ Lähdeaineistona käyttämäni tutkimusten suhteen olen katsonut aiheelliseksi viitata tekstiin sillä termillä, jonka tutkimuksen tekijä tai tekstin kirjoittaja on itse valinnut.

⁴⁰ Pettersson 2004, 105.

⁴¹ Vrt. esim. englannin kielen termit *audience research* ja *visitor studies*.

⁴² Ks. esim. Tuomaala 1997.

⁴³ Liukkonen 2004, 149.

⁴⁴ Ks. esim. Kaitavuori 2007, 289.

⁴⁵ Korkeakouluharjoittelun aikana tekemäni aktiivikävijöiden kohdistuva tutkimus on kuitenkin nimetty yleisötutkimukseksi Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet- yksikön (Kehys) käytännön mukaisesti.

2.2 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa ja vertailla aktiivikävijöiden ja toiminnan suunnittelijoiden taiteidenväliseen toimintaan liittämiä merkityksiä vertailevan tutkimusstrategian lähtökohdista. Tutkimus on rakentunut aineistolähtöisesti. Koska aiempaa, aiheeseen soveltuvaa tutkimusta on tarjolla melko vähän, tutkimuksen primääriaineistona toimivat haastatteluaineistot on suunniteltu ja kerätty tätä tutkimusta varten. Tutkimuksessa käytetyt erilaiset aineiston ryhmittelyt ja teemat on muodostettu aineiston hankinnan jälkeen ja aineiston analysoinnin tuloksena. Aineisto onkin toiminut ajatusten ja näkökulmien herättelijänä, ei valmiiden hypoteesien todentajana.⁴⁶ Tutkimusprosessi on edennyt induktiivisesti siten, että aineiston pohjalta on muodostettu yleistävämpiä johtopäätöksiä, joita on perusteltu aineistoon nojaavin argumentein. Ensimmäiset oletukset ja mielikuvat tutkimuskohteesta syntyivät jo hyvin varhaisessa vaiheessa tutkimusprosessia. Prosessin aikana nämä oletukset ovat kuitenkin tarkentuneet ja niiden rinnalle on syntynyt uusia, aineiston valossa keskeisempiä näkökulmia. Kattavan teorian muodostamisen tai hypoteesien testaamisen sijaan tällainen menetelmä mahdollistaa aineiston monitahoisen tarkastelun,⁴⁷ sekä erilaisten, aineistoon pohjautuvien väittämien ja näkökulmien esittämisen ja olemassa olevan tiedon laajentamisen.

Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus. Tapaustutkimus on yksittäiseen tapaukseen keskittyvä tutkimus, jonka tarkoitus on tuottaa intensiivistä tietoa tutkittavasta kohteesta. Tavoitteena on usein jonkun ilmiön perusteellinen kuvailu, kartoittaminen tai selittäminen.⁴⁸ Tapaustutkimus keskittyy näin syventävän tiedon hankkimiseen, ei laajemmin yleistettävissä olevan tiedon tuottamiseen. Tapaustutkimuksessa pyritään kuitenkin usein rakentamaan kerätystä aineistosta yhtä tapausta yleistävämpää ja laajempaa näkökulmaa.⁴⁹ Tapaustutkimuksena tämä tutkimus tarjoaa syvempää tietoa Ateneum-salin taiteidenvälisestä toiminnasta ja tulokset ovat sovellettavissa myös muiden tahojen tuottaman taiteidenvälisen toiminnan tarkasteluun. Tapaustutkimuksen luonteen mukaisesti tutkimusasetelma on kuitenkin ainutkertainen, eikä

⁴⁶ Laadullisessa, haastatteluihin perustuvassa aineistossa on keskeistä, että haastateltavat voivat itse tuottaa käsityksensä tutkittavista aiheista, eikä tutkimus pohjautu esimerkiksi vain tutkijan ennalta määrittelemiin käsitteisiin tai ryhmittelyihin. Ks. Eskola 2001, 136.

⁴⁷ Hirsjärvi ym. 2007, 160.

⁴⁸ Hirsjärvi ym. 2007, 130–133.

⁴⁹ Saarela-Kinnunen & Eskola 2010, 190–191.

sellaisenaan toistettavissa, joten aineistoa ei voida pitää yleistettävänä. Tutkimus on kuitenkin pyritty rakentamaan niin, että aineistosta tehdyt tulkinnat ja taiteidenvälisen toiminnan merkityksestä kerätyt näkemykset olisivat hyödynnettävissä myös tätä yksittäistä tapausta laajemmin.⁵⁰ Esittelen aineiston muodostumisen ja tulkinnan taustalla vaikuttavan vertailevan tutkimusstrategian sekä aineiston analyysimenetelmät tarkemmin luvuissa 2.3.4 Haastatteluaineistojen muodostuminen ja 2.3.5 Haastatteluaineistojen analyysi.

Taidemuseossa tapahtuvaan taiteidenväliseen toimintaan suuntautuvaa tutkimusta, jossa aihetta on lähestytty sekä kävijän että toimijatason haastattelujen kautta, ei ole aiemmin tehty. Myöskään teoreettista tutkimustausta taiteidenvälisestä toiminnasta museoympäristössä ei ole paljoa tarjolla⁵¹. Museoiden teatteritoimintaa on tutkittu jonkun verran, mutta näissä tutkimuksissa näkökulmana on ollut ensisijaisesti teatterin käyttö välineenä museossa tapahtuvaan oppimiseen⁵² tai julkisen keskustelun herättämiseen⁵³. Tässä tutkimuksessa keskeisimpänä tausta-aineistona taiteidenvälisyyden suhteen sekä Ateneum-salin historian osalta toimii Susanna Petterssonin artikkeli ”Museo, monitaidekeskus, mielentila. Taiteiden toiminta museossa”, joka on julkaistu teoksessa *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*.⁵⁴ Kyseinen teos tarjoaa myös näkökulmia yleisön ja taidemuseon välisen suhteen hahmottamiseen.

Tutkimuksen primääriaineistona toimivat keväällä 2011 tekemäni Ateneum-salin toimintaa kehittäneiden henkilöiden haastattelut sekä Ateneum-salin aktiivikävijöiden ryhmähaastattelu.⁵⁵ Haastattelut ovat luonteeltaan hieman erityyppisiä. Toiminnan suunnittelijoiden haastattelujen keskeinen tarkoitus on ollut tuoda esille niitä näkemyksiä ja kantavia arvoja, jotka ovat olleet keskeisiä Ateneum-salin toiminnan suunnittelussa ja nykytoiminnassa, ja tarkastella, kuinka yhteneväisiä nämä teemat ovat suhteessa kävijöiden kokemuksiin ja käsitykseen Ateneum-salin toiminnan merkityksestä tai museolle tuomasta lisäarvosta. Kävijöiden ryhmähaastattelu keskittyy teemoiltaan nykyhetkeen, toiminnan tekijöiden haastatteluissa teemana on lisäksi taiteidenvälisen toiminnan kehittyminen.

⁵⁰ Tutkimusprosessin tarkan kuvauksen on katsottu edistävän laadullisten tapaustutkimusten tulosten siirrettävyyttä. Ks. Saarela-Kinnunen & Eskola 2010, 194.

⁵¹ Pettersson 2004, 101.

⁵² Ks. esim. Hughes 2008.

⁵³ Ks. esim. Hodas 2008.

⁵⁴ Levanto & Pettersson 2004.

⁵⁵ Haastattelin kolme Ateneum-salin taiteidenvälisen toiminnan perustamisessa ja/tai suunnittelussa mukana ollutta henkilöä. Yksi haastatteluista oli yksilöhaastattelu, toisessa oli läsnä kaksi haastateltavaa. Ateneum-salin aktiivikävijöiden ryhmähaastatteluun osallistui seitsemän henkilöä.

Haastattelujen tarkoituksena on monitahoisen ja syventävän tiedon hankkiminen aiheesta. Puolistrukturoitujen teemahaastattelujen teoriaosuus pohjaa Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen *Tutkimushaastattelu* – teokseen sekä Jari Eskolan ja Jaana Vastamäen ”Teemahaastattelu: Opit ja opetukset” -artikkeliin⁵⁶. Kyseiset teokset ovat toimineet lähdeaineistona myös haastatteluaineiston analyysi- ja tulkintaosiossa. Kävijätutkimusten käytäntöjä laajasti esittelevä australialainen Arts Victoria -sivusto on toiminut keskeisenä lähteenä ryhmähaastattelun suunnittelussa ja toteutuksessa.⁵⁷ John H. Falkin ja Lynn Dierkingin kehittämä museokäynnin erilaisia konteksteja kartoittava malli on toiminut tausta-aineistona ja näkökulmana ryhmähaastattelun suunnittelussa ja tulkinnassa.⁵⁸

Jouni Kärjen opinnäytetyönä tehty Ateneum-salin asiakastutkimus vuodelta 2006 tarjoaa tärkeää taustatietoa esimerkiksi Ateneum-salin yleisörakenteesta ja sisältää myös katsauksen Ateneum-salin historiaan⁵⁹. On kuitenkin todettava, että kävijälähtöisestä näkökulmasta huolimatta Kärki painottaa kävijyyden sijaan asiakkuutta ja tutkimus liikkuu selvästi enemmän kulttuuripalveluiden kehittämisen ja markkinoinnin kentällä. Kärjen tutkimuksen painoalueet ovatkin näin ollen hyvin erilaiset tähän tutkimukseen verrattuna.

Museopedagogiikan ja yleisötyön ajankohtaisen diskurssin näkökulmasta tärkeänä tausta-aineistona ovat toimineet opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisema Museo 2000 – museopoliittinen ohjelma (komiteamietintö)⁶⁰ sekä useat artikkelit *Museologia tänään* -teoksessa. Valtion taidemuseon Kehys-yksikön julkaisema *Tulevaisuuden taidemuseo* -teos on toiminut aineistona hahmottaessani taidemuseon roolia nyky-yhteiskunnassa ja museon suhdetta yleisöön.⁶¹ Helena Sederholmin kirjoittama opetus- ja kulttuuriministeriön selvitys Taiteen tulkkinä – selvitys taidemuseoiden erityisluonteesta⁶² antaa näkökulmaa taidemuseoiden toimintaympäristöstä. Keskeisinä lähteinä ovat toimineet myös erilaiset Valtion taidemuseon suunnittelun ja seurannan asiakirjat, jotka ovat vapaasti luettavissa Valtion taidemuseon Internet-sivustolla.

⁵⁶ Hirsjärvi & Hurme 2008; Eskola & Vastamäki 2010.

⁵⁷ Arts Victoria Internet-sivut.

⁵⁸ Falk 2009; Falk & Dierking 1992.

⁵⁹ Kärki 2006.

⁶⁰ Museo 2000. Museopoliittinen ohjelma.

⁶¹ Pettersson 2009.

⁶² Sederholm 2001.

Lähteinä käyttämäni tekstit on pääosin kirjoitettu 2000-luvulla, joten niitä voi pitää relevantteina tämän päivän museodiskurssin kannalta. Museopedagoginen ja museoalaa laajemminkin käsittelevä aineisto tarjoaa näkökulmia siihen, miksi taiteidenvälisen toiminnan tuominen suomalaiseen museoympäristöön on nähty tarpeellisena ja kuinka toiminnalle asetetut vaatimukset elävät toimintaympäristön muuttuessa. Museoalan diskurssi tarjoaa myös raamit sellaisten toiminnan suunnittelijoiden haastatteluissa esiin nousevien teemojen käsittelyyn, joissa aikakonteksti ja historiallinen perspektiivi ovat keskeisiä. Myös museoiden yleisösuhteen ja kävijyyden tutkimuksen kehittymisen vaiheita kuvaavien tekstien merkitys lähdeaineistona on keskeinen.

Museoalan tutkimuksessa fokus on siirtynyt tekijöistä kävijöihin ja erilaisiin näyttelyihin liittyviä kävijätutkimuksia syntyikin kiihtyvällä vauhdilla. Tuoreimpia esimerkkejä tässä tutkimuksessa hyödynnetyistä tutkimuksista, joissa keskeisenä metodina on ollut yksilö- ja/tai ryhmähaastattelut, ovat Aura Kivilaakson Sinebrychoffin taidemuseota koskeva syventävä yleisötutkimus vuodelta 2010⁶³ ja Kivilaakson Ateneumin taidemuseon Kalevala-näyttelyyn liittyvä syventävä yleisötutkimus vuodelta 2009⁶⁴. Kiasman ARS-näyttelyiden yhteydessä on myös järjestetty haastatteluihin ja ryhmäkeskusteluihin pohjautuvia, kävijöiden mielikuviin ja kokemuksiin pureutuvia tutkimuksia⁶⁵. Erikseen on kuitenkin todettava, ettei tietooni ole tullut aiempaa taiteidenvälisestä toimintaa haastattelututkimuksen kautta lähestyvää tutkimusta, johon sisältyy sekä tekijöiden että kävijöiden näkökulma. Lisäksi aiemmat kävijätutkimukset on museoissa usein toteutettu näyttelyiden yhteydessä, joten esimerkiksi haastateltavien rekrytoimiseen oli tässä tutkimuksessa sovellettava uusia menetelmiä.⁶⁶

⁶³ Kivilaakso 2010.

⁶⁴ Kivilaakso 2009.

⁶⁵ Ks. esim. Rautio 2006.

⁶⁶ Humanistisen ammattikorkeakoulun (Humak) *Yleisötutkimus kulttuurialan opinnäytetyönä* –julkaisu tarjoaa käytännönläheisiä ohjeita yleisötutkimusten tekemiseen ja tutkimuksista raportointiin. Teoksessa käsitellään myös erilaisia kulttuurialan yleisöjä. Teos on kuitenkin julkaistu vasta syksyllä 2011, joten sen käyttäminen tämän tutkimuksen suunnittelussa ei ole ollut mahdollista. Nähdäkseni esimerkiksi julkaisussa esitellyt vaatimukset haastatteluaineiston analyysin eri tasoista toteutuvat kuitenkin myös tässä tutkimuksessa. Ks. Lindholm ym. 2011, 76–77.

2.3 HAASTATTELUJEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.3.1 YLEISÖTUTKIMUSTEN MERKITYS

Yleisösuhteen kehittäminen ja erilaiset yleisöihin kohdistuvat tutkimus- ja evaluointiprojektit ovat keskeisiä nykypäivän museologisessa tutkimuksessa. Yleisötutkimukset antavat käytännönläheistä tietoa museon sisältöjen ja palveluiden käyttäjistä ja lähestyvät tutkimuskohdetta usein poikkitieteellisesti ja metodologialtaan joustavasti. Tarkoitus on saada tietoa esimerkiksi yleisöpohjasta ja kävijöiden tyytyväisyydestä, henkilökohtaisista kokemuksista ja tarpeista. Näin esimerkiksi yleisöjen segmentointia pystytään rakentamaan asiakaslähtöisemmin ja vuorovaikutteisesti, ei vain museoiden omista tarpeista käsin.⁶⁷ Yleisötutkimukset ovat yksi tärkeä väline museoiden pyrkiessä luomaan mahdollisuuksia onnistuneisiin museovierailuihin.⁶⁸

Suomen Museoliiton Museobarometri 2011 -kyselyssä yhtenä keskeisimmistä museotyön tulevaisuuden haasteista nousi esiin yleisötyön jatkuvan kehittämisen tarve⁶⁹, jonka yhtenä tärkeimmistä välineistä yleisötutkimukset toimivat. Myös Valtion taidemuseon Kehys-yksikkö on ottanut kantaa museoiden yleisösuhteiden tärkeyteen aloittamalla yleisösuhteen kehittämiseen tähtäävän hankkeen sekä ottamalla museoiden yleisösuhteet yhdeksi keskeisimmistä teemoista vuoden 2012 museoalan teemapäiville⁷⁰.

Yleisötutkimukset toimivat yhtenä pohjana sille toiminnalle, jota museo suuntaa omien seiniensä sisältä ulospäin. Museoiden kävijämäärien seuraaminen ja esimerkiksi sen tarkasteleminen, miten käynnit jakautuvat maksullisiin ja ilmaiskäynteihin, antaa perustietoa museoiden kävijämäärien muutoksista. Kvantitatiiviset tutkimukset eivät kuitenkaan tarjoa syitä kävijämäärien muutoksiin, vaan heijastavat vain esimerkiksi suurnäyttelyiden vaikutusta kävijämääriin tai museoiden kävijämäärien pitkän aikavälin muutoksia. Esimerkiksi Ateneumin taidemuseon kävijämäärien määrällisistä tutkimustuloksista voidaan tulkita suurnäyttelyiden, kuten 3.9.2004–30.1.2005

⁶⁷ Liukkonen 2004, 146–150.

⁶⁸ Olavinen 2010, 225.

⁶⁹ Museobarometri 2011. Suomen museoliiton Internet-sivut.

⁷⁰ Eija Liukkonen suullinen tiedonanto. Kehys järjestää yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa vuosittaiset seminaarin muodossa toteutettavat museoalan teemapäivät, joiden sisältö on suunnattu museotyön kehittämisestä kiinnostuneille alalla työskenteleville henkilöille, alan opiskelijoille tai muille toimijoille.

järjestetyn Edelfelt-näyttelyn merkittäviä vaikutuksia kävijämääriin⁷¹. Tiedot eivät kuitenkaan kerro syitä siihen, miksi ihmiset valitsivat näyttelyyn tulemisen. Pelkkien kävijämäärien lisäksi onkin tärkeää selvittää laadullisesti, miksi museoissa käydään ja millaisia museokävijöiden kokemukset ovat. Syventävät tutkimukset tarjoavat parhaimmillaan välineitä museoiden toiminnan kehittämiseen ja vaikuttavuuden arviointiin. Niitä pystytään eri menetelmiä käyttämällä räätälöimään kohdennetummin juuri siihen informaatioon, joka on arviointi- tai kehitystarpeen kannalta keskeisintä.⁷²

2.3.2 ATENEUM-SALIN AKTIIVIKÄVIJÖIDEN RYHMÄHAASTATELU

Pääsin tutustumaan yleisösuhteen kehittämistyöhön ja yleisötutkimusten metodologiaan suorittaessani korkeakouluharjoittelua Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet -yksikössä (Kehys) keväällä 2011. Osana harjoittelua suunnittelin ja toteutin Ateneum-salin aktiivikävijöihin kohdistuvan kävijätutkimuksen, jonka toukokuussa 2011 valmistunut raportti ja haastatteluaineisto toimivat osana tämän tutkimuksen aineistoa.⁷³ Ryhmähaastatteluna huhtikuussa 2011 toteutetun kävijätutkimuksen suunnittelua ohjasivat Kehyksen vs. kehitysjohtaja Eija Liukkonen sekä Ateneum-salin tuottaja Mika Väyrynen. Mika Väyrysen pyynnöstä ryhmähaastattelu toteutettiin aktiivisten kävijöiden keskuudessa, sillä tavoitteena oli kartoittaa kävijöiden omiin kokemuksiin perustuvia, mielellään useamman esityksen tai tapahtuman pohjalta muodostuneita näkökulmia Ateneum-salin toiminnasta sekä aktiivikävijöiden tärkeimpiä käyntimotiiveja.

⁷¹ Valtion taidemuseon vuosikertomus 2004, 11.

⁷² Liukkonen 2004, 150–152.

⁷³ Taimiaho 2011. Korkeakouluharjoittelun tehtävänanto tuki hyvin jo suunnitteilla olevan pro gradu -tutkielman aihetta. Näin ollen näin mielekkäänä tehdä aktiivikävijöiden ryhmähaastattelun niin, että haastatteluaineistoa oli mahdollista hyödyntää sekä harjoittelun aikana valmistuneessa kävijätutkimuksessa että varsinaisessa pro gradu -tutkielmassa. Tutkimuksissa on myös yhteneväisyyksiä sisällön osalta. Esimerkiksi ryhmähaastatteluun liittyvä teoreettinen viitekehys on luonnollisesti molemmissa tutkimuksissa samanlainen.

Puolistrukturoituna teemahaastatteluna toteutetun ryhmähaastattelun osallistajat kerättiin kolmesta maaliskuun 2011 aikana Ateneum-salissa järjestetystä tapahtumasta⁷⁴: Subfray -teatteriryhmän esityksestä ”Subtales – aarioita arjesta” (8.3.2011) sekä Anja Snellmanin vetämän Palopuheita -keskustelusarjan kahdesta osasta (17.3.2011 ja 30.3.2011).⁷⁵ Tapahtumiin osallistuneita henkilöitä lähestyttiin Ateneum-salin lämpiössä ennen esitystä. Kävijöitä pyydettiin täyttämään lyhyt kävijöiden taustatietoja kartoittava lomake⁷⁶, jossa tiedusteltiin myös kiinnostusta ryhmäkeskusteluun osallistumiseen. Lomakkeen tarkoitus oli saada kävijä pysähtymään siksi aikaa, että tutkimuksesta oli mahdollista kertoa ja toisaalta kartoittaa myös kävijän aktiivisuutta Ateneum-salin tapahtumiin osallistumisen suhteen. Vastaamiskynnyksen madaltamiseksi taustatietolomake nähtiin tärkeänä pitää mahdollisimman lyhyenä. Tämä oli mahdollista, koska tutkimuksen kannalta keskeisin aineisto tultiin keräämään haastattelun, ei lomakkeen kautta.

Taustatietolomakkeen täyttämisen yhteydessä kävijöille kerrottiin tiiviisti ryhmähaastattelun toteuttamisesta. Taustatietolomakkeen palauttaminen oli mahdollista myös esityksen jälkeen. Kaikille lomakkeen täyttäneille henkilöille, jotka antoivat luvan ryhmähaastatteluun kutsumiselle, pyrittiin lomakkeen palauttamisen yhteydessä jakamaan myös saatekirje⁷⁷, jossa kerrottiin tarkemmin haastattelututkimuksen toteuttamisesta.

Haastateltavien rekrytoimisen periaatteena oli lähestyä mahdollisimman montaa kävijää valikoimatta osallistujia esimerkiksi iän tai sukupuolen mukaan. Käytännössä useita kävijöitä ehti kuitenkin sisälle saliin niin, ettei heihin ehditty ottaa kontaktia. Ensimmäisen tapahtuman osalta kävijöistä rajautui otannan ulkopuolelle myös kokonainen koululaisryhmä, joka ei ikänsä puolesta sopinut ryhmähaastatteluun kutsuttaviksi. Koska ensimmäinen tapahtuma, Subfray -teatteriryhmän esitys oli ruotsinkielinen, osa kävijöistä rajautui äidinkiellensä puolesta haastattelututkimuksen ulkopuolelle, sillä ryhmähaastattelu tehtiin suomeksi, eivätkä kaikki kävijät olleet halukkaita osallistumaan keskusteluun suomen kielellä.

⁷⁴ Ryhmähaastattelun runko, liite 3. Ryhmähaastattelun kysymysrunгон kaikki teemat käytiin jollain tapaa läpi haastattelun aikana, mutta kysymysten järjestystä ja painotusta muokattiin tilanteen vaatimalla tavalla niin, että haastattelussa pyrittiin seuraamaan kävijöiden keskustelun luontevaa etenemistä.

⁷⁵ Kehyksen tutkimusavustajana toimiva Anu Niemelä oli mukana haastateltavien rekrytoimisessa ensimmäisessä tapahtumassa.

⁷⁶ Taustatietolomake, liite 1. Taustatietolomakkeen suunnittelu Sonja Taimiaho, taitto graafinen suunnittelija Taina Rauhamäki.

⁷⁷ Saatekirje, liite 2. Saatekirjeen suunnittelu Sonja Taimiaho, taitto graafinen suunnittelija Taina Rauhamäki.

Haastateltavien rekrytoimisen teki haastavaksi Ateneum-salin toiminnan tapahtumaluonteisuus. Aikaa kontaktin ottamiseen oli joissain tapauksissa vain muutama minuutti ennen esityksen alkua, jolloin kävijöillä oli luonnollisesti jo kiire saliin etsimään istumapaikkaa. Tapahtuman jälkeen kävijät purkautuivat ulos salista isona massana ja poistuivat usein kiireesti ulko-ovien suuntaan.⁷⁸ Näin ollen esimerkiksi näyttelytiloissa tehtyjen haastatteluihin perustuvien kävijätutkimusten esimerkkiä haastateltavien rekrytoimisesta ei juurikaan voitu tässä tutkimuksessa hyödyntää⁷⁹.

Myös harjoittelun yhteydessä tehdyn syventävän yleisötutkimuksen ajankohta asetti omat haasteensa haastateltavien rekrytoimiselle. Koska tutkimuksen suorittamiseen oli varattu ainoastaan korkeakouluharjoittelun verran aikaa (3 kk), oli rekrytointi aloitettava mahdollisimman pian, jotta aikaa aineiston analyysiin jää riittävästi. Haastateltavia ei näin ollen päästy kevään aikana rekrytoimaan niin moneen erityyppiseen esitykseen, kuin mikä olisi ollut ryhmän rakentumisen kannalta kiinnostavinta. Myös esitysten sisällöistä johtuva kävijöiden profiloituminen vaikutti haastateltavien rekrytoimiseen. Ateneum-salin ohjelmisto helmimaaliskuussa oli naispainotteinen, sillä sekä teatteriesityksen tema että osa Palopuheita -keskustelutarjan aiheista käsitteli läheisesti naisten elämään ja naiseuteen liittyviä tekijöitä. Myös esiintyjät olivat pääosin naisia. Koska kyseessä on tapaustutkimus, tällaista ajankohdan ja tilanteen vaikutusta haastatteluryhmän rakentumiseen on kuitenkin mahdotonta välttää.

Ryhmähaastattelusta haluttiin rakentaa mahdollisimman rento ja arkipäiväinen tilanne, jotta haastateltavat tuntisivat olonsa mukavaksi ja vapautuneeksi. Samaa periaatetta noudattaen myös taustatietolomake, saatekirje ja henkilökohtainen kontaktinotto kävijöihin pyrittiin pitämään mahdollisimman epämuodollisena välttämällä liiallista, tilannetta mahdollisesti jäykistävää tieteellisyyttä. Tämän lähestymistavan toivottiin alentavan kynnystä haastattelututkimukseen osallistumiseen ja luomaan itse tilanteesta vapaamuotoisen ja stressittömän kaikille osallistujille.

Kävijät reagoivatkin kontaktin ottamiseen pääsääntöisesti positiivisesti ja taustatietolomakkeen täyttämistä kieltäytyttiin ainoastaan vedoten ajanpuutteeseen ennen esityksen alkua. Toisaalta osa kävijöistä täytti taustatietolomakkeen, mutta ei kuitenkaan antanut lupaa myöhemmälle haastattelukutsulle. Osasyynä tähän on varmasti se, ettei haastattelu rekrytoinnin yhteydessä ollut

⁷⁸ Haastateltavien rekrytoimista harkittiin myös Ateneum-salin kävijärekisterin pohjalta. Rekisteri ei kuitenkaan ole täysin ajantasainen eikä yhteydenpito kävijöihin ole aktiivista. Lisäksi koin henkilökohtaisen kontaktinoton haastateltaviin itselleni toimivimpana mallina ja se osoittautuikin tutkimuksen edetessä hyväksi valinnaksi.

⁷⁹ Näyttelytiloissa tapahtuvasta osallistujien rekrytoinnista ks. esim. Kivilaakso 2010.

aina tarpeeksi aikaa kertoa, millaisesta haastattelusta on kyse. Toisaalta vastaajien joukossa oli nähtävissä kaksi erilaista reagoitumallia. Toiset kävijät antoivat automaattisesti luvan haastattelukutsuun ja olivat ilahuneita mahdollisuudesta kertoa omia näkemyksiään Ateneum-salin toimintaan liittyen. Toiset puolestaan sanoivat jo lomakkeen vastaanottaessaan, että täyttävät mielellään kyselylomakkeen, mutta eivät halua osallistua haastatteluun. Vaikka haastatteluun suostuttelua ei kaikista näkökulmista katsottuna pidetäkään epäeettisenä⁸⁰, tämän tutkimuksen kohdalla oli tarkoitus muodostaa ryhmä, jonka jäsenet ovat motivoituneita ryhmäkeskusteluun osallistumiseen ja joilla on jotain sanottavaa aiheeseen liittyen. Tästä syystä tutkimukseen ei yritetty rekrytoida haastattelututkimukseen vastahakoisesti suhtautuvia kävijöitä.

Koska aktiivikävijöiden tutkimukseen käytettävä aika oli rajallinen, kävijätutkimuksesta rakennettiin tapaustutkimus, joka ei tuloksiltaan ole yleistettävissä laajemmin. Tarkoituksena oli kattavan selvityksen sijaan syventää tietoa yhdestä Ateneum-salin kävijäryhmästä ja suhteuttaa saadut tulokset Ateneum-salin toimintaa suunnitelleiden henkilöiden näkökulmiin. Tutkimusasetelmaa rakennettaessa on huomioitu se, että kyseisen kävijäjoukon haastattelu ja siitä muodostettu aineisto on ainutkertainen, eikä sitä voida tieteellisesti toistaa samanlaisena. Erilaisen haastattelu ryhmän rakentuminen olisi antanut erilaisen aineiston ja varmasti myös erilaisia tuloksia tämän tutkimuksen osalta. Kyseessä on siis suppeaan otantaan perustuva, aineistolähtöinen haastattelututkimus, jonka tutkimusote on laadullinen ja syventävä.

Laadullisen tutkimuksen lähtökohdista katsottuna esimerkiksi kävijämäärät tai demografiset tiedot eivät olleet tutkimuskysymysten valossa keskeisiä. Haastattelujen käsittelyosuudessa on kuitenkin esitelty lyhyesti haasteltavista rekrytointitilanteessa kerätyt taustatiedot, sillä ryhmän demografia vaikuttaa aina jollain tavalla syntyneeseen haastatteluaineistoon.

Kävijätutkimuksen suorittaminen aktiivisten kävijöiden joukossa antaa välineitä vain tietynlaiseen kehitystoimintaan. Aktiivikävijöiden voi ajatella pitävän toimintaa jo jollain tasolla onnistuneena, koska he siihen osallistuvat toistuvasti. Tutkimusasetelman ja aineiston muodostamisen tarkoitus ei kuitenkaan ole vain palvella Ateneum-salin toiminnan oikeuttamista positiivisen palautteen keräämisen kautta. Mielestäni aktiivikävijöitä haastattelemalla voidaan päästä käsiksi sellaisiin tekijöihin, jotka ovat vaikuttaneet aktiivisen kävijäsuhteen syntyyn eri ihmisten kohdalla. Näiden tekijöiden tunnistaminen on keskeistä Ateneum-salin toiminnan suunnittelun kannalta ja uusien

⁸⁰ Hirsjärvi & Hurme 2008, 85.

kävijäsuhteiden syntymisen näkökulmasta. Aktiivikävijöiden haastattelu tuo myös tärkeää tietoa taiteidenvälisen toiminnan merkityksestä taidemuseokontekstissa. Jos taiteidenvälisen toiminnan tärkeyttä yritetään perustella vedoten esimerkiksi sen museolle tuomaan lisäarvoon yleisön silmissä, on näkökulmia perusteluille haettava myös kävijöiden keskuudesta.

Julkisin varoin ylläpidetyiltä kulttuurilaitoksilta vaaditaan yhä enemmän tulosvastuullisuutta ja kykyä mitata toimintansa tuloksellisuutta eri tavoin. Yleisötutkimukset ovat osa laitosten vaikuttavuuden arviointia, niiden kautta asiakasnäkökulma voidaan sitoa yhdeksi tulosohjailun välineeksi. Tutkimusten tulokset voivat suoraan tai välillisesti kertoa henkilökunnalle kuinka hyvin asetetut tavoitteet on saavutettu ja missä on parantamisen varaa.⁸¹

Tämä lainaus Eija Liukkosen artikkelista ”Museoyleisö tutkimuksen kohteena”⁸² kiinnittää ajatuksen kävijätutkimusten tärkeydestä käytäntöön. Museotyötä on huomattavasti helpompi tehdä, jos on jonkinlainen käsitys siitä, miksi ja kenelle toimintaa suunnitellaan ja kuinka siinä on onnistuttu. Vaikka keräily, tallentaminen ja dokumentointi ovat yhtä lailla museoiden perustehtäviä, näidenkin tehtävien pohja löytyy kävijöistä ja tallennetun tiedon käyttäjistä. Tämän vuoksi näen kävijöiden näkökulman sisällyttämisen tähän tutkimukseen tärkeänä.

⁸¹ Liukkonen 2004, 147.

⁸² Liukkonen 2004.

2.3.3 TOIMINNAN SUUNNITTELIJOIDEN HAASTATELUT

Aktiivikävijöiden ryhmähaastattelun lisäksi keräsin aineistoa kartoittamalla Ateneum-salin toimintaa suunnitelleiden henkilöiden näkemyksiä puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Haastattelut tehtiin huhti- ja toukokuussa 2011. Valitsin haastateltaviksi kolme henkilöä. Näiden henkilöiden työskentely Ateneum-salin parissa kattaa toiminnan sen perustamisesta nykypäivään asti. Kaikki haastateltavat ovat toimineet myös yhteistyössä keskenään Ateneum-salin toiminnan parissa.

Marjatta Levanto on Suomen ensimmäinen museolehtori. Hän toimi Ateneumin taidemuseon museolehtorina vuodesta 1973 ja Valtion taidemuseon museopedagogisen yksikön päällikkönä vuodesta 1991 alkaen. Hän oli mukana suunnittelemassa vuonna 1991 valmistunutta Ateneum-rakennuksen remonttia ja sen mukana muuttuneita museon toimintoja. Ateneum-salin tilat oli jo suurilta osin suunniteltu, mutta Levanto vaikutti salin teknisten valmiuksien kehittämiseen ja loi perustan ja suunnan salin taiteidenväliselle ohjelmistoprofiilille. Valtion taidemuseon kehittämissyksikön (Kehys) päällikkönäkin työskennellyt Levanto on tehnyt pitkän uran Valtion taidemuseon ja sen edeltäjäorganisaatioiden palveluksessa.

Susanna Pettersson aloitti työt Valtion taidemuseossa ja Ateneum-salin parissa keväällä 1991. Valtion taidemuseon museopedagogisen yksikön tehtävissä hän on työskennellyt niin tiedotusamannuenssina, intendenttinä kuin erikoissuunnittelijankin päävastuunaan taiteidenvälisen toiminnan kehittäminen. Pettersson oli mukana perustamassa Ateneum-salin toimintaa yhdessä Marjatta Levannon kanssa ja vaikutti vahvasti toiminnan kehittymiseen sen nykyiseen muotoon. Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet –yksikön (Kehys) johdossakin työskennellyt Pettersson johtaa nykyään Alvar Aalto –säätöä.

Mika Väyrynen työskentelee nykyään Ateneum-salin tuottajana ja Ateneumin tapahtumasektorin johtajana. Väyrynen tuli mukaan Ateneum-salin toimintaan vuonna 1995. Väyrynen on tämän jälkeen lähes yhtäjaksoisesti ollut mukana Ateneum-salin taiteidenvälisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa ja ohjelmistoprofiilin pitkän linjan kehittämisessä. Tällä hetkellä Väyrynen vastaa Ateneum-salin toiminnasta, mutta siirtyy Valtion taidemuseosta uusiin työtehtäviin syksyllä 2011.

Toiminnassa on lisäksi ollut mukana joukko muita, toimintaan vahvasti vaikuttaneita henkilöitä, kuten pitkän uran Ateneum-salin av-mestareina tehneet Reine Lukinmaa ja Timo Nurminen. Tutkimusresurssien vuoksi haastateltavien rajaaminen kolmeen oli kuitenkin välttämätöntä.

2.3.4 HAASTATTELUAINEISTOJEN MUODOSTUMINEN

Aineiston kerääminen haastattelujen kautta on perusteltua monesta syystä tämän tutkimuksen tavoitteiden valossa. Haastattelu on toimiva keino ihmisten mielipiteiden, kokemusten ja arvojen kartoittamiseen, koska käsiteltävät asiat ovat monitahoisia ja vaativat yksinkertaisia vastauksia laajempaa selventämistä.⁸³ Kyselylomakkeella tällaista tietoa ei olisi ollut mahdollista saada näin laajassa mittakaavassa. Myös väärinymmärrysten vaara olisi olemassa, eikä vastausten selventäminen ja tärkeiden teemojen perusteellinen kartoittaminen olisi mahdollista. Haastattelun kautta saadaan laadullista tietoa juuri niiltä henkilöitä ja tahoilta, jotka ovat tutkimuksen kannalta keskeisiä. Koska haastateltavien mielipiteet ja kokemukset ovat tämän tutkimuksen keskiössä, on haastateltavilla oltava aktiivinen rooli tutkimusaineiston muodostumisessa.⁸⁴ Lisäksi haastatteluaineiston kerääminen oli välttämätöntä, koska aihetta ei ole tutkittu aiemmin laajasti, eikä tutkimuskysymysten kannalta keskeistä aineistoa olisi muuten ollut saatavilla.

Haastattelututkimuksessa haastateltavien oma positio suhteessa tutkimusalueeseen on kuitenkin aina huomioitava. Vaikka henkilöt itse ovat toisaalta parhaita informantteja silloin, kun kysymykset käsittelevät heidän omaa toimintaansa, käsityksiään tai asenteitaan⁸⁵, haastattelututkimuksessa on huomioitava myös monet haastateltavien vastauksiin vaikuttavat tekijät. Koska haastattelu on vuorovaikutuksellista toimintaa, myös haastattelijan oma käyttäytyminen vaikuttaa tutkimushaastattelun tilanteeseen. Haastatteluun vaikuttavat tekijät voivat haastateltavien ja haastattelijan itsensä osalta olla sekä tiedostettuja että tiedostamattomia. Ryhmähaastattelussa myös ryhmän sisäiset tekijät, kuten ryhmädynamiikka ja vastaajien demografia, vaikuttavat aineiston muodostumiseen.

⁸³ Hirsjärvi ym. 2007, 199–201.

⁸⁴ Hirsjärvi ym. 2007, 200.

⁸⁵ Hirsjärvi & Hurme 2008, 11.

Sekä aktiivikävijöiden että toiminnan suunnittelijoiden haastattelukysymykset rakentuivat kahdesta lähtökohdasta. Toiset kysymykset pyrkivät tuomaan uutta tietoa esimerkiksi taiteidenvälisen toiminnan merkityksestä taidemuseossa. Näiden kysymysten kautta pyrittiin pääsemään käsiksi ennalta määriteltäviin tutkimuskysymyksiin ja niihin aiheisiin, joiden ennakkoin olevan tutkimuksen kannalta merkityksellisiä. Toiset kysymykset rakennettiin puolestaan käyttämäni lähdeaineiston pohjalta niin, että kysymyksien kautta pyrittiin synnyttämään keskustelua näkökulmista, jotka olivat keskeisiä käytettyjen teorioiden tai aiheen ajankohtaisen tutkimuksen valossa.⁸⁶

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävimmät haastatteluaineiston muodostumiseen vaikuttavat tekijät liittyvät varmasti Ateneum-salin toiminnan suunnittelijoiden omaan asemaan toisaalta suhteessa Ateneum-saliin ja toisaalta osana tiede- tai kulttuuriyhteisöä. Velvollisuudet jotain yhteisöä tai tahoja kohtaan voivat vaikuttaa vastauksiin samoin kun maineeseen tai henkilön tunnettuuteen liittyvät tekijät. Myös kävijöiden ryhmähaastattelussa esimerkiksi sosiaalisesti hyväksyttävät mielipiteet saattavat olla yleisempiä kuin vahvasti marginaaliset näkemykset. Kummassakin haastattelutapauksessa aineisto rakentuu tietyssä tilanteessa ja kontekstissa, joten tutkimuksesta johdettujen päätelmien yleistettävyyden tulee pitää tapaustutkimuksen tasolla.⁸⁷

2.3.5 HAASTATTELUAINEISTOJEN ANALYYSI

Kaikki aineistona käytetyt haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Litteroinnin jälkeen haastatteluaineistot teemoiteltiin sisällöllisesti niin, että aineistosta nostettiin esiin haastateltavien puheessa toistuvia kokemuksen kuvauksia ja taiteidenväliseen toimintaan liittyviä merkityksiä. Näistä toistuvista teemoista tarkastelun kohteeksi valittiin tutkimuskysymysten kannalta keskeisimmät teemat ja aineistossa toistuvat erityispiirteet. Pyrin tutkimuksessani pohtimaan

⁸⁶ Teemahaastattelua varten on suositeltu sekä kirjallisuuteen, teorioihin että luovaan, aihetta käsittelevään ideointiin pohjautuvan haastattelurungon rakentamista. Näin esimerkiksi tutkijan omat ennakkokäsitykset tutkimusaiheesta eivät yksin pääse dominoimaan kysymysten muodostumista. Ks. Eskola & Vastamäki 2010, 35. Tutkimuskirjallisuuden huomioiminen haastatteluaineiston suunnittelu- ja keruuvaiheessa on tärkeää jo siksi, etteivät myöhemmin haastatteluaineistosta johdetut päätelmät jää irrallisiksi, vaan yhteys taustateorioihin ja muuhun kirjallisuuteen säilyy niin haastattelurunkoa rakennettaessa kuin myöhemmin tutkimustuloksia esitettäessäkin. Ks. Lindholm ym. 2011, 10.

⁸⁷ Hirsjärvi ym. 2007, 201–203.

aineiston erityispiirteiden takana mahdollisesti vaikuttavia syitä suhteessa käyttämäni taustakirjallisuuteen sekä museokokemuksen rakentumiseen liittyvään malliin. Näin haastatteluaineiston tulkinta ei jää pinnalliseksi sisällön referoinniksi tai keskeisten teemojen esittelyksi, vaan tulkinnat kytkeytyvät tutkimuksen taustalla vaikuttavaan kirjallisuuteen ja käytettyihin teorioihin.⁸⁸

Teemoittelu (tai teemoittaminen) on haastattelututkimusten perusmenetelmä, joka keskittyy aineistosta keskeisinä ja toistuvina esiin nousevien aiheiden kartoittamiseen. Näin haastatteluaineistosta saadaan muodostettua pienempiä yksiköitä aineiston lähempää tarkastelua varten.⁸⁹ Teemoittelun kautta pyritään pelkistämään aineistoa ja pääsemään käsiksi keskeisiin merkityksenantoihin.⁹⁰ Koska lähtökohtana on kartoittava ja vertaileva ote valittujen ryhmien, toiminnan suunnittelijoiden ja kävijöiden, välillä sekä keskeisinä esiin nousevien teemojen kartoittaminen, haastatteluaineiston teemoittelu aihepiirien ja sisällön kautta on perusteltua. Vertailua ei kuitenkaan voi rajata pelkästään tekijöiden ja kävijöiden haastatteluissa esille nousseiden merkitysten ja arvojen väliseen vertailuun, sillä haastateltavat osallistuvat haastatteluun yksilöinä, eivät homogeenisena ryhmänä yhteisine mielipiteineen. Näin ollen näiden kahden toimijaryhmän sisältä löytyy myös kiinnostavia eroavuuksia. Eroavuudet ilmenevät erityisesti tarkasteltaessa aktiivikävijöiden käyntimotiiveja ja niiden kautta ilmeneviä erilaisia kävijärooleja, jotka vaikuttavat kävijöiden museokokemuksen syntyyn.

Vertaileva tutkimusstrategia on toimiva lähtökohta haastatteluihin pohjautuvassa tutkimuksessa. Vertailtava aineisto muodostuu haastatteluaineistosta keskeisinä esiin nousevien tekijöiden teemoittelun kautta. Vertailun ensisijaisena kohteena ovat ne haastatteluissa esiin nousevat näkemykset ja merkitykset, joita tekijät ja kävijät taiteidenväliseen toimintaan liittävät. Keskeistä on selvittää, kokevatko aktiivikävijät saavansa taiteidenvälisestä toiminnasta sellaisia asioita, joita toiminnan suunnittelijat näkevät taiteidenvälisen toiminnan keskeisimpinä sisältöinä. On kuitenkin huomioitava, että tässä tutkimuksessa esitetyt huomiot ovat tutkijan tulkintoja haastateltavien kokemuksista ja näkemyksistä. Hermeneuttinen tutkimus korostaa tulkinnan ja ymmärryksen osuutta tutkimusprosessissa ja tiedostaa, etteivät esimerkiksi haastateltavien ilmaisut tai kokemuksen kuvailut ole ymmärrettävissä vain yhdellä oikealla tavalla. Tulkinnan kohteena ovat

⁸⁸ Lindholm ym. 2011, 76–77.

⁸⁹ Lähdesmäki ym.

⁹⁰ Moilanen & Rähä 2001, 53.

subjektiivisesti rakentuvat merkitykset, jotka muodostuvat kunkin haastateltavan yksilöllisen kokemusmaailman pohjalta. Merkitykset ovat siis toisin sanoen henkilökohtaisia merkityksenantoja.⁹¹ Tässä tutkimuksessa haastatellut ihmiset ovat kuitenkin myös osa erilaisia yhteisöjä ja heitä yhdistävät esimerkiksi monet kulttuuriset tekijät. Näin yksittäisten ihmisten kuvailemien merkitysten ja kokemusten tutkiminen avaa väyliä myös yleistettävämpiin näkökulmiin.⁹²

Tunnistan hyvin itsestäni toimintamallin, johon oikeushistorian professori Jukka Kekkonen viittaa käsitellessään vertailevan tutkimuksen eri näkökulmia artikkelissaan ”Vertailevan tutkimuksen haasteita”⁹³. Kekkonen toteaa, että vertaileva ajattelutapa on ihmiselle luontainen tapa toimia ja lähestyä niin arkielämän tilanteita kuin tieteellisen tutkimuksenkin kysymyksenasetteluja.⁹⁴ Tässä tutkimuksessa vertailu on luonnollista paitsi tekijöiden ja kävijöiden osin erilaisten näkökulmien vuoksi, mutta myös sen vuoksi, että haastateltavat esittävät haastatteluissa omia, henkilökohtaiseen maailmankuvaansa tai ammatilliseen näkökantaansa liittyviä näkemyksiä. Haastateltavat esiintyvät siis osana jotain ryhmää (tässä Ateneum-salin aktiivikävijät tai Ateneum-salin toiminnan suunnittelijat), mutta myös omina persooninaan subjektiivisine mielipiteineen. Aineistosta nousee siis esille eroja ja toisaalta myös yhtäläisyyksiä haastateltavien välillä. Vertailevan menetelmän valitseminen on siis sen luonnollisuuden lisäksi perusteltua myös sekä aineiston että tutkimuskysymysten valossa.

Toimintaa kehittäneiden henkilöiden haastatteluissa käsitellään nykytilanteen lisäksi taiteidenvälisen toiminnan kehittymistä historiallisessa kontekstissa. Koska aktiivikävijöiden haastattelussa voidaan saada tietoa vain nykypäivän näkökulmasta, toimintaa suunnitelleiden henkilöiden haastatteluissa esiin nouseva historiallinen konteksti ei ole vertailtavissa siihen, miten kävijät kokevat toiminnan tänä päivänä. Haastatteluaineistojen vertailu keskittyykin siis niihin näkökulmiin, joita molemmat haastateltavat tahot liittävät nykytilanteeseen. Toiminnan suunnittelijoiden haastattelun historiallinen konteksti puolestaan löytää tutkimuksessa paikkansa suhteessa museopedagogiikan kehitykseen ja ajankohtaiseen museopedagogian alan keskusteluun. Haastateltavien aikajanat toiminnan havainnoinnin suhteen ovat siis erilaisia. Tämä

⁹¹ Moilanen & Rähä 2001, 45.

⁹² Laine 2001, 26–29.

⁹³ Kekkonen 2008.

⁹⁴ Kekkonen 2008, 33.

vertailevaa tutkimusstrategiaa rajoittava tekijä on otettu huomioon niin tutkimuksen suunnittelussa kuin käytännötasolla haastattelujen suunnittelu- ja toteutustyössä. Lisäksi on todettava, että sekä aktiivikävijöiden että toiminnan suunnittelijoiden haastatteluaineisto sisälsi paljon erilaisia teemoja, jotka eivät tässä tutkimuksessa pääse esiin. Esitellyt näkökulmat on valittu niin, että ne liittyvät kiinteästi tutkimuksen ydinkysymykseen, eli taiteidenvälisen toiminnan erilaisten merkitysten kartoittamiseen.

2.4 MUSEOKÄYNNIN KOLME KONTEKSTIA SUHTEESSA ATENEUM-SALIIN

Aktiivikävijöiden ryhmähaastattelun keskeisin anti on kävijöiden omien kokemusten ja niiden kautta rakentuneiden näkökulmien kartoittaminen. Ryhmähaastattelun aineistoa onkin mielekästä lähestyä nimenomaan kävijöiden museokokemuksen rakentumisen kautta. Näin kokemusten ja kävijöiden mielipiteiden taustalla vaikuttavat tekijät saadaan paremmin nostettua esiin. Samalla saadaan avattua väylä kävijöiden keskeisimpiin käyntimotiiveihin.

Kävijöiden suhdetta museokäyntiin ja kokemukseen museossa ovat tutkineet muun muassa John Falk ja Lynn Dierking teoksessa *The Museum Experience*⁹⁵ sekä Falk vuonna 2009 ilmestyneessä teoksessa *Identity and the museum visitor experience*⁹⁶. Heidän hahmottelemansa kolmen kontekstin – henkilökohtaisen, fyysisen ja sosio-kulttuurisen kontekstin – malli on pohjana usealle ajankohtaiselle yleisösuhteeseen keskittyvälle tutkimukselle ja soveltuu myös tämän tutkimuksen ryhmähaastattelun purkamiseen. Mallin mukaan kävijöiden museokokemus rakentuu kolmen eri tekijän vuorovaikutuksen kautta. Jokaisen kävijän kohdalla nämä museokäynnin kokonaisuuteen vaikuttavat kontekstit ovat hieman erilaisia. Mallin kautta pyritään tarkastelemaan museokokemuksen syntyä etsimällä erilaisia näkökulmia siihen, miksi ihmiset vierailevat museoissa ja mitä konkreettisen museovierailun aikana tapahtuu. Keskeinen tavoite on myös päästä käsiksi niihin merkityksiin, joita museokävijä vierailulleen myöhemmin antaa.

Vaikka Ateneum-sali poikkeaaakin museosta sekä tilojen että toiminnan osalta, sali sijaitsee museorakennuksen sisällä ja on siltä osin alisteinen museoinstituution konventioille. Lisäksi salin ohjelmistoa mainostetaan museon muiden tapahtumien yhteydessä ja museon ja Ateneum-salin tapahtumat ovat myös toisiaan tukevassa suhteessa. Näin ollen näen Falkin ja Dierkingin kolmeen kontekstiin rakentuvan teorian soveltuvan myös Ateneum-salin aktiivikävijöiden kokemusten tarkasteluun.

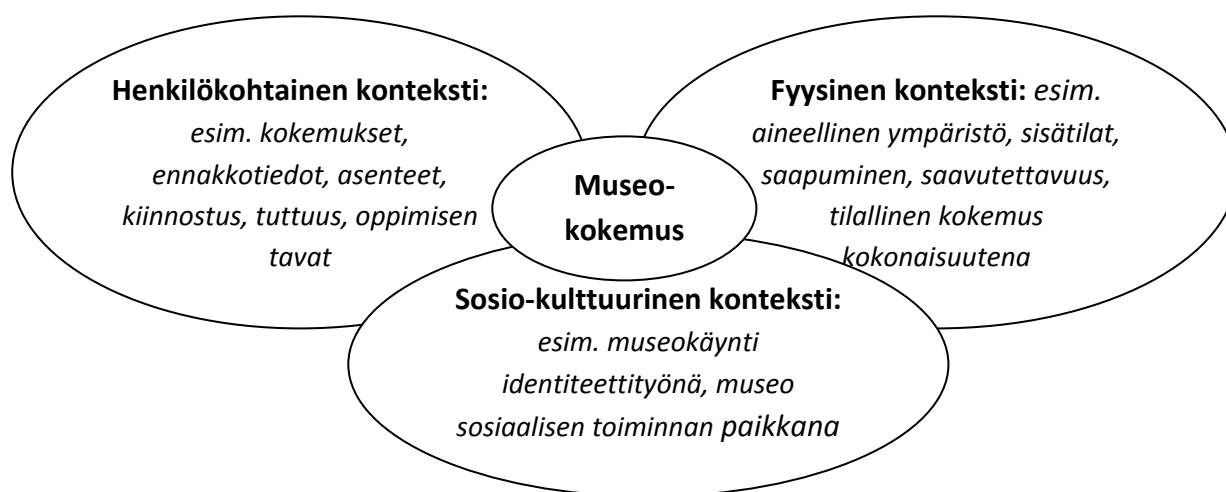
Falkin ja Dierkingin teoria henkilökohtaisesta, sosio-kulttuurisesta ja fyysisestä museokäynnin kontekstista pohjaa vahvasti psykologiaan, jossa ihminen nähdään psykofyysissoosiaalisena kokonaisuutena. Ihminen toimii ja havainnoi ympäristöään aina kokonaisuutena, jonka osatekijät ovat jokaisella henkilöllä tämän psykologisista, fyysisistä ja sosiaalisista taustoista johtuen erilaisia.

⁹⁵ Falk & Dierking, 1992.

⁹⁶ Falk 2009.

Näin ollen kahta samanlaista museokävijää tai museokokemusta ei voi olla olemassa.⁹⁷ Falk itse toteaa teorian olevan sovellettavissa museokävijöiden tutkimisen lisäksi muihinkin kulttuuritapahtumiin, vapaa-ajantutkimukseen ja erilaisiin kulttuurialan konteksteihin⁹⁸. Kyseessä on siis malli, joka on jollain tavalla sovellettavissa kaikkiin epämuodollisen oppimisen paikkoihin, joihin museoiden lisäksi voi ajatella kuuluvan esimerkiksi eläintarhat, tiedekeskukset ja monenlaiset erilaisia näyttelyitä ja kokoelmia esittelevät paikat.⁹⁹

Falk & Dierking ovat hahmotelleet kolme kontekstia siihen, miten museokävijä kokee museovierailun omasta näkökulmastaan ja minkälaiset tekijät museokokemusta (*experience*) ovat rakentamassa. Näiden kolmen tekijän tiedostaminen ja niiden keskinäisen vuorovaikutuksen havaitseminen avaa mahdollisuuden tarkastella museokäyntiä kokonaisvaltaisemmin.¹⁰⁰

Kuvio 1. Museokokemuksen rakentuminen. The Interactive experience model. Kuvio mukailee teoksessa *The Museum Experience* esitettyä kuviota.¹⁰¹ Kursiivilla kirjoittajan omat lisäykset.

⁹⁷ Falk & Dierking 1992, 3–7.

⁹⁸ Falk 2009, 11.

⁹⁹ Falk & Dierking 1992, 1–3.

¹⁰⁰ Falk & Dierking 1992, 2.

¹⁰¹ Falk & Dierking 1992, 5.

Kävijällä on käyntiin **henkilökohtainen konteksti**, joka pohjautuu kävijän subjektiivisiin kokemuksiin, muistoihin ja niihin pohjatietoihin ja ennakkokäsityksiin, joita kävijällä tilanteesta on.¹⁰² Esimerkiksi henkilökohtainen motivaatio, odotukset, tietotaso, oppimistavat ja mieltymykset ovat riippuvaisia hyvin yksilöllisistä tekijöistä. Osin tähän perustuu myös näyttelyn, teatteriesityksen tai konsertin vaikuttavuus yksilöllisellä tasolla. Esimerkiksi yksittäinen teatteriesitys voi olla korkealaatuisesti toteutettu, mutta ei onnistu tekemään kävijään vaikutusta henkilökohtaisella tasolla. Esitys on helpointa kokea merkitykselliseksi, jos kävijä onnistuu löytämään siihen henkilökohtaisen suhteen, oman tavan katsoa ja kokea tai muunlaisen yhteyden omiin kokemuksiin.

Kävijän **sosio-kulttuurinen konteksti** määrittelee niitä tapoja, joilla kävijä havainnoi ympäristöään yhteisöllisellä tasolla. Museokäyntiin vaikuttavat keskeisesti kontakti muihin ihmisiin, esimerkiksi kanssakävijöihin tai museon henkilökuntaan,¹⁰³ sekä näihin sosiaalisiin kontakteihin liittyvät tunteet ja tapahtumat¹⁰⁴. Museo voi toimia yksinolon paikkana tai tilana sosiaalisiin kohtaamisiin. Sosiaaliseen kontekstiin liittyy myös ajatus siitä, miten museokäyntiin liittyviä symbolisia merkityksiä voidaan liittää osaksi omaa identiteettiä.¹⁰⁵ Ateneum-salin kontekstissa tämä näkökulma on mielenkiintoinen. Millaisia merkityksiä kävijät liittävät Ateneum-salin toimintaan ja kuinka nämä merkitykset vaikuttavat kävijöiden käsityksiin esimerkiksi omasta kulttuurisuhteesta. Ateneum-salin ohjelmisto ei ole kapeasti profiloitunut, vaan sen tarjoamat sisällöt ovat hyvin vaihtelevia. Ateneum-salilla ei nähdäkseni ole myöskään ns. peruskävijää, koska ohjelmiston monipuolisuus houkuttelee hyvin heterogeenistä yleisöä. Näkyykö tämä jollain tapaa kävijöiden Ateneum-salin toiminnalle antamissa merkityksissä?

Fyysinen konteksti museonäkökulmasta käsittää näyttelyn rakentamiseen, valaistukseen ja kaikkiin aineellisiin museoympäristössä vaikuttaviin tekijöihin liittyvät asiat. Toisaalta fyysinen ympäristö kävijän näkökulmasta käsittää myös joukon tekijöitä, jotka eivät rajaudu pelkästään näyttelysalin sisälle. Museokokemuksen rakentamiseen vaikuttavat esimerkiksi rakennus ulkopuolelta sekä museon saavutettavuus.¹⁰⁶ Museorakennuksen ja näyttelyripustuksen välisellä

¹⁰² Falk 2009, 96–97.

¹⁰³ Falk & Dierking 1992, 3.

¹⁰⁴ Kaitavuori 2007, 287.

¹⁰⁵ Liukkonen 2004, 148–149.

¹⁰⁶ Kivilaakso 2010, 11.

vuorovaikutuksella on myös vahva vaikutus museokokemukseen.¹⁰⁷ Ateneum-salin näkökulmasta on mielenkiintoista nähdä, kuinka helposti lähestyttävänä paikkana aktiivikävijät Ateneum-salin kokevat ja kuinka salia ympäröivä historiallinen museorakennus vaikuttaa kävijöiden kokemuksiin. On myös kiinnostavaa pohtia, yhdistääkö Ateneum-salia ja Ateneumin taidemuseota kävijöiden näkökulmasta pelkät fyysiset puitteet vai ulottuuko yhteistyö pintaa syvemmälle.

Falkin ja Dierkingin teorian keskeinen anti tälle tutkimukselle on kävijähaastatteluista saadun aineiston kiinnittäminen kontekstiin. Kuten museokäyntiä, myös Ateneum-salissa järjestettyyn konserttiin, teatteriesitykseen tai muuhun tapahtumaan osallistumista voi mielestäni lähestyä näiden kolmen kontekstin välisen vuorovaikutuksen kautta. Haastatellut kävijät ovat vierailleet Ateneum-salissa useita kertoja. Miten kävijät kuvailevat käyntejä Ateneum-salissa ja miten kävijöiden muistot rakentuvat? Millaisia merkityksiä kävijät antavat kokemuksilleen? Haastatteluaineiston valossa on myös kiinnostavaa tarkastella, mikä Falkin ja Dierkingin mallin konteksteista nousee vahvimmin esiin kävijöiden itsensä kertoessa suhteestaan Ateneum-salin toimintaan.

Lisäksi mallia voidaan soveltaa kävijöiden Ateneum-salin toimintaan liittyvien odotusten ja kokemusten kartoittamiseen. Kävijän odotukset liittyvät usein kiinteästi niihin motiiveihin, joita hänellä käynnin suhteen on. Jos kävijä odottaa Ateneum-salin esitykseen osallistumiselta ensisijaisesti yhteisen ajan viettämistä ystävän kanssa, voidaan kävijän yhtenä motiivina nähdä sosiaalisen vuorovaikutuksen tarve. Jos kävijän motiivina taas on halu nauttia taiteesta, hän todennäköisesti odottaa käynniltä ensisijaisesti elämyksellisiä sisältöjä. Odotuksia ja kokemuksia voidaankin siis tarkastella pienempinä yksikköinä jakamalla ne esimerkiksi tiedollisiin, elämyksellisiin ja sosiaalisiin ryhmiin.¹⁰⁸ Pienempiä yksiköjä tarkastelemalla voidaan saada viitteitä siitä, millaisia sisältöjä Ateneum-salin aktiivikävijät pitävät tärkeimpinä ja millaiset kokemukset innostavat heitä osallistumaan Ateneum-salin toimintaan toistuvasti.

¹⁰⁷ Ks. esim. Sutton 2007.

¹⁰⁸ Liukkonen 2004, 148–149.

3 ATENEUM-SALI: 20 VUOTTA TAITEIDENVÄLISTÄ TOIMINTAA

3.1 MUSEOPEDAGOGIA TAITEIDENVÄLISEN TOIMINNAN POHJANA

Ateneum-salin taiteidenvälinen toiminta on saanut alkunsa museopedagogisista lähtökohdista. Museopedagogia pyrkii toimimaan välittäjänä taidemuseon sisältöjen ja yleisön välillä ja tarjoamaan erilaisia keinoja ja kieliä taiteen kokemiseen ja siitä keskustelemiseen. Se voi pitää sisällään niin taidekasvatuksellisia projekteja kuin verkossa julkaistavaa materiaalia. Perinteisimpiä museopedagogian muotoja ovat erilaiset näyttelyopastukset sekä työpajatoiminta.¹⁰⁹ Nykyään keskeistä on nähdä museopedagogian periaatteet sivistyksen tai valistuksen sijaan vuorovaikutteisina ja kaksisuuntaisina. Museoiden keskeisin tehtävä ei ole valistaa kävijöitä ja siirtää tietoa passiivisesti tietoa vastaanottaviin ihmisiin, vaan museoita ajatellaan pikemminkin yhtenä keinona tukea ihmisen elinikäistä oppimista. Oppimiskokemusta rakentavat kävijät ja museon henkilökunta yhdessä rinnakkain. Toiminta on myös vuorovaikutteista: yleisölle annetaan ja siltä opitaan.¹¹⁰ Nykyään nähdään myös, ettei museo ole muuttumaton käsite, vaan se syntyy aina uudestaan museon ja ympäröivän yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Museopedagogia voidaan nähdä yhtenä keinona tarkastella museon merkitystä ja vastata museoon kohdistuviin, jatkuvasti muuttuviin vaatimuksiin.¹¹¹

Museopedagogian luonne Valtion taidemuseossa on vuosien varrella painottunut eri tavoin esimerkiksi organisaatorakenteesta, resursseista tai ajan vaatimuksista riippuen. 1960-luvulla virinnyt keskustelu yleisön merkityksestä taidemuseotoiminnassa oli alku museolehtorin viran perustamiselle ja yleisölähtöisyyteen perustuvalla, tavoitteellisella ja eri kävijäryhmät paremmin huomioivalle toiminnalle.¹¹² Museopedagogiikan kehitys nykyiseen muotoonsa ei kuitenkaan tapahtunut hetkessä. Suomen ensimmäiseen taidemuseoalan museolehtorin virkaan vuonna 1973 nimitetty Marjatta Levanto vastasi Ateneumin taidemuseon museopedagogiikasta 1970-luvulta

¹⁰⁹ Haapalainen 2010, 244. Pysyvät työpajatilat eivät kuitenkaan ole itsestäänselvyyksiä suomalaisissa museoissa. Ks. Othman 2004, 78–79.

¹¹⁰ Olavinen 2010, 225.

¹¹¹ Kaitavuori 2004, 138–139.

¹¹² Valtion taidemuseon juhlakirja 1992, 60–61.

vuoteen 1991 saakka, jolloin valtiollistamisen myötä perustettiin museopedagoginen yksikkö, jonka johtoon Levanto siirtyi. Yksikön perustamisen myötä museopedagoginen henkilökunta laajeni ensin kolmeen henkilöön ja jatkoi kasvuaan aina yksikön lakkauttamiseen asti.¹¹³

Museopedagogiikan merkityksen kasvu ja toiminnan laajeneminen tapahtui hitaasti. Yleistäen voidaan ajatella, että uusien asioiden ja ajattelumallien omaksuminen ja tuominen kiinteäksi osaksi toimintoja on hidas prosessi mille tahansa, pitkän historian omaavalle instituutiolle. Museon ollessa kyseessä museopedagogiikan kehitystä on hidastanut myös museon perustehtävien ristiriitaisuus. Kokoelmat, niiden hoito ja esillepano ovat museoiden perinteistä työsarkaa, jonka rinnalla kävijöiden museokokemuksen huomioiminen on näyttäytynyt uutena ja joidenkin mielestä vasta toissijaisena tehtävänä. Museopedagogiaa sen monissa muodoissaan onkin toisinaan ajateltu ikään kuin lisäpalveluna niiden museon ydintoimintojen ohella, jotka keskittyvät tärkeämpinä pidettyihin, kokoelmiin liittyviin tehtäviin.¹¹⁴ Myös taiteen toiminnallisemmat muodot luetaan usein kuuluvaksi osaksi museoiden oheisohjelmistoa. Tämä tukee osaltaan perinteistä käsitystä museon objektikeskeisistä ydintoiminnoista.¹¹⁵ Kokoelmatoimintaan pohjautuvan ja yleisölähtöisyydestä ponnistavan toiminnan välistä vastakkainasettelua on kuitenkin pyritty myös välttämään tarpeettomana.¹¹⁶

Lisäksi on todettava, että museon johdolla vaikuttaa olevan vahva vaikutus siihen, millä tavalla ja millaisilla resursseilla museopedagogiikkaa museoissa toteutetaan. Tämä näkemys nousee esiin niin erilaisista museopedagogiikkaa käsittelevistä aineistoista kuin tätä tutkimusta varten tehdyistä museopedagogiikan parissa työtä tehneiden henkilöiden haastatteluista. Yhteistä näille näkemyksille vaikuttaa olevan se, että toiminnan muodosta riippumatta museopedagogiikan toteuttaminen museossa on riippuvainen siitä, kuinka keskeiseksi toimintaa johtavat tahot museopedagogiikan näkevät koko museon mittakaavassa. Erica Othman kirjoittaa museoiden työpajatoiminnasta seuraavaa:

Käsitykseni mukaan työpajan rooli ja sen merkitys lähtee kaiken muunkin yleisöön suunnatun toiminnan tavoin museon johdon museopedagogisesta näkemyksestä.

¹¹³ Ks. luku 3.3 Toiminta vakiintuu.

¹¹⁴ Levanto 2004, 52–53.

¹¹⁵ Sederholm 2001, 53–54.

¹¹⁶ Olavinen 2010, 224.

Kuinka näkyvä ja aktiivinen rooli museopedagogiikalle annetaan (tai pitäisi antaa) museon ”imagossa”, museokonseptissa.¹¹⁷

Othmanin ajatus soveltuu hyvin myös toisen museopedagogisista lähtökohdista ponnistavan toiminnan, taiteidenvälisen ohjelmiston ja sen merkityksen tarkasteluun taidemuseokonseptissa. Vaikka taiteidenvälisillä esityksillä on toki oma taiteellinen itseisarvonsa, voidaan niitä tarkastella myös yhtenä museopedagogian välineenä. Kuinka paljon museopedagogiaan ja sen eri toimintamuotoihin panostetaan? Onko museopedagogiaan panostaminen aina menetys jollekin muulle museotoiminnan osa-alueelle, vai tarvitseeko näitä edes nähdä toisensa pois sulkevin vaihtoehtoina? Museopedagogiaan kohdistuu erilaisia mielipiteitä niin kävijöiden kuin museoissa työskentelevien ammattilaisten taholta. Erilaiset näkökulmat ovat sidoksissa siihen, millaisena museo ja sen tehtävät nähdään.¹¹⁸ Nämä jännitteet museon eri toimintojen, perinteen ja uudistumisen sekä museon erilaisten merkitysten välillä heijastelevat siis myös museopedagogiikkaan ja sen erilaisten keinojen käyttöön.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen taiteidenvälistä toimintaa Ateneum-salissa ja toisaalta laajemmin taiteidenvälistä toimintaa osana museopedagogiikkaa Valtion taidemuseossa. Tästä johtuen suuri osa aineistosta koostuu Valtion taidemuseon henkilökunnan tutkimuksista ja artikkeleista. Esitetyt näkemyksetkin rakentuvat näin ollen pitkälti Valtion taidemuseon museopedagogiikan parissa työskennelleiden henkilöiden tuottamien aineistojen pohjalta. Tämä on kuitenkin perusteltua jo sen vuoksi, että Valtion taidemuseo ja sen eri yksiköt ovat toimineet museopedagogian suunnannäyttäjinä suomalaisessa museomaailmassa. Vastaavaa tutkimusta ei tässä laajuudessa ja näin pitkän kokemuksen pohjalta ole suomalaisella museokentällä tehty missään muualla.

Museopedagogisen yksikön perustaminen Valtion taidemuseoon vuonna 1991 tarjosi museopedagogiselle toiminnalle uudet edellytykset ja mahdollisuuden kehittyä ja laajentaa toimintaansa. Yksi museopedagogisen yksikön keskeisimmistä saavutuksista oli Ateneum-salin taiteidenvälisen ohjelmiston luominen ja toiminnan kehittäminen. Seuraavissa luvuissa käsittelen Ateneum-salin kehittymisen pääkohtia alkuaikojen auditoriotilasta nykypäivän taiteidenväliseen teatteritilaan asti. Lähdekirjallisuuden lisäksi haastateltavat Marjatta Levanto, Susanna Pettersson

¹¹⁷ Othman 2004, 83.

¹¹⁸ Pettersson 2004, 106–107.

ja Mika Väyrynen ovat toimineet keskeisinä informantteina Ateneum-salin kehittymisen keskeisten suuntaviivojen kartoittamisessa.

3.2 ALKUTAIPALEELLA

Ateneum-sali aloitti toimintansa vuonna 1991 ilman suomalaisia esikuvia. Kansainvälisesti monitaiteellisia esityspaikkoja museoympäristössä oli toki jo useita, kuten vuonna 1989 avattu Ranskan Louvren auditorio¹¹⁹. Ruotsin Moderna Museet aloitti kokeellisten elokuvien esittämisen museotiloissa 1950-luvulla ja laajensi tarjontaa esimerkiksi tanssin ja musiikin kautta 1960-luvun aikana.¹²⁰ Lisäksi museon museopedagogista tarjontaa vahvisti pysyvän työpajatilan syntyminen museotiloihin 1970-luvun puolivälissä.¹²¹ Ateneum-rakennuksen suuri remontti oli tärkeä sytyke taiteidenvälisen toiminnan syntymiselle myös suomalaisissa taidemuseoissa. Rakennuksen peruskorjaus ja laajennustyöt käynnistyivät 1980-luvulla, jolloin myös museoon kohdistuviin uusiin vaatimuksiin oli mahdollista vastata. Auditoriotilan rakentaminen oli yksi keskeisistä muutostarpeista korjausta suunniteltaessa. Ateneum-rakennuksen alkuperäiseen suunnitelmaan oli jo kuulunut Carl Gustaf Estlanderin viitoittama ajatus siitä, että rakennuksen tulisi toimia kaikkien taiteiden kotina¹²². Auditoriotila oli kuulunut jo alkuperäiseen arkkitehti Theodor Höijerin suunnitelmaan. Ateneumissa olikin järjestetty taidetta käsitteleviä luentoja, mutta taiteidenväliseen toimintaan suunniteltua tilaa ei rakennuksessa ollut ennen peruskorjausta. Peruskorjauksen yhteydessä arkkitehdit Ola Laiho ja Mikko Pulkkinen saivat tehtäväkseen suunnitella uuteen Ateneumiin puhe-auditorion, jossa voitaisiin järjestää taiteeseen liittyviä puhetilaisuuksia ja joka voisi toimia myös kokoustilana.¹²³ Edelleenkin taiteidenvälinen esitystila ei siis ollut suunnitelman lähtökohtana, vaan auditoriota suunniteltiin melko yksipuoliseen ja perinteiseen käyttöön.

¹¹⁹ Pettersson 2004, 101–102. Taiteidenvälisyyden edelläkävijöinä Pettersson mainitsee myös useiden nykyaikaisen taiteen museoiden monitaideilat, joita avautui kiihtyvällä tahdilla 1900-luvun lopussa.

¹²⁰ The Moderna Museet history. Moderna Museet internetsivut.

¹²¹ Othman 2004, 79.

¹²² Ateneum-rakennus. Ateneumin taidemuseon internetsivut.

¹²³ Marjatta Levannon haastattelu.

Ateneumin taidemuseo avasi ovensa uudelleen osana Valtion taidemuseota toukokuussa 1991. Uuden rakennuksen avautumisen myötä myös auditorio otettiin käyttöön. Auditoriossa järjestettiin luentoja ja esitettiin taidetta käsitteleviä elokuvia. Alkuun toiminta oli kuitenkin melko satunnaista, eikä sisältöjen osalta erityisen jäsentynyttä. Auditorion käyttöoikeus oli jaettu eri osastojen kesken niin, että esimerkiksi Ateneum-rakennuksessa vielä tuolloin toiminut Nykytaiteen museo sai käyttää auditoriota haluamallaan tavalla yhtenä iltana viikossa ja Ateneumin taidemuseolla oli puolestaan käyttöoikeus toisena päivänä. Toiminta ei kuitenkaan ollut koordinoitua tai tavoitteellista, eikä auditoriolla ollut vielä omaa suunniteltua sisältöä tai edes henkilökuntaa. Kyse oli pikemminkin yhdestä museotilasta muiden tilojen joukossa, jonne jokainen museoyksikkö tuotti haluamaansa ohjelmaa.¹²⁴

Museopedagogisen yksikön perustamisen myötä tilanne kuitenkin muuttui. Museolehtorina vuodesta 1973 työskennellyt Marjatta Levanto sai työtovereikseen Erica Othmanin ja Susanna Petterssonin ja museopedagoginen yksikkö tämän myötä lisää vahvuutta ja toimintavalmiuksia.¹²⁵ Tässä yhteydessä syntyi myös visio auditoriosta taiteidenvälisenä teatteritilana, Ateneum-salina.

Sillä uudella museolla, uudella Ateneumilla -- piti olla välineitä puhua erilaisten yleisöjen kanssa. Eli ne kokoelmat ja näyttelyt eivät -- kattaneet kaikkea sitä, mitä me haluttiin saavuttaa erilaisten yleisöryhmien kanssa. Ja se ajatus siitä, että me saadaan erilaisten ohjelmistotyyppien kautta "heitettyä sisään" -- porukkaa, joka ei tulis museoon muuten... niin se oli nimenomaan -- se kantava idea ja ajatus tässä kaikessa. Ja se ajatus kantaa musta tänä päivänäkin. (Susanna Pettersson)

Petterssonin kommentissa korostuvat taiteidenvälisen toiminnan välineellisen käytön mahdollisuudet, jotka nähtiin keskeisenä perusteena taiteidenvälisen ohjelmiston kehittämiseksi. Toiminnan suunnittelijoiden näkökulmasta laadukkaasti ohjelmiston kautta oli mahdollista rakentaa uusia välineitä yleisötyön tueksi. Yleisötyön ja museopedagogiikan kehittyessä taiteidenväliseen toimintaan nähtiin selkeä tarve. Toiminnalle oli myös olemassa malleja ulkomailta. Peruskorjattujen museotilojen avaaminen antoi toiminnan kehittymiselle uusia tilaisuuksia ja museopedagogisen yksikön henkilökunta näki siinä mahdollisuuden kehittää auditoriotilan toimintaa pelkkiä puhepainotteisia ohjelmia pidemmälle. Auditorion toiminnan vasta hakiessa

¹²⁴ Marjatta Levannon ja Susanna Petterssonin haastattelut 21.4.2011.

¹²⁵ Othman keskittyi kehittämään Ateneumin työpajatoimintaa.

muotoaan oli toimintaa myös helpompi lähteä kehittämään uusille urille. Taiteidenvälisen toiminnan aloittaminen oli kuitenkin haasteellista jo puutteellisten resurssien vuoksi. Ateneum-saliin oli ensin hankittava tarpeellinen tekninen kalusto ja muu taiteidenvälisen ohjelmiston mahdollistava tarpeisto aina flyygelistä lähtien. Lisäksi oli havaittu, että toiminnan kehittymisen kannalta oli välttämätöntä määrittää Ateneum-salin toiminnalle sitä kehittävä ja johtava taho sen sijaan, että toiminnan sisällöistä ja kehittämisestä olisivat vastanneet kaikki osastot ydintoimintojensa ohella. Ylijohtajan päätöksellä museopedagoginen yksikkö sai Ateneum-salin toiminnan vedettäväkseen.¹²⁶

Ateneum-sali on toiminut eräänlaisena alansa pioneerina Suomessa. Vaikka esikuvia toiminnalle onkin löytynyt muista maista, toimintaa kehittävät henkilöt ovat olleet osaltaan kehittämässä uutta ja ennen kokematon toimintaa suomalaisessa taidemuseoympäristössä. Toimintaa kehitettiin yrittämällä, erehtymällä ja uudelleen yrittämällä. Esikuvien toiminnasta löydettiin suuntaviivoja, mutta toimintamallit täytyi kehittää tyhjästä sopeuttaen ne paikalliseen toimintaympäristöön.¹²⁷ Koska toiminta aloitettiin Suomen mittakaavassa ikään kuin tyhjästä, ohjelmistokokonaisuuksien, markkinoinnin tai yhteistyöverkostojen suunnitteluun ei myöskään ollut olemassa minkäänlaista mallia. Levanto ja Pettersson toteavatkin, että jälkepäin taiteidenvälisen toiminnan kehittyminen Suomessa juuri 1990-luvun alussa on helppo asettaa osaksi suurempaa museoalalla tapahtunutta murrosta ja siirtymää perinteisten kansallisten museoiden konseptista kohti vuorovaikutteisempaa, uutta museota. Ateneum-salin toiminnan suunnittelu ei kuitenkaan heidän mukaansa pohjautunut tuolloin teorioihin tai museopedagogisiin uusiin tavoitteisiin. Toimintaa lähdettiin suunnittelemaan yhteisen vision pohjalta 'hands on' -periaatteella, jolloin toimintamuotoa kehitettiin tekemällä ja kokeilemalla. Osa sisällöistä lähti toimimaan heti ensimmäisellä kerralla, toisista yrityksistä luovuttiin, koska yleisö ei näitä esityksiä löytänyt.¹²⁸

Taiteidenvälinen ohjelmistoprofiili rakentaminen aloitettiin muutaman keskeisen periaatteen pohjalta. Tärkeää oli jo alkuvaiheessa tarjota laajasti erilaisia ohjelmistomuotoja ja taiteenlajeja

¹²⁶ Marjatta Levannon haastattelu. Toiminnan kehittyminen vaati sisällölliseen puoleen keskittymisen lisäksi luonnollisesti myös teknistä osaamista. Ateneum-salin av-mestarina on hyvin varhaisesta vaiheesta lähtien toiminut Reine Lukinmaa. Teknistä osaamista tuli myöhemmin täydentämään Timo Nurminen.

¹²⁷ Pettersson 2004, 104–105; 109–110.

¹²⁸ Marjatta Levannon haastattelu.

nykytanssista performansseihin ja nykymusiikista erilaisiin kokeileviin esityksiin. Toimintaa lähdettiin alusta alkaen suunnittelemaan selkeän, kausiohjelmiin jakautuvan ohjelmistoprofiilin kautta. Taiteidenvälinen ohjelmisto rakentui erilaisista esityksistä musiikin ja esittävien taiteiden saralta. Pääpaino asetettiin taiteesta kertoville elokuville, tanssille, kokeelliselle teatterille ja nykymusiikille. Puhesisältöiset ohjelmat ja elokuvat nähtiin toiminnan perusmuotoina, joiden varaan Ateneum-salin ohjelmisto ei voinut pelkästään rakentua. Monipuolisella elokuvailmaisulla (esimerkiksi taideaiheiset elokuvat ja multivisiot) oli kuitenkin keskeinen rooli ohjelmistorungossa. Periaatteena oli myös se, että Ateneum-salin ohjelmisto rakennettiin taiteellisesti laadukkaista, ammattiesiintyjien esityksistä.¹²⁹ Keskeisenä tavoitteena nähtiin Ateneumin taidemuseon tarjonnan laajentaminen monipuolisen taiteidenvälisen ohjelmiston avulla kuvataiteen ulkopuolelle ja sitä kautta muidenkin kuin kuvataideyleisöjen houkutteleminen museoon.¹³⁰

Toiminnan alkuvaiheilla oli tärkeä merkitys Ateneum-salin profiloitumisessa ja myöhemmän ohjelmiston kehittymisen kannalta. Koska toiminnalle ei ollut olemassa suomalaisia esikuvia, näen toimintaa perustamassa olleiden henkilöiden omien näkökulmien vaikuttaneen vahvasti siihen, millaiseksi taiteidenvälinen toiminta lähti suomalaisessa museokontekstissa muodostumaan. Toisaalta taiteidenvälisen toiminnan käynnistäminen oli myös luontevaa aloittaa arvostusta nauttivassa Valtion taidemuseossa.

Ateneum-salin valttihan oli juuri se, että se [sali] oli Ateneumissa, joka oli jo tehnyt itsensä tarpeelliseksi ja tunnetuksi kaiken kansan keskuudessa. -- Ateneum-salin yleisön löytyminen oli sitten siinä mielessä hankalampaa, että se yleisö mitä me etsittiin, ei ollut tottunut siihen, että sellaista [taiteidenvälistä toimintaa] voi tapahtua taidemuseossa. (Marjatta Levanto)

Kuten Levanto toteaa, taiteidenvälinen toiminta oli taidemuseokontekstissa uutta, eikä sillä ollut automaattisesti olemassa olevaa yleisöä Ateneumin taidemuseon vakiintuneesta asemasta huolimatta. Vaikka yleisön löytyminen ja toiminnan vakiinnuttaminen vaatikin paljon työtä, uskallusta ja sitkeyttä, näen, että Ateneum-salilla osana Valtion taidemuseota oli siihen työhön

¹²⁹ Pettersson 2004, 100–102 ; Susanna Petterssonin haastattelu.

¹³⁰ Marjatta Levannon haastattelu.

monia muita museoalan tahoja paremmat lähtökohdat ja mahdollisuudet sekä tunnettuuden että resurssien puolesta. Vaikka toimintaa käynnistettiin pienellä budjetilla, tunnetun instituution arvovalta ja suuremmat puitteet toivat toiminnalle hyvät lähtökohdat ja sellaista julkisuutta, jota pienempien toimijoiden olisi alkuvaiheessa ollut vaikeaa saada. Lisäksi Valtion taidemuseon toiminnasta ollaan aina oltu kiinnostuneita myös mediassa.

3.3 TOIMINTA VAKIINTUU

Ateneum-salin toimintamuotojen löytämiseen ja toiminnan vakiintumiseen kului joitakin vuosia. 1990-luvun puoliväliin mennessä salille oli kehittynyt jo sellaista ohjelmistoa ja esimerkiksi toistuvasti järjestettäviä sarjoja, joista Ateneum-sali tunnettiin. Myös paikka kulttuurin kentällä oli löytynyt. Ateneum-salilla oli tärkeä rooli esimerkiksi pienemmille yleisöille suunnatun musiikin esityspaikkana, sillä nykyisen kaltaista esiintymispaikkojen ja esimerkiksi konserttien lähes ylitarjonnan kaltaista tilannetta ei vielä tuolloin Helsingissä ollut.¹³¹ Yleisöpohja rakentui hitaasti, mutta toisaalta tietyt toistuvat sarjat vetivät puoleensa ja vakiintunutta kävijäkuntaa. Monet toimintamuodot, kuten yhteistyössä Setan¹³² tai Kynnys ry:n¹³³ kanssa toteutetut sisällöt, olivat aikoinaan uusia.¹³⁴ Vuonna 1999 järjestettiin ensimmäinen vammaiselokuvafestivaali KynnysKINO, jota on jatkettu joka toinen vuosi toistuvana tapahtumana aina näihin päiviin asti. Ateneum-salin voidaankin nähdä olleen mukana nostamassa monia esimerkiksi kansalaisjärjestöjen ajamia asioita yleiseen tietoisuuteen. Tämän mahdollisti lähinnä Ateneum-salin asema osana Valtion taidemuseota ja isoa suomalaista kulttuuri-instituutiota, jonka tekemisiä on aina seurattu vahvalla kiinnostuksella niin mediassa kuin muidenkin kulttuurikentän toimijoiden taholta.¹³⁵ Lisäksi vaadittiin vahvaa tahtotilaa, jotta museoiden seinien sisälle saatiin tuotua sellaisiakin sisältöjä, joihin museoväki ja kävijät eivät olleet tottuneet.

¹³¹ Susanna Petterssonin haastattelu ; Lehti 2011.

¹³² Seksuaalinen tasavertaisuus ry.

¹³³ Eri tavoin vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeusjärjestö.

¹³⁴ Susanna Petterssonin haastattelu.

¹³⁵ Susanna Petterssonin haastattelu.

Uusien sisältöjen lisäksi Ateneum-sali toi museoon myös uudenlaisia kävijäryhmiä. Nykyään itsestään selvinä kävijäryhminä museoissa pidetään esimerkiksi erilaisia kuntoutusryhmiä. Kuitenkin vielä ensimmäisiä Kynnyskinoja järjestettäessä 1990-luvun lopussa mielenterveyskuntoutujille suunnattujen työpajojen osallistujien läsnäolo näyttelysaleissa samaan aikaan 'tavallisten' kävijöiden kanssa herätti keskustelua ja kritiikkiä¹³⁶.

Ateneum-sali on toiminut myös yhtenä edelläkävijänä erilaisten kulttuuri-instituutioiden tai taiteenalojen yleisöjen vaihtamisessa. Esimerkiksi Panorama Filharmonica -sarja toi Ateneumin näyttelysaleihin Helsingin kaupunginorkesterin muusikkoja, jotka eri näyttelysaleissa esiintymällä mahdollistivat museokävijöille uudenlaisen kokemuksen kuvataiteen ja klassisen musiikin vuoropuhelun kautta. Taideyleisölle tarjottiin kosketuspintaa klassiseen musiikkiin ja vastaavasti klassisen musiikin ystäviä houkuteltiin kuvataiteen pariin heille tutun musiikin avulla.¹³⁷ Historiallisen rakennuksen kaikuvat tilat toimivat hyvin tällaisen vuoropuhelun näyttämönä. Ateneum-salin toiminta levittäytyikin alusta lähtien salin lisäksi myös muihin Ateneum-rakennuksen tiloihin hyödyntäen esimerkiksi rakennuksen vaikuttavaa keskusportaikkoa.

Toiminnan vakiintuminen edellytti myös hyviä yhteistyöverkostoja. Sekä Levanto, Pettersson että Väyrynen korostavat eri alojen asiantuntijoiden roolin tärkeyttä ohjelmistojen suunnittelussa. Erilaisia asiantuntijoita kutsuttiin milloin kuratoimaan elokuvakokonaisuutta, milloin suunnittelemaan nykymusiikin sarjaa. Useat suosituimmista sisällöistä syntyivätkin usein yhteistyönä, jossa eri taiteenalan osaajat kokoontuivat yhteen ideoimaan ja synnyttämään uutta.¹³⁸ Tämä on mielestäni yksi Ateneum-salin tärkeimmistä anneista kulttuurialalle. Tiedon ja osaamisen jakaminen eri taiteenlajien välillä on myös nykytilanteessa tärkeää. Vaikka erilaiset kulttuurialan toimijat ovat toki keskenään myös kilpailutilanteessa houkutellessaan yhä useampia kävijöitä omien sisältöjensä pariin, hyvien käytäntöjen ja uusien innovaatioiden jakaminen erilaisten kulttuurialan toimijoiden rajojen yli hyödyttänee koko alaa.

¹³⁶ Marjatta Levannon haastattelu. Levanto muistelee keskustelua heränneen lähinnä mielenterveyskuntoutujien "epänormaalista tai häiritsevää" käytöksestä, jota ei tyypillisesti oltu nähty näyttelysaleissa ja jonka koettiin häiritsevän muita museovieraita.

¹³⁷ Susanna Petterssonin haastattelu.

¹³⁸ Susanna Petterssonin haastattelu.

Taiteidenvälinen toiminta Ateneumin taidemuseossa ei kuitenkaan ole ollut jatkuvaa kasvua vuodesta 1991 lähtien, vaan toiminnan varrelle mahtuu monenlaisia vaiheita. Nykytaiteen museon rakentamisen suunnittelu oli aloitettu jo samanaikaisesti taidemuseon valtiollistamisen kanssa. Pitkä projekti tiivistyi vuonna 1998 Kiasman avaamisen myötä, jolloin nykytaide siirtyi omaan rakennukseensa.¹³⁹ Kiasmaan perustettu taiteidenvälinen esiintymistila Kiasma-teatteri ryhtyi myös tuottamaan monitaiteellista ohjelmistoa. Olikin luontevaa, että kumpikin Valtion taidemuseon sisällä toimiva taiteidenvälinen tila profiloitui toimimaan hieman erilaisten sisältöjen parissa. Toisaalta nykytaiteen painotuksen siirtyminen toiseen rakennukseen pois Ateneumin tiloista vaikutti Ateneum-saliin myös toisella tavalla. Nyt täytyi pohtia uudelleen sitä, miten Ateneum-sali voi entisestään tukea kosketuspinnan säilymistä nykytaiteeseen siitä huolimatta, että nykytaide Valtion taidemuseon sisällä on keskittynyt Kiasma-rakennukseen. Vaikka jako 'vanhaan' ja 'uuteen' taiteeseen tehtiinkin näyttelyiden osalta, Ateneumin taidemuseon ei silti nähty voivan edustaa vain yhden tyyppistä taidetta, vaan nykytaiteen keinojen tuli olla läsnä myös perinteisemmän taiteen kontekstissa.¹⁴⁰

Ateneum-salin ohjelmisto on läpi vuosien ollut vuoropuhelussa taidemuseon muun sisällön kanssa kuvataiteeseen liittyvien luento- ja taiteesta kertovien elokuvakokonaisuuksien kautta. Nämä toiminnan ehkä ilmeisimmät muodot saivat kuitenkin jo varhaisessa vaiheessa seurakseen niin tanssia, teatteria, performanssia, musiikkia kuin nykysirkustakin. Tilanne, jossa Ateneum-salin toimintaa oli suunnittelemassa useita henkilöitä tiimityö-periaatteella, oli Mika Väyrysen mielestä toistaiseksi toimivin ratkaisu Ateneum-salin vetämiseen. Vaikka työtä tehtiinkin yhdessä, eri ihmisten vastualueet painottuivat luontevasti niin, että jokaisen erityiset osaamisalueet ja kontaktit eri taiteen alueilla pystyttiin hyödyntämään. Tiimityön etu oli myös ideoinnin ja vastuun kantamisen jakautuminen, sekä tiivis ja tukea antava työyhteisö.¹⁴¹

Erilaiset Valtion taidemuseon sisäiset organisaatio- ja työjärjestysmuutokset ovat vuosien varrella vaikuttaneet muiden toimintojen lisäksi myös Ateneum-saliin. Aluksi museopedagogisen yksikön vedettävänä ollut Ateneum-sali koki yhden merkittävimmistä muutoksista, kun sen toimintaa johtanut museopedagoginen yksikkö lakkautettiin organisaatiouudistuksen yhteydessä vuonna 2002 ja hajautettiin niin, että kukin Valtion taidemuseon yksikkö sai oman pedagogisen

¹³⁹ Ruohonen 2010, 62.

¹⁴⁰ Susanna Petterssonin haastattelu.

¹⁴¹ Mika Väyrysen haastattelu.

henkilökuntansa. Museopedagogisen toiminnan siirtämisellä osaksi museoyksiköitä pyrittiin muun muassa tukemaan museoiden oman profiilin mukaisten sisältökokonaisuuksien tuottamista. Museopedagogisen yksikön lakkauttaminen synnytti myös uuden yksikön, Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet Kehyksen¹⁴², jonka tehtäväksi määriteltiin muun muassa museopedagogiselta yksiköltä perinnöksi jäänyt museopedagogian ja taidekasvatuksen kehittäminen.¹⁴³ Ateneum-sali siirtyi ensin osaksi Kehystä ja ylimenokauden jälkeen henkilökuntineen lopullisesti osaksi Ateneumin taidemuseota vuonna 2003. Ateneum-salin liittäminen osaksi museoalan kehittämyksikköä lähti ajatuksesta, että Ateneum-sali voisi toimia Kehyksen kehittämistilana tai ”koelaboratoriona” uudennlaisille taiteidenvälisille kokeiluille.¹⁴⁴ Näin kehitystyötä ja uusia ideoita saataisiin vietyä käytäntöön. Sali pysyi Kehyksen yhteydessä kuitenkin vain lyhyen ylimenokauden ajan. Nykyään Ateneum-sali on osa Ateneumin tapahtumat-sektoria.

¹⁴² Yksikön virallinen nimi organisaatiouudistuksen jälkeen oli Taidemuseoalan kehittämyksikkö Kehys. Uuteen nimeen (Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet) siirryttiin uuden työjärjestyksen myötä vuonna 2008.

¹⁴³ Ruohonen 2010, 64.

¹⁴⁴ Marjatta Levannon haastattelu.

4 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN SUHDE ATENEUM-SALIIN

4.1 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN KULTTUURISUHDE JA DEMOGRAFIA

Ateneum-salin aktiivikävijöiden ryhmähaastatteluun osallistui seitsemän henkilöä, joista viisi oli naista ja kaksi miestä. Iältään osallistujat olivat 32 ja 67 ikävuoden välillä. Kuusi osallistujaa asuu Helsingissä, yksi Vantaalla.¹⁴⁵ Alla olevassa taulukossa on esitetty tiiviisti aktiivikävijöiden perustiedot sekä kunkin kävijän haastattelussa mainitsevat, ensimmäisenä mieleen tulevat Ateneum-saliin liittyvät mielikuvat.

TAULUKKO 1. Haastateltavat¹⁴⁶

NIMI, IKÄ, ASUINPAIKKA	KÄYNYT ATENEUM-SALISSA	KÄY TAIDEMUSEOISSA	MIELIKUVAT ATENEUM-SALISTA¹⁴⁷
<i>Mikko</i> , 60, Helsinki	ainakin neljä kertaa	yli 10 kertaa vuodessa	monipuoliset mahdollisuudet, mahtavat ”kamat” [tekniikka], miedosti markkinoitu
<i>Riikka</i> , 32, Helsinki	ainakin neljä kertaa	5–10 kertaa vuodessa	yllätyksellinen, toiminnallinen
<i>Hanna</i> , 65, Vantaa	käy säännöllisesti	yli 10 kertaa vuodessa	huippuluennonsijat, pääpaikalla [sijainti]
<i>Tiina</i> , 49, Helsinki	ainakin neljä kertaa	alle 5 kertaa vuodessa	kiinnostava, ajankohtainen, lähellä [sijainti]
<i>Jukka</i> , 67, Helsinki	käy säännöllisesti	yli 10 kertaa vuodessa	yllätyksellinen, moni-ilmeinen
<i>Liisa</i> , 62, Helsinki	ainakin neljä kertaa	yli 10 kertaa vuodessa	käyttökelpoinen, monimuotoinen, kodikas
<i>Anni</i> , 35, Helsinki	käy säännöllisesti	5–10 kertaa vuodessa	avoin, omaääninen, kiinnostava foorumi esiintyä ja katsoa

¹⁴⁵ Haastattelurunko, liite 3.

¹⁴⁶ Nimet muutettu. Käyntitiedot kerätty taustatietolomakkeessa.

¹⁴⁷ 2–3 ensimmäistä haastattelun aikana esiin nousutta mielikuvaa.

Keskustelutilanteessa kävi ilmi, että kaikki haastateltavat mielsivät itsensä ainakin suhteellisen aktiivisiksi kulttuurin harrastajiksi.¹⁴⁸ Kaksi osallistujaa esitteli itsensä taiteilijoina tai taiteen alan työntekijöinä, muut mielsivät itsensä ensisijaisesti katsojaksi, kulttuurin kuluttajaksi tai tapahtumiin osallistujaksi. Lisäksi muutamalla haastateltavalla oli opinto- tai harrastustaustaa taiteen alalta. Osallistujien lähtökohdat keskusteluun olivat erilaiset siten, että osa oli käynyt Ateneum-salissa katsomassa pääosin vain teatteria ja tanssia, osalla puolestaan oli kokemusta lähes ainoastaan erilaisista luennoista ja keskustelutilaisuuksista. Kaikki osallistujat kertoivat käyvänsä myös muiden tahojen järjestämissä kulttuuritilaisuuksissa aktiivisesti.

4.2 YKSILÖLLISET KÄVIJÄSUHTEET

Haastattelun alussa kävijöitä pyydettiin jakamaan Ateneum-saliin liittyviä mielikuvia tai muistoja. Osa haastateltavista innostui yksityiskohtaiseen muisteluun, toiset mainitsivat esityksen ja ajankohdan suurpiirteisesti. Omat kokemukset nousivat haastateltavien puheissa spontaanisti esille myös haastattelun edetessä. Kokemusten jakamisen tarkoituksena oli antaa esimerkkejä siitä, millaisiin tilaisuuksiin kävijät ovat Ateneum-salissa osallistuneet. Toisaalta omat kokemukset ovat myös kaikille haastateltaville tuttu aihepiiri ja mieluisa tapa aloittaa haastattelu.

Haastattelussa kävi ilmi, että jokainen osallistuja katsoi käsillä olevia asioita selkeästi siitä osasta Ateneum-salin toimintaa, joka hänelle itselleen oli tutuin. Vaikka keskusteltua johdateltiin yksityisestä yleisemmälle tasolle, subjektiivisiin näkemyksiin palattiin varsin nopeasti takaisin. Osallistujille tuntui olevan tärkeää päästä kertomaan, kuinka he henkilökohtaisesti ovat Ateneum-salin tapahtumat kokeneet. Yleiselle tasolle päästiin lähinnä keskusteltaessa Ateneum-salin toiminnan tai kulttuurin merkityksestä laajemmin. Haastattelulle olikin leimallista se, että osallistujilla oli erilainen, henkilökohtainen suhde Ateneum-salin toimintaan. Toiminta käsitettiin massakulttuurin vastakohtana, jossa korostuu yksilöllisyys ja erilaiset kokemisen tavat. Osin sen vuoksi haastateltavien subjektiivinen suhtautuminen tutkittavaan kohteeseen tuntui korostuvan.

¹⁴⁸ Kävijöiden aktiivisesta kulttuurisuhteesta antaa viitteitä myös taustatietolomakkeessa kerätyt tiedot museoissa käymisen aktiivisuudesta. Ks. taulukko 1.

Henkilökohtaisuudesta johtuen aineistosta ei ole johdettavissa ainoastaan yhtä näkemystä siitä, millaisena Ateneum-salin toiminta nähdään. Sekä perinteitä kunnioittavaa että museoinstituution konventioita kritisoivaa sisältöä pidettiin tärkeänä. Osallistujia yhdisti kuitenkin se, että toimintaa nähtiin niin henkilökohtaisella kuin yleisellä tasolla merkittävänä ja tarpeellisena. Tämä näkyi myös kävijöiden puheessa siten, että haastateltavat näkivät kulttuuritoiminnan yleisesti lähtökohdiltaan positiivisia vaikutuksia sisältävänä, eivätkä kyseenalaistaneet tätä arvoasetelmaa puheessaan.

4.3 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN KESKEISET KÄYNTIMOTIIVIT

Tietyt syyt siihen, miksi haastateltavat käyvät Ateneum-salin tapahtumissa, toistuivat haastattelun aikana. Suuri osa kävijöiden esittämistä syistä piti sisällään erilaisia ulottuvuuksia. Ryhmittelemällä käyntimotiiveja kolmeen eri kokonaisuuteen voidaan kuitenkin huomata joidenkin motiivien korostuvan toisia vahvemmin.¹⁴⁹ Alla olevasta taulukosta on havaittavissa, että elämykselliset käyntimotiivit nousivat haastatteluaineistosta keskeisimpänä esiin tiedollisten motiivien osuuden jäädessä pienimmäksi.

TAULUKKO 2. Aktiivikävijöiden Ateneum-saliin liittyvät käyntimotiivit

ELÄMYKSELLISIÄ MOTIIVEJA	SOSIAALISIA MOTIIVEJA	TIEDOLLISIA MOTIIVEJA
yllätyksellinen sisältö, taiteellisesti laadukas sisältö, taide-elämykset, omien tulkintojen tekeminen ja asioiden 'keksiminen', toisin esittäminen ja näkeminen, vaihtoehtoisuus, rentoutuminen, viihdyttävyyys ja pako arjesta	työyhteisön yhteinen aika, ystävän tai perheenjäsenen kanssa käynti, vuorovaikutus esiintyjien ja yleisön kesken (keskustelutilaisuuksissa), osallisuus ja aktiivisuus	uuden oppiminen, 'älyllinen viihde', ammatillinen kiinnostus, kiinnostava aihe, omien oivallusten syntyminen

¹⁴⁹ Esitellyt motiiviryhmät rakentuivat haastatteluaineiston teemoittelun pohjalta. Ryhmiä olisi voinut esitellä useampiakin. Valitsin tässä tutkimuksessa esiteltäväksi ainoastaan elämyksellisiin, sosiaalisiin ja tiedollisiin motiiveihin luettavia motiiveja, koska nämä toistuivat haastateltavien vastauksissa selvästi eniten.

Keskeisimpänä käymisen syynä kävijät nostivat esille **elämyksellisyyden**. Ateneum-salin sisältöjä pidettiin yllätyksellisinä ja taiteellisesti laadukkaina. Yllätyksellisyyden nähtiin perustuvan pääosin siihen, että jotain aihetta oli käsitelty uudella tavalla tai esityksen toteutus oli muulla tavoin odottamaton. Jukka, 67, kuvailee niitä tekijöitä, joista hän näkee Ateneum-salin yllätyksellisyyden rakentuvan, seuraavalla tavalla:

Kun vaikka siinä [Ateneum-salin ohjelmistossa] on nimi ja henkilö ja muuta [tietoa esityksestä], niin siellähän saattaa tapahtua sitten [yllättäviä] asioita -- "Et aijaa... se olikin niinkun näin!". Et se sisältö ja -- monipuolisuus. -- On joitakin, missä on kuvataidetta... siellä niinku monet asiat linkitty... tuota että "Täähän oli niinku hieno juttu, että kävin kurkkaamassa!". (Jukka 67)

Elämyksellinen näkökulma nousi esiin myös puhuttaessa taiteen erilaisista rooleista kävijöiden elämässä. Osa kävijöistä huomautti käyvänsä Ateneum-salissa tai museon näyttelyissä myös puhtaasti taiteen takia ja taide-elämyksen vuoksi. Rentoutuminen, esitysten viihdyttävyyden ja kulttuurikokemus arkea rikastuttavana tekijänä nousivat myös usein esiin. Useat haastateltavat kertoivat haluavansa olla itse aktiivisia toimijoita kulttuurikokemuksen rakentumisessa esitysten tulkinnallisuuden kautta. Erilaisia esittämisen tapoja arvostettiin. Mahdollisuutta omien tulkintojen tekemiseen pidettiin tärkeänä ja sitä korostettiin asettamalla Ateneum-salin toiminnan vastakohtaksi esimerkiksi televisiossa tarjottava, 'valmiiksi pureskeltu' viihde.

Tiedolliset motiivit nousivat esiin lähinnä puhuttaessa Ateneum-salissa järjestettävistä johdantoluennoista tai eri alan asiantuntijoiden esiintymisistä ja puheenvuoroista. Näiden tilaisuuksien nähtiin toimivan oppimisen paikkoina ja tarjoavan uutta, syventävää tietoa kulttuurin kentältä tai ajankohtaisista asioista. Ammatillinen kiinnostus ja kulttuurikentän ajankohtaisissa ilmiöissä mukana pysyminen kuuluvat myös selvästi tiedollisten motiivien joukkoon. Erityisenä tiedollisena motiivina nousi esiin omien oivallusten syntyminen kulttuuritapahtumissa. Tätä ei rajattu pelkästään Ateneum-salin toimintaan, vaan kulttuurin nähtiin yleensäkin tarjoavan ajateltavaa ja pohdiskeltavaa, josta joskus pitkällä tai lyhyellä aikajänteellä voi seurata myös katsojassa omia oivalluksia. Tätä näkökulmaa voi tarkastella sekä elämyksellisyyden että tiedollisen motiivin kautta. Tässä kontekstissa sijoitan kävijöissä syntyvät, omat oivaltamisen tunteet kuitenkin tiedollisiin motiiveihin, sillä haastatteluaineistossa korostuu näkemys siitä, että kulttuurikokemus voi parhaimmillaan tarjota uuden näkökulman, ikään kuin 'pienen idun', joka jää

itämään kävijän mielessä vaikuttaakseen ehkä myöhemmin katsojaan tavalla tai toisella. Kyseessä on siis kävijän oma, aktiivinen ajatustyö tai epämuodollinen oppiminen, jonka kautta kävijä linkittää esimerkiksi esityksen yksityiskohdan itselleen merkitykselliseen ja vaikuttavaan asiaan.

Vaikka tiedolliset motiivit eivät olleet aktiivikävijöiden haastatteluaineiston kautta tarkasteltuna suuressa roolissa, tukevat aktiivikävijöiden kokemukset kuitenkin näkemystä museosta epämuodollisen ja elinikäisen oppimisen paikkana. Vain harva haastateltava mainitsi varsinaisesti oppineensa jotain Ateneum-salin esityksissä¹⁵⁰. Useat kuitenkin kokivat saaneensa esityksistä ajattelemisen aihetta ja uusia oivalluksia. Tällaisena museoissa tapahtuva epämuodollinen oppiminen myös usein nähdään. Ateneumin taidemuseon työpajatoimintaa johtava Erica Othman tiivistää museoissa tapahtuvan epämuodollisen oppimisen ytimen onnistuneesti.

Oppiminen on hyvin laaja käsite, eikä rajoitu pelkästään kouluoppimiseen. Ihminen oppii koko ajan. -- Ajattelun rakenteita on syytä ravistella kaikenikäisenä. Oppiminen tarkoittaa uudistumista ja muuttumista, elämyksiä ja oivalluksia.¹⁵¹

Ateneum-salin aktiivikävijöiden haastattelun perusteella tähän Othmanin määritelmään voisi lisätä vielä näkemyksen siitä, että epämuodollinen oppiminen on pohtimista ja uusien kysymysten heräämistä. Useat haastateltavat kertoivat jääneensä Ateneum-salin esityksen tai museokäynnin jälkeen ihmettelemään mitä erilaisempia asioita. Hannaan, 65, oli tehnyt vaikutuksen arkkipiispa Kari Mäkisen pitämä Mika Waltari -aiheinen luento, jossa pohdittiin myös Waltarin uskontosuhdetta. Mikko, 60, puolestaan oli jäänyt pitkäksi aikaa ihmettelemään Ateneumissa vuosia sitten näkemänsä installaation mekaniikkaa.

Tämän ryhmähaastattelun kohdalla merkittävänä huomiona nousi esiin se, että vaikka kävijät mainitsivat useita **sosiaalisia motiiveja** puhuessaan esimerkiksi museoissa, gallerioissa tai teatterissa vierailusta, puhuttaessa varsinaisesti Ateneum-salin toiminnasta näitä sosiaalisia motiiveja ei juuri noussut esille. Kävijät viittasivat Ateneum-saliin ensisijaisesti paikkana, jonne saavutaan, katsotaan esitys ja josta sen jälkeen poistutaan. Se, kenen kanssa kävijät Ateneum-salin tapahtumissa ovat käyneet tai keiden kanssa he käydessään ovat olleet tekemisissä, ei noussut keskeisenä esille, vaan kävijät viittasivat näihin asioihin ainoastaan suoraan kysyttäessä ja silloinkin

¹⁵⁰ Poikkeuksena kävijät mainitsivat taiteen erikoisasiantuntijoiden luennot, joissa kävijät olivat konkreettisella tasolla oppineet uutta esimerkiksi taideteoksen konservoinnin tekniikoista.

¹⁵¹ Othman 2004, 91–92.

lyhyesti. Esimerkiksi vuorovaikutus kävijöiden kesken tuli esiin ainoastaan erään osallistujan kuvaillessa keskustelutilaisuutta, jossa yleisössä oli ollut paljon aihepiirin asiantuntijoita ja kysymyksiä ja kommentteja oli vaihdettu vilkkaasti yleisön ja esiintyjien kesken. Tämä sosiaalisen ulottuvuuden heikko merkitys aktiivikävijöille on huomionarvoista, sillä sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvien tekijöiden on museoiden kävijätutkimuksissa todettu olevan yksi keskeisimmistä museokäynnin motiiveista.¹⁵²

Oma näkemykseni on, että kävijöiden vastauksista on silti tulkittavissa, että jo pelkkä osallistuminen Ateneum-salin tapahtumaan koetaan osin myös sosiaalisena tapahtumana. Paikalla on usein paljon samasta aihepiiristä kiinnostuneita ihmisiä. Ehkä kyse onkin varsinaisen vuorovaikutuksen sijaan joukkoon kuulumisen tunteesta tai identifioitumisesta aktiiviseksi kulttuuriharrastajaksi.¹⁵³ Vaikka sosiaalisia motiiveja ei haastatteluaineistosta juurikaan noussut esiin, haastattelussa heräsi idea siitä, että Ateneum-salia voitaisiin käyttää vahvemmin samanhenkisten ihmisten kohtaamispaikkana. Vileimpiin ideoihin kuului 'deitti-palvelun' kehittäminen esimerkiksi jonkun elokuvafestivaalin yhteyteen niin, että samanhenkisten ihmisten olisi helppo tutustua toisiinsa.

Sosiaalisen kontekstin heikko painoarvo aktiivikävijöiden keskuudessa on tärkeää huomioida ja pohtia keinoja siihen, miten tätä puolta Ateneum-salin kokemuksesta voidaan vahvistaa. Mahdollisuus yhdessä kokemiseen ja monipuolisiin sosiaalisiin elämyksiin on nähty jopa eräänlaisena kilpailuvalttina, joka museoilta puuttuu, mutta joka kävijöiden taholta mielletään usein kiinteäksi osaksi esimerkiksi teatteri- ja konserttikäyntejä.¹⁵⁴ Yksi keino sosiaalisen kontekstin vahvistamiseen ja yhteisten kokemusten tukemiseen voisi olla esimerkiksi erilaisten yhteisöjen kanssa yhteistyössä tuotetut sisällöt, jolloin kävijät pääsisivät aktiivisesti vaikuttamaan esitysten muodostumiseen. Ateneum-salissa on tuotettu ohjelmistoa suoraan jotain kävijäryhmää silmällä pitäen, esimerkkinä mainittakoon Ensi- ja turvakotien liiton asiakkaille suunnatut esitykset. Lisäksi tulevaisuudessa tullaan toteuttamaan yhteistyöprojekti itähelsinkiläisten koulujen kanssa.

155

¹⁵² Falk 2009, 53.

¹⁵³ Ks. myös luku 5.4 Sosiaalinen konteksti: "Nobelistentien seurassa".

¹⁵⁴ Karhio 2003, 21–23.

¹⁵⁵ Mika Väyrysen haastattelu.

Myös Ateneum-salin järjestämät erilaiset kulttuuritapahtumat, kuten elokuvafestivaalit, vahvistavat varmasti mielikuvaa Ateneum-salista tapahtumapaikkana, jossa ihmiset voivat kohdata toisiaan. Erilaisten yhteistyöprojektien, tapahtumapäivien ja festivaalien määrän kasvattaminen voi osaltaan tukea mielikuvaa Ateneum-salista kokoontumispaikkana¹⁵⁶. Lisäksi sellaisten esitysten lisääminen, joissa vuorovaikutus katsojien ja esiintyjien välillä tai katsojien keskuudessa on mahdollista, voi myös vahvistaa mielikuvaa Ateneum-salista yhteisten kokemusten tarjoajana.¹⁵⁷ On kuitenkin todettava, että tämän tutkimuksen ryhmähaastatteluun osallistuneiden aktiivikävijöiden kohdalla ei juuri noussut esiin tarve tällaisille yhteisöllisille sisällöille. Aihetta sivuttiin ainoastaan keskusteltaessa lastenkulttuurin tukemisesta ja paremmasta näkyvyydestä Ateneum-salissa. Yhteisöllisyyden tukeminen voisi kuitenkin olla yksi keino tuoda Ateneum-saliin uusia yleisöjä. Aktiivikävijät ovat jo tiensä Ateneum-salin esityksiin löytäneet, mutta ehkä kynnystä uuden kokeilemiseen voitaisiin näin madaltaa uusien kävijöiden kohdalla.

Kaikkien aktiivikävijöiden ryhmähaastattelun osallistujien vastauksia yhdisti se, että Ateneum-salissa käydään sen takia, että esitysten toivotaan olevan jollain tavalla merkityksellisiä. Vaikka jokainen osallistuja koki hieman erilaiset asiat merkityksellisiksi, Ateneum-saliin haluttiin kuitenkin tulla kokemaan jotain erityistä ja arjesta poikkeavaa, kuten haastatteluun osallistunut Tiinakin ilmaisi:

Niin siis ajatuksia herättävää, jotenkin. Jotain pitää tapahtua jossain päin kehoa, päässä tai sydämessä tai jotain... sitä kai sitä ylipäättään aina niinku hakee. (Tiina 49)

Motiivien jako olisi voitu toteuttaa monella muullakin tavalla. Haastatteluaineiston valossa nämä kolme ryhmää (elämykselliset, sosiaaliset ja tiedolliset motiivit) kuitenkin korostuivat selkeästi. Useimmilla haasteltavilla ei kuitenkaan ollut vain yhtä Ateneum-salin käyntejä hallitsevaa motiivia, vaan muutama, keskenään melko tasavahva motiivi muodosti kokonaisuuden, jonka osatekijöiden painoarvo vaihteli sen mukaan, mistä kulmasta käsiteltävää aihetta katsottiin.

¹⁵⁶ Monissa kehittämisideoissa rajoittavana tekijänä toimii kuitenkin salin toiminnalle varatut resurssit tai salin tilojen käyttö muuhun toimintaan, kuten ulosvuokraukseen tai museon johdantoluentojen pitämiseen. Yhteisöllisyyttä ja sosiaalista vuorovaikutusta voitaisiin kuitenkin tukea pienimuotoisilla tapahtumilla, kuten tapahtumapäivillä, joiden aikana Ateneum-salissa olisi erilaisia, saman teeman mukaisia esityksiä koko päivän. Esityksiin ja museon näyttelyihin voisi tutustua pääsymaksua vastaan koko päivän ajan. Näin kävijät voisivat viettää aikaa museon tiloissa ja Ateneum-salissa sen sijaan, että tulisivat saliin vain katsomaan esityksen ja poistuisivat välittömästi sen jälkeen.

¹⁵⁷ Karhio vertaa museoihin liitettävää mielikuvaa hiljaisista näyttelysaleista ja teoksia katselevista yksittäisistä kävijöistä esimerkiksi stadionkonsertteihin tai kaupunkitapahtumiin, joissa ihmiset kokevat sosiaalisessa miljöössä yhdessä keskustellen. Ks. Karhio 2004, 22–25.

Ateneum-salin aktiivikävijöiden haastattelussa kaikilla kävijöillä oli lisäksi yksi yhteinen motiivi, joka tuli kävijöiden puheissa esiin hieman eri tavoin. Ateneum-salissa käyminen on heille tapa kokea osallisuutta ja ylläpitää aktiivista elämäntyyliä. Haastateltavien käyntikokemukset vaikuttivat olevan heille varsin merkityksellisiä. Kulttuurin harrastaminen miellettiin tärkeäksi viriketoiminnaksi sen tarjoaman älyllisten haasteiden ja erilaisten tunneskaalojen kautta. Osallisuuden tunteen onkin todettu olevan yksi keskeisistä museokäynnin motiiveista ja vaikuttavan ihmisten vapaa-ajankäyttöön laajemminkin.¹⁵⁸

4.4 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN ATENEUM-SALIIN LIITTÄMÄT MIELIKUVAT

Aktiivikävijät nostivat haastattelun lomassa esiin sellaisia näkökulmia ja arvoja, joita he omissa mielikuvissaan liittävät Ateneum-saliin. Kun Ateneum-salin toimintaan liittyviä arvoja kysyttiin suorana kysymyksenä, kävijät kokivat kuitenkin kysymyksen vaikeana. Vaikka varsinainen arvokeskustelu ei ottanut tuulta alleen, haastatteluaineistosta on kuitenkin nostettavissa joukko arvoja ja merkityksiä, joita haastateltavat liittivät puheissaan Ateneum-salin toimintaan. Lisäksi tietyt mielikuvat nousivat haastatteluaineistosta toistuvasti esiin.

Kävijät näkevät Ateneum-salin toiminnan perustuvan yleishumaaneihin arvoihin, jotka kunnioittavat erilaisuutta ja tukevat taiteen moniäänisyyttä. Toimintaa ei pidetty konservatiivisena, vaan melko rohkeana ja uskaltavana. Osa kävijöistä toivoi Ateneum-salin ottavan vielä vahvemman ja itsenäisemmän roolin suhteessa Ateneumin taidemuseoon niin, että kummankin toimintaa ohjaavat samat lähtökohdat tai arvot, mutta toiminnan muodoissa ja esittämisen tavoissa tai aiheissa olisi nähtävissä eroavaisuuksia. Ateneum-salin toiminnan toivottiin myös ottavan kantaa ja antavan ajateltavaa. Kuten alla olevasta Riikan kommentista on havaittavissa, toiminnan pohjaksi toivottiin tiettyä kriittisyyden periaatetta niin, ettei Ateneum-sali jää toistamaan itseään tai jo vakiintuneita tapoja, vaan haastaa olemassa olevaa ja etsii uutta.

[Ateneum-sali edustaa] Yleishumaaneja arvoja. -- Mut mä ite toivon, et taide on ylipäänsä niinku yhteiskunnan peili, eikä tavallaan vaan hymistele olemassa olevaa,

¹⁵⁸ Hood 2004, 151.

vaan laukoo välillä totuuksia, jotka ei oo miellyttäviä. Mutta sitten taiteen tietenkkin pitää olla yhtä monipuolista kuin elämä, eli koko niinkun silkasta viihdyttävyydestä johonkin vakavaan pitää mahtua taiteen saralle. (Riikka 32)

Ateneum-salia pidettiin myös melko avoimena ja sisällöltään yllätyksellisenä paikkana. Toimintaa ei nähty staattisena, vaan sen koettiin reagoivan melko herkästi uusiin tuuliin ja ajankohtaisiin asioihin. Ateneum-salin sisältöjä pidettiin myös melko toiminnallisina, yksilöllisinä ja osallistavina niin, että kävijöiden tarpeita ja kiinnostuksen kohteita on huomioitu ohjelmiston suunnittelussa. Toisaalta haastateltavien puheissa oli huomattavissa strategianomainen toiminta, jonka avulla he ovat rakentaneet Ateneum-salista itselleen sopivaa. Suuri osa osallistujista kävi Ateneum-salissa pääosin vain sellaisissa esityksissä, jotka kuuluivat kävijän omaan ydinkiinnostuksen alueeseen joko taiteenlajin tai aiheen perusteella. Aktiivikävijät ikään kuin muokkaavat sitä, millaisena he Ateneum-salin näkevät valitsemalla itselleen sopivia sisältöjä. Tästä johtuen kävijöiden käsitykset Ateneum-salin toiminnasta erosivat toisistaan jonkin verran.

Aktiivikävijöiden Ateneum-saliin liittämiä mielikuvia on mielenkiintoista tarkastella myös Valtion taidemuseosta tehtyjen Tunnettuus- ja mielikuvatutkimusten valossa. Valtion taidemuseo tutkii tunnettuuteen liittyviä tekijöitä noin kahden vuoden välein tilaamansa Tunnettuus- ja mielikuvatutkimuksen avulla.¹⁵⁹ Tunnettuustutkimuksen ja tämän aktiivikävijöiden haastattelun tulokset eivät luonnollisesti ole tieteellisesti vertailukelpoisia erilaisten tutkimusmenetelmien vuoksi. Tulosten rinnastaminen tarjoaa kuitenkin jonkinlaisia näkökulmia siihen, miten Ateneumin taidemuseoon ja Ateneum-saliin liitettävät mielikuvat eroavat toisistaan. Uusimmassa, vuoden 2011 tunnettuus- ja mielikuvatutkimuksessa tarkasteltiin muun muassa Ateneumiin liitettäviä mielikuvia niin valtakunnallisesti kuin pääkaupunkiseudun tasolla. Ateneum-salin aktiivikävijöiden vertailu on luontevaa tehdä tunnettuustutkimuksen pääkaupunkiseudun tuloksiin, koska aktiivikävijät olivat kaikki joko helsinkiläisiä tai vantaalaisia.

Valtion taidemuseon tunnettuus- ja mielikuvatutkimuksessa vuonna 2011 kolme Ateneumin taidemuseoon vahvimmin yhdistettävää mielikuvaa olivat *”taidemuseona korkeatasoinen”*,

¹⁵⁹ Valtion taidemuseon (VTM:n) tunnettuus- ja mielikuvatutkimus 2011. Tunnettuus- ja mielikuvatutkimuksia Valtion taidemuseosta on teetetty samalla perusasetelmalla vuodesta 2002 alkaen. Kävijätutkimuksissa on kuitenkin jo aiemmin tutkittu esimerkiksi kävijöiden tyytyväisyyttä museokäyntiin. Ks. Liukkonen, 2010.

*”taiteen ja ihmisten kohtaamispaikka” ja ”tarjoaa mieleenpainuvia kokemuksia”.*¹⁶⁰ Ateneum-salin aktiivikävijät olivat myös yhtä mieltä siitä, että Ateneum-salin toiminta on korkeatasoista ja laadukasta. Ateneum-salin nähtiin myös tarjoavan ihmisille väyliä erilaisiin taidekokemuksiin, mutta varsinaisena taiteen ja ihmisten kohtaamispaikkana sitä ei kuitenkaan pidetty. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kävijöiden kertoessa kokemuksistaan museokokemuksen sosiaalinen konteksti ei noussut merkittävästi esiin Ateneum-salin yhteydessä. Aineistosta välittyi mielikuva siitä, että Ateneum-sali tarjoaa kyllä väyliä taiteen kohtaamiseen, mutta taidetta kohtaamaan tulleet ihmiset eivät välttämättä kohtaa toisiaan. Kolmantena vuoden 2011 Tunnettuus- ja mielikuvatutkimuksessa Ateneumin taidemuseoon liitettiin mielikuva mieleenpainuvien kokemusten tarjoamisesta. Tämä mielikuva toistui myös Ateneum-salin aktiivikävijöiden haastattelussa, jossa elämyksellisyys ja uusien kokemusten tärkeys nousi esiin sekä kävijöiden esitellessä omia kokemuksiaan että kävijöiden käyntimotiiveissa.

Näiden kahden eri tavoin toteutetun tutkimuksen kautta esiin nousseissa mielikuvissa löytyy myös painotuseroja. Siinä missä aktiivikävijöiden keskuudessa korostui usean kertaan Ateneum-salin ajankohtaisuus, ajanhenkisyys ja monipuolisuus suhteessa nykykulttuurin eri ilmiöihin, Ateneumin taidemuseoon näitä mielikuvia ei tunnettuus- ja mielikuvatutkimuksessa liitetty yhtä vahvasti.¹⁶¹ Vaikka samasta tunnettuustutkimuksesta on havaittavissa, että myös mielikuva Ateneumista elävänä ja ajankohtaisena paikkana on jonkin verran vahvistunut viimeisten tutkimusten aikana, ajankohtaisuutta ei kuitenkaan nähdä varsinaisena toiminnan ytimenä. Ateneum-salin aktiivikävijöiden näkökulmasta ajankohtaisuus sitä vastoin on vahvasti osa Ateneum-salin ydintoimintaa ja yksi keskeisimmistä tavoittelemisen arvoista asioista. Osasyynä näihin Ateneumin taidemuseosta ja Ateneum-salista muodostuviin erilaisiin mielikuviiin on varmasti Kiasman mieltäminen aktiivisimmaksi toimijaksi nykykulttuurin kentällä (Valtion taidemuseon yksiköistä) ja Ateneumin taidemuseon profiloituminen selvästi perinteisemmän taiteen kentälle. On kuitenkin mielenkiintoista huomata, että pitkiin perinteisiin liitettävän museorakennuksen sisällä toimivan Ateneum-salin sisällöissä on aktiivikävijöiden näkökulmasta onnistuttu ottamaan monipuolinen ja aktiivinen suhde myös nykykulttuurin ilmiöihin.

¹⁶⁰ VTM:n tunnettuus- ja mielikuvatutkimus 2011. Vastaajia oli pyydetty ilmaisemaan mielipiteensä kutakin väittämään kohtaan valitsemalla neljästä vastausvaihtoehdosta; sopii hyvin, sopii kohtalaisesti, sopii huonosti, ei osaa sanoa.

¹⁶¹ Vuoden 2011 Tunnettuus- ja mielikuvatutkimuksessa yksi Ateneumiin liitetty väittäjä oli *”elävä ja ajankohtainen”*. 50 % vastaajista näki väittämän sopivan Ateneumiin hyvin, 40 % kohtalaisesti.

5 AKTIIVIKÄVIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ TAITEIDENVÄLISYYDESTÄ TAIDEMUSEOKONTEKSTISSA

5.1 MUSEOKÄYNNIN KOLME KONTEKSTIA JA ERILAISET KÄVIJÄTYYPIT

Kävijät lähestyivät ryhmähaastattelussa Ateneum-salin taiteidenvälistä toimintaa selvästi subjektiivisesta ja pääosin yksityisestä, ei yleisestä näkökulmasta. He muistelivat kokemuksiaan ja ottivat kantaa muiden osallistujien näkökulmiin yksityisellä tasolla. Kaikkia osallistujia kuitenkin yhdisti se, että kokemuksiin liittyi niin persoonallisia, fyysisiä kuin sosiaalisiaakin ulottuvuuksia. Vaikka kaikkia haastateltuja kävijöitä yhdistivätkin osin samanlaiset motiivit Ateneum-salissa käymiselle, haastateltavat jakautuivat myös pienempiin alaryhmiin sen perusteella, mitä he odottavat Ateneum-salin tapahtumilta ja museokokemukselta.

John Falk on kehittänyt yhdessä Lynn Dierkingin kanssa museoyleisöjä tutkittuaan motivaatiopohjaisia kävijärooleja, jotka kuvailevat tiivistäen erilaisten kävijätyyppien tavoitteita, toiveita ja tarpeita museokäynnin aikana¹⁶². Falkin mukaan suurimmalla osalla museokävijöistä on yksi johtava motiivi museokäynnilleen. Vaikka sama kävijä saattaa toivoa museovierailulta monenlaisia sisältöjä, ensisijainen motiivi ohjaa kuitenkin kävijän toimintaa vahvimmin.¹⁶³ Falkin nimeämiä eri motivaatioita kuvaavia kävijärooleja ovat:¹⁶⁴

Etsijä/tutkija (Explorer), joka käy museoissa uteliaisuuden ja henkilökohtaisten mielenkiinnonkohteiden takia. Seikkailunhaluisen etsijän päämääränä on oman etsimisen ja löytämisen tarpeen tyydyttäminen. Etsijä haluaa olla aktiivisesti muokkaamassa omaa

¹⁶² Falk 2009, 217.

¹⁶³ Falk 2009, 188.

¹⁶⁴ Identiteetti-lähtöisille kävijärooleille ei ole täysin vakiintuneita suomennoksia, vaan käytetyt termit vaihtelevat kontekstista riippuen. Tässä kävijäroolit on esitetty Falkin rooleja tiivistäen niin, että roolikuvauksista on poimittu tämän tutkimuksen kannalta olennaisimmat huomiot.

museokäyntiään niin sisältöjen kuin museokäynnin reittienkin osalta. Etsijä on usein innokas osallistumaan kaikkeen museoissa tapahtuvaan toimintaan.¹⁶⁵

Sosiaalinen kävijä (Facilitator), joka tulee museoon ensisijaisesti tarjotakseen positiivisia kokemuksia seuralaisilleen. Sosiaaliset kävijät ovat usein lapsiaan museoihin tuovia vanhempia tai muita perhe- tai ystäväpiirin kanssa liikkuvia kävijöitä. Heille museoiden tarjoamat sisällöt toimivat vasta toissijaisena motivaationa tulla museoihin; pääpaino on sosiaalisella vuorovaikutuksella, hyvien kokemusten tarjoamisella ja osallistumisella.¹⁶⁶

Kokemusten etsijä (Experience seeker), jolle mieleenpainuvien kokemusten kerääminen on museokäynnin tärkein motivaatiotekijä. Kokemusten etsijä tulee usein museoon päämääränään vain esimerkiksi näyttelyn huipputeoksien näkeminen tai yleiskuvan saaminen museorakennuksesta palveluineen.¹⁶⁷

Ammattilainen / alan harrastaja (Professional / hobbyist), joka nimensä mukaisesti tuntee museotoiminnan hyvin ja etsii museoista vain itsensä kannalta kiinnostavimpia, syventäviä sisältöjä. Näyttelysalien lisäksi ammattilaiset / alan harrastajat viihtyvät myös muun museon ohjelmiston parissa ja ovat mielellään kontaktissa museon seinien sisällä toimiviin ammattilaisiin.¹⁶⁸

Rentoutuja (Recharger), jolle museon tarjoamat fyysiset puitteet ovat lähes yhtä tärkeitä kuin tarjolla olevat sisällöt. Rentoutuja etsii museoista omaa rauhaa ja aikaa muun elämän vastapainoksi, eikä sosiaalinen kontakti muihin ihmisiin museokäynnin aikana ole tärkeässä roolissa.¹⁶⁹

Falk korostaa kävijäroolien olevan pelkistettyjä malleja, jotka toimivat vain apuvälineinä kävijöiden tarpeiden määrittelyyn. Kyseessä on siis yleistyksiin perustuvat näkemykset siitä, millaisiin ryhmiin museokävijöitä voidaan jakaa ja millaisia asioita nämä eri kävijäryhmät museokokemukselta odottavat.

¹⁶⁵ Falk 2009, 218–221.

¹⁶⁶ Falk 2009, 221,

¹⁶⁷ Falk 2009, 225–226.

¹⁶⁸ Falk 2009, 228–229.

¹⁶⁹ Falk 2009, 230–231.

Ateneum-salin aktiivikävijöiden haastatteluun osallistuneet henkilöt on alla olevassa taulukossa sijoitettu sen kävijäroolin alle, jota heidän haastattelussa antamansa vastaukset parhaiten vastasivat. Juuri kukaan haastateltavista ei kuitenkaan sijoittunut selkeästi yhden kävijäroolin sisälle, vaan kaikkia ohjasivat useat, lomittaiset motiivit. Taulukossa on esitetty tämän tutkimuksen haastatteluaineistosta esiin nousseita museokäynnin motiiveja kävijäryhmittäin. Falkin esittämät eri kävijärooleille tyypilliset museokäynnin motiivit ovat siis monipuolisempia ja hieman eri tavoin painottuneita kuin tässä taulukossa esitetyt. Useita rinnakkaisia aktiivikävijöiden ryhmiä haastattelemalla voitaisiin luoda kattavampia yleistyksiä siitä, mitkä kävijäryhmät ovat vahvimmin edustettuina Ateneum-salin aktiivikävijöiden joukossa ja millaiset käyntimotiivit ovat heille keskeisimpiä.

TAULUKKO 3. Aktiivikävijöiden kävijätyypit ja keskeiset museokäynnin motiivit.¹⁷⁰

	AMMATTILAINEN / ALAN HARRASTAJA	RENTOUTUJA	ETSIJÄ / TUTKIJA	SOSIAALINEN KÄVIJÄ
Tarpeet, toiveet, käynnin motiiveja	asiantuntijuus, tiedon ja osaamisen syventäminen, itseohjautuvuus, laadukkaat ja monipuoliset sisällöt, taiteen elämyksellisyys	rentoutuminen, 'pako arjesta', elämyksellisyys, oma aika ja tila, ajatuksia herättävät sisällöt, tilakokemuksen tärkeys	uteliaisuus, etsiminen ja löytäminen, omaehtoisuus, laadukkaat sisällöt, myös vaihtoehtoista kulttuuria	positiivinen sosiaalinen vuorovaikutus, osallisuus, mielekäs ajanvietto, mielenkiintoisten ihmisten seura ja aktiivisuuden ylläpitäminen
Ateneum- salin aktiivikävijät	Anni, Jukka	Mikko, Liisa, Tiina	Riikka	Hanna

¹⁷⁰ Kävijätyypit ks. Falk 2009, 185–206.

5.2 PERSOONALLINEN KONTEKSTI: ”PERINTEITÄ JA YLLÄTYKSIÄ JA ANARKIAA, MITÄ VAAN.”

171

Haastatteluun osallistujat kertoivat Ateneum-saliin liittyvistä kokemuksistaan tyypillisesti kuvailemalla lyhyesti katsomansa esityksen ja kertomalla, miksi hän kyseisen esityksen halusi nähdä. Kävijöiden omaan, persoonalliseen kontekstiin liittyvät huomiot käsittelivät usein sitä, miten kävijä oli esityksen kokenut, miksi hän siitä innostui tai millaisia aiempia kokemuksia hänellä oli esimerkiksi kyseisestä taiteen lajista tai esityksen aiheesta.

Usein oma harrastuneisuus tai ammatti ohjasi esityksiin hakeutumista. Esittävän taiteen parissa työskentelevä Anni vieraili mieluiten erilaisten teatteriryhmien esityksissä, kun taas tanssista kiinnostunut Jukka muisti Ateneum-salin tanssituotantoja useiden vuosienkin takaa. Näiden kävijöiden kohdalla omat ennakkotiedot ja aihepiirin tuttuus ohjasivat siis valintoja. Ajan tasalla pysyminen ja alan tuoreimpien virtausten tunteminen vaikutti motivoivan eniten juuri niitä kävijöitä, jotka olivat poikkeuksellisen aktiivisia kulttuurialalla joko työn tai harrastuneisuuden puolesta. Oman ammattitaidon ylläpitäminen nousikin esiin vahvana motiivina näiden haastateltavien kohdalla. Omaa asiantuntijuuttaan ja harrastuneisuuttaan korostavat henkilöt kokivat myös tuntevansa Ateneum-salin toiminnan melko hyvin. Tämä vaikutelma syntyy varmastikin osin siitä, että näillä aktiivisimmilla henkilöillä on kokemuksen myötä kehittynyt kyky poimia tutusta ympäristöstä juuri heitä kiinnostavat sisällöt sekä ammattitautaa, johon tukeutuen heidän oli helppo esittää ryhmässä mielipiteitään salin toiminnan suhteen.

Falk viittaa Annin ja Jukan kaltaisiin kävijöihin termillä Ammattilainen / alan harrastaja.¹⁷² Näille alan ammattilaisille tai harrastajille on tärkeää saada lisää tietoa, vaikutteita ja ideoita omalta alaltaan.¹⁷³ He arvostavat laadukkaita sisältöjä ja osallistuvat mielellään myös erilaisia aihepiirejä syventäviin luentoihin ja seminaareihin, jotta voivat olla yhteydessä muihin alalla vaikuttaviin henkilöihin.¹⁷⁴ Toisaalta Anni ja Jukka edustavat myös taiteen parissa työskenteleviä ihmisiä, jotka korostavat taiteen itseisarvoa välineellisyyden sijaan. Molemmat toivoivat Ateneum-salilta rohkeaa, vaihtoehtoista otetta ja olivat innokkaita kokeellisemman ohjelmiston ystäviä. He eivät

¹⁷¹ Lainausta aktiivikävijöiden ryhmähaastatteluun osallistuneelta Jukalta.

¹⁷² Falk 2009, 228–229.

¹⁷³ Falk 2009, 200–203.

¹⁷⁴ Falk 2009, 229.

myöskään halunneet liian tiiviisti määritellä sitä, millaisia sisältöjä Ateneum-salin tulisi tuottaa. Keskusteltaessa Ateneum-salin taiteidenvälisen toiminnan edustamista arvoista Jukka tiivistää suhtautumisensa Ateneum-saliin osuvasti. Ateneum-salin aktiivikävijyys ja aktiivinen kulttuurisuhde ovat asioita, jotka Jukka liittää tiiviisti osaksi omaa identiteettiään.

Niin mä tohon arvoja-asiaan... hankala sanoa, kun työ, vapaa-aika ja harrastus on kaikki ihan samoja asioita. Eli se [taide] on kaikki, se on niinku se elämä itse... eli kaikkihan siihen kuuluu ja pitäis kuulua. Perinteitä ja yllätyksiä ja vähän anarkiaa, mitä vaan. (Jukka 67)

Falkin kävijätyypeistä Anni ja Jukka sijoittuvat siis alan ammattilaisten joukkoon. Vaikka näillä haastateltavilla onkin useita alan ammattilaisille/harrastajille tyypillisiä käyntimotiiveja, esimerkiksi Falkin painottama tavoitteellisuus ja päämäärätietoisuus näyttivät puuttuvan heidän motiiveistaan kokonaan. Asiantuntijuudesta huolimatta molemmat korostivat elämyksellisyyttä tiedollisesti syventävien sisältöjen lisäksi. Ehkä Anni ja Jukka sijoittuisivatkin siis luontevimmin jonkinlaiseen Ammattilainen/alan harrastaja -alaryhmään, jossa lähtökohtana on alan ammattilaisen näkökulma, mutta tavoitteena tiedollisten sisältöjen lisäksi myös elämyksellisyys ja yllätyksellisyys.

Haastateltavista myös Riikan museokokemuksia hallitsi persoonallisen kontekstin kautta määrittävät omat mielenkiinnonkohteet ja itselle kiinnostavien sisältöjen löytäminen. Myös elämyksellisyys nousi toistuvasti esiin Riikan kertoessa museoihin ja Ateneum-saliin liittyvistä kokemuksistaan. Anniin ja Jukkaan verrattuna Riikka ei kuitenkaan ollut kohdentanut käyntejään tiettyihin esityksiin taiteenlajin tai aiheen perusteella niin vahvasti, vaan hänen käymisensä vaikutti sattumanvaraisemmalta. Erityisesti Riikka kertoi pitävänsä museoissa vaeltelusta ja mielenkiintoisten sisältöjen löytämisestä, Ateneum-salin kohdalla yllätyksellisistä esityksistä. Tämä tukeekin käsitystä siitä, että Riikka asettuu Falkin Etsijä/Tutkija-kävijärooliin kaikkein parhaiten juuri uteliaisuuteen ja uuden löytämiseen liittyvien käyntimotiivien kautta.

5.3 FYYSINEN KONTEKSTI: ”KODIKAS JA HYVÄ.”¹⁷⁵

Keskusteltaessa Ateneum-salista useat kävijät nostivat esiin Ateneum-rakennuksen tuoman vaikutuksen siihen, miten Ateneum-salin tapahtumaan osallistuminen koetaan. Osalle kävijöistä Ateneum-sali oli vain tila, joka ei sinällään ole merkityksellinen, vaan merkityksellisyys perustuu ainoastaan siellä esitettäviin esityksiin. Monet kuitenkin mainitsivat fyysisen ympäristön vaikuttavan paljon sekä siihen, miksi Ateneum-saliin tullaan että siihen, millainen kokemus käynti on. Itse Ateneum-rakennusta pidettiin ylväänä ja juhlallisena paikkana, jonne saapuminen on jo osa kokemusta. Pääportaikossa kiipeämistä pidettiin kuvainnollisesti hengästyttävänä kokemuksena ja myös rakennuksen tunnelma ja muu ympäristö herätti kävijöissä niin rauhoittumisen, levollisuuden kuin helpotuksenkin tunteita. Osalle kävijöistä rakennus on sen sisällöistä riippumatta toiminut jo vuosia pakopaikkana silloin, kun on koettu tarvetta rauhoittumiseen tai vaikka arkisten paineiden purkamiseen.

Ja sitten musta tää rakennus on ihana. Mä aina niinku koen sellasta suurta helpotusta, kun mä kävelen noita portaita ylös, että mulle tulee sellanen... [huokaa tyytyväisen oloisena]. (Anni 35)

Erikseen on kuitenkin mainittava näiden näkemysten tulevan aktiivisten kävijöiden ja aktiivisten kulttuuriharrastajien suusta. Jylhät portaat, korkeat katot ja kaikuvan hiljaiset tilat ovat tottuneelle kävijälle usein perinteisen museotilan tunnusmerkkejä. Kävijälle, jonka kokemuspäiriin museot eivät kuulu, nämä asiat saattavat puolestaan tuntua uhkaavilta tai vieraannuttavilta. Onkin arveltu, että museoiden juhlava ulkoasu saattaa osaltaan luoda kuvaa vaikeasti lähestyttävästä museosta, jonka oma käyttäytymiskoodisto tulee tuntea, ennen kuin museoon voi vapautuneesti tulla.¹⁷⁶

Myös Ateneum-salia pidettiin tilana erityislaatuisena. Tilaa kuvailtiin tarpeeksi suureksi niin, ettei katsoja joudu itse huomion kohteeksi, vaan voi rauhassa omalta paikaltaan seurata esitystä. Toisaalta tila on kuitenkin tarpeeksi pieni ollakseen intiimin tuntuinen esityspaikka.

Mutta -- mä mielellään mä tuun just sinne [Ateneum-saliin], vaikka me käydään hirveen paljon muuallakin... niin se [sali] on semmonen, jotenkin semmonen pieni ja

¹⁷⁵ Lainausta aktiivikävijöiden ryhmähaastattelun osallistuneelta Liisalta.

¹⁷⁶ Karhio 2003, 14–15.

*intiimi ja sit se on semmonen hämärä, et sinne on niinku kodikas tulla jollakin tavalla.
Et se ihan konkreettisesti. (Liisa 62)*

Ateneum-sali koettiin turvallisena ja miellyttävänä paikkana vaikuttavan ja juhlallisen rakennuksen sisällä. Vaikka salia kritisoitiin myös hieman persoonattomaksi esiintymispaikaksi ja vanhan rakennuksen ja perinteikkään taideinstituution nähtiin myös luovan toiminnalle erilaisia haasteita, pidettiin Ateneum-salin tapahtumia usein jo puitteiden puolesta jollain tapaa kehollisena kokemuksena. Tilan lisäksi kävijöiden kokemuksiin vaikuttavat esimerkiksi valaistus, äänitekniikka ja lavasteet tai muu rekvisiitta. Haastatteluaineisto vahvistaakin osaltaan käsitystä siitä, että kulttuurikokemukseen liittyy vahvasti myös fyysinen ympäristö sekä esityksen aikana että sitä ennen ja sen jälkeen.

Museokokemuksen fyysisen kontekstin kautta tarkasteltuna haastateltavien vastauksissa korostui erityisesti halu esteettisiin kokemuksiin, sekä virikkeelliseen ja miellyttävään ympäristöön, joka antaa vastapainoa arjen kiireille. Falkin esittelemistä kävijärooleista erityisesti museoihin rentoutumisen ja rauhan takia hakeutuvat Rentoutuja-kävijät kokevat museoympäristön erittäin tärkeänä tekijänä museokokemuksen rakentumiselle. Rentoutuja-kävijätyypin edustajat kaipaavat rauhallista ja esteettisesti miellyttävää ympäristöä. Heille museon fyysiset puitteet merkitsevätkin poikkeuksellisen paljon.¹⁷⁷ Ateneum-salin aktiivikävijöiden haastattelussa sekä Mikko, Tiina että Liisa korostivat käyvänsä Ateneum-salissa tai kulttuuritapahtumissa laajemminkin nimenomaan saadakseen vastapainoa arkielämälle, rentoutuakseen ja rauhoittuakseen. Vaikka heillä kaikilla oli toki muitakin syitä Ateneum-salissa vierailmiseen, nousivat henkistä hyvinvointia, esteettisiä elämyksiä ja mielihyvää tuottavat tekijät, sekä pyrkimys hiljaisuuteen ja rauhaan kaikkein vahvimpina motiiveina esiin. Laadukkaita sisältöjä ja 'kertakäyttökulttuurille' vastapainoa etsivä Mikko kuvaili omaa suhdettaan Ateneumiin myös kehollisuuden kautta:

Tosta portaikosta mun pitää kertoa, kun -- 80-luvun ajan olin -- sellasessa tehtävässä, että kolme-neljä kertaa vuodessa piti tulla tänne Helsinkiin pääkonttoriin aina pariaksi päiväksi -- . Sit mä tahallani varasin mahdollisimman myöhäisen lennon, mulle jäi pari-kolme tuntia sitten tänne [Ateneumiin] sen kaahotuksen jälkeen. Sit mä tulin Ateneumiin, kiipesin nämä portaat -- ja sillai sai jotenkin niinku nollattua ihan täysin niistä työasioista. (Mikko 60)

¹⁷⁷ Falk 2009, 230–231.

Kävijöiden tyypittelyn ongelma nousee kuitenkin esiin tässä kävijäryhmässä. Falk kuvailee tämän kävijäroolin edustajien käyttävän erittäin harvoin hyväkseen muita kuin museoiden tuottamia näyttelysisältöjä (esimerkiksi luentoja tai erilaisia esityksiä), sillä he haluavat museoista usein tilaa ja aikaa yksin olemiselle.¹⁷⁸ Ateneum-salin aktiivikävijöiden kohdalla tämä ei kuitenkaan tämän otoksen osalta pitänyt paikkaansa, sillä tämän kävijäroolin edustajista löytyivät myös muihin, Ateneum-rakennuksen ulkopuolella kulttuuritapahtumiin aktiivisimmin osallistuvat henkilöt. Tässä konkretisoituu hyvin myös Falkin painottama näkökulma siitä, että vierailun motiivit ovat usein lomittaisia ja vaikuttavat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Rentoutuja-kävijäryhmän edustajat etsivät rauhoittumisen paikkoja myös näyttelysalien ulkopuolelta ja kokivatkin erilaiset taiteidenväliset sisällöt mielenkiintoisena vastapainona arjelle. He olivat sisäistäneet ajatuksen siitä, että hiljaisten näyttelysalien lisäksi voimaannuttavia ja rentouttavia elämyksiä voi löytää myös niin keskustelutilaisuuksista kuin nykytanssin tai sirkuksenkin esityksistä.

5.4 SOSIAALINEN KONTEKSTI: ”NOBELISTIEN SEURASSA!”¹⁷⁹

Osallistujat muistelivat kokemuksiaan myös sosiaalis-kulttuurisen näkökulman kautta. Osalle museovierailu oli ajan viettämistä lasten tai lastenlasten kanssa, osalle yhdessä työyhteisön kanssa. Yksi osallistuja etsi museoista omaa aikaa ja tilaa, toinen puolestaan kertoi museon olevan hyvä keino ajatusten tyhjentämiseen työpäivän jälkeen. Ateneum-salin esitysten suhteen aktuaalit sosiaaliset kontaktit muihin ihmisiin tai esimerkiksi henkilökuntaan eivät nousseet niin suureen rooliin kuin Ateneumin taidemuseosta tai museoista yleisesti puhuttaessa. Sen sijaan esille nousi usein näkökulma siitä, että osallistuminen on myös johonkin joukkoon kuulumista abstraktimmalla tasolla, kuten seuraava Hannan kommentti osoittaa:

Arvostelijaliiton 60-vuotisjuhlaseminaari kun pidettiin ja silloin mä aattelin, et -- harvoin tuommoseen tilaisuuteen kun pääsee, et mä tunsin olevani silloin melkeen Nobel-seurassa... nobelistien seurassa! (Hanna 65)

¹⁷⁸ Falk 2009, 231.

¹⁷⁹ Lainaus aktiivikävijöiden ryhmähaastatteluun osallistuneelta Hannalta.

Hannalle museokäynnin sosiaaliset ulottuvuudet olivat muutenkin selvästi keskeisimpiä ja tärkeimpiä motiiveja aktiiviselle osallistumiselle. Hän kertoi käyvänsä Ateneum-salissa ja Ateneumin taidemuseossa säännöllisesti, mutta vain hyvin harvoin yksin. Mukaan on suostuteltu milloin naapuria, milloin tuttavaa, jonka Hanna on arvellut olevan kiinnostunut esillä olevasta näyttelystä tai Ateneum-salin esityksen aiheesta. Lisäksi tärkeinä muistoina nousivat esiin museovierailut lastenlasten kanssa. Hanna painotti yhdessä tekemisen tärkeyttä ja tiedon ja kokemusten jakamista muiden ihmisten kanssa.

Kun oli se edellinen ARS, mun lapsenlapseni, se oli nelivuotias ja mä vein sen Kiasmaan. Ja se ihastu, me käytiin kolme kertaa. Ja sit mä toin sen Ateneumiin ja se oli hirveen pettynyt, kun täällä oli niin hirveen tylsää...täältä puuttu kaikki vuohet ja pukit ja kaikki... hienot videot. (Hanna 65)

Museokäynti sai muiden ihmisten seuran lisäksi myös muunlaisia sosiaalisia ulottuvuuksia. Aina museokäynnin sosiaalinen ulottuvuus ei edes käsittänyt konkreettista vuorovaikutusta muiden kanssa. Kävijöiden vastauksista nousi esiin se, että jonkun tilan tai hetken jakaminen muiden kävijöiden kanssa voi myös tuntua sosiaaliselta kokemukselta. Keskeistä oli tunne siitä, että kiinnostus Ateneum-salin sisältöjä kohtaan yhdisti kävijöitä toisiinsa. Yhteinen kiinnostus tuntui tekevän tapahtumaan osallistumisesta sosiaalisen kokemuksen ilman, että kokemusta varsinaisesti jaettiin kenenkään kanssa saapumalla esitykseen seurassa tai keskustelemalla esityksestä jonkun kanssa esityksen päätyttyä. Yksinkertaistaen voisi sanoa, että Ateneum-sali toimii sosiaalisen vuorovaikutuksen paikkana tarjoamalla tilan ja kokemuksia samanlaisia kiinnostuksen kohteita jakaville ihmisille.

5.5 ATENEUM-SALIN SUHDE ATENEUMIN TAIDEMUSEOON KÄVIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA

Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon välinen suhde herätti haastateltavissa paljon näkemyksiä. Haastateltavat lähestyivät Ateneum-salin ja taidemuseon välistä suhdetta pääosin kolmesta näkökulmasta.

- 1) Ateneum-sali tukee museon toimintaa järjestämällä esimerkiksi johdantoluentoja ja muuta ohjelmaa ja toimii kokoontumispaikkana taiteen ystäville.
- 2) Ateneum-sali voi tukea ohjelmistollaan esim. näyttelytoimintoja, mutta kaiken ohjelmiston ei silti tule olla museotoiminnalle alisteista ja harmoniassa sen toiminnan kanssa.
- 3) Ateneum-sali voi tukea toiminnallaan museota, mutta sen rooli tulisi ensisijaisesti olla toisin katsova, vaihtoehtoinen ja moniääninen paikka museoinstituution sisällä.

Haastattelussa nousi esille monia mielenkiintoisia Ateneum-saliin ja Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon väliseen vuorovaikutukseen liittyviä näkökulmia. Ateneum-sali nähtiin osin irrallisena ja itsenäisenä, osin taidemuseolle alisteisena paikkana. Keskeisenä tekijänä nähtiin salin sijainti museorakennuksen sisässä. Osallistujien mielestä salia on vaikea mieltää täysin itsenäisen ohjelmiston omaavaksi toimijaksi, koska se sijaitsee museon seinien sisällä ja nimikin viittaa tiukasti museoon.

Kyllä mä sanon, että [Ateneum-sali] luo [kuvaa Ateneumista], koska se kuitenkin sijaitsee täällä... sun on tultava tänne museoon päästäkses sinne saliin ja myös sen salin nimi on vielä Ateneum-sali! (Riikka 32)

Aineistosta ei ilmene vain yhtä näkökulmaa siihen kysymykseen, millaisena kävijät kokevat Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon välisen suhteen. Suurin osa haastateltavista näki, että ne ovat automaattisesti fyysisten puitteiden vuoksi jonkinlaisessa vuorovaikutuksessa, eikä Ateneum-salin toimintaa voida tarkastella täysin itsenäisenä taiteen esityspaikkana. Tämä näkyi jo siinä, miten kävijät Ateneum-salista puhuessaan päätyivät usein puhumaan myös Ateneumin taidemuseosta, eivätkä aina erotelleet puheessaan selvästi sitä, kumpaan tahoon omat näkemykset tai kokemukset viittaavat. Erottelua ei joko koettu tarpeelliseksi tai sitten eroa salin ja

museon välillä ei aina edes nähty.¹⁸⁰ Aineistossa tuntui kuitenkin painottuvan kävijöiden toive siitä, ettei Ateneum-salia valjastettaisi vain museon tarpeiden palvelemiseen, vaan että sen monipuoliset sisällöt tarjoaisivat myös tilaisuuden nähdä, kokea ja tulkita toisin.

Toisaalta se ois aika ahdistavaa, jos sen [Ateneum-salin sisältöjen] täytyis olla aina niinku sidoksissa siihen, mitä täällä [Ateneumissa] muuten on menossa. Siitähän se yllätyksellisyys just [tulee]... tulee joku ristiriita tai uus näkökulma --. (Riikka 32)

Kuten Riikan kommentista on havaittavissa, osa haastateltavista toivoi Ateneum-salilta aktiivista ja omaäänistä kulttuurisuhdetta, jonka keskiöstä löytyisi myös sellaista sisältöä, jota Ateneumin taidemuseon puolella ei ole totuttu esittämään. Poikkeuksena tähän näkökulmaan oli erään haastateltavan näkemys siitä, että Ateneum-salin ydinosaamista on juuri näyttelyitä tukevat johdantoluennot ja erilaiset taidemuseotoimintaan liittyvät syventävät asiantuntijaluennot. Toisaalta keskustelussa tuli myös ilmi, että kyseinen osallistuja oli käynyt Ateneum-salissa lähes ainoastaan keskustelutilaisuuksissa ja asiantuntijoiden luennoilla, joten hänen kokemuksensa salin toiminnasta painottuivat vahvasti museon perustoimintoja tukeviin sisältöihin.

Haastatteluaineiston perusteella vaikutti siltä, että haastateltavat kokivat vaikeana rajavedot Ateneum-salin oman ohjelmiston, taidemuseotoimintaa tukevien sisältöjen ja talon ulkopuolelta tulevien tuotantojen välillä. Osa haastateltavista oli kuvitellut, että Ateneum-sali tarjoaa vain tilat ulkopuolisille esiintyjille, mutta ei itse aktiivisesti tuota salin sisältöjä. Toisaalta osallistujat näkivät, että kaikki Ateneum-saliin tuleva ohjelmisto on jollain tavalla Ateneumin taidemuseon säätelemää ja näin ohjelmistoprofiilin suhteenkin syntyy vaikutelma, että sitä rakennetaan pääosin taidemuseon tarpeista käsin.

Saattaa olla, että jonkun mieleen tulee semmonen ajatus, että kun tää nyt on Ateneum-sali... että luennoidaan siellä sitten mitä hyvänsä, että tää on nyt Ateneumin virallinen kanta. Tällaiselle yksinkertaiselle ihmiselle saattaa sellanen tulla mieleen. (Mikko 60)

Haastattelutilanteessa tällaista toimintamallia kuitenkin kritisoitiin melko vahvasti. Annin, 35, mielestä näyttelytoiminnan kanssa ”täysin harmoniassa hengittävä sisältö olisi jopa hölmöyttä”,

¹⁸⁰ Tässä näkyy jo aiemmin esiin nostettu huomio siitä, etteivät aktiivikävijät tunteneet Ateneumin organisaatiota kokonaisuudessaan. Jos ryhmähaastattelun aluksi olisi esimerkiksi esitelty kaavion avulla se, millainen osa Ateneumia Ateneum-sali on, olisivat haastattelussa esiin nousseet näkemykset olleet varmastikin hieman erilaisia.

sillä museon perustoimintojen tukemisen lisäksi Ateneum-salin sisällön tulisi olla myös taideinstituutiota kritisoiva ja liikkeellä pitävä voima. Tähän näkemykseen monet muutkin haastateltavat yhtyivät. Pelkästään museon etuja palvelevaa toimintaa pidettiin Ateneum-salin potentiaalin haaskaamisena ja jo olemassa olevien asioiden ja näkemysten edessä 'hymistelynä'. Ohjelmistoon liittyvillä valinnoilla nähtiinkin olevan vaikutusta taidemuseon profiilin rakentumisessa. Keskusteltaessa Ateneum-salin merkityksestä Ateneumin taidemuseolle Riikka kommentoi:

Se [Ateneum-sali] joko tukee tai tuhoaa Ateneumin toimintaa. (Riikka 32)

Kerro tarkemmin. (Sonja)

No mun mielestä se, että mihin sitä käytetään ja millasena foorumina sitä pidetään, se myös henkii sitä, millanen Ateneum kokonaisuudessaan haluaa olla julkisesti. (Riikka 32)

Tämä kommentti herätti paljon vastakaikua haastattelun aikana myös muissa osallistujissa. Tiivistävänä johtopäätöksenä voisi todeta, että lähes kaikki haastateltavat kaipasivat Ateneum-salin sisällöiltä korkeatasoisuuden lisäksi tuttuun näkemysten haastamista, vaihtoehtoisuutta ja omaäänisyyttä.

Myös haastattelutilanteessa herännyt nimikiista antaa viitteitä siitä, ettei Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon välinen suhde ole kovin yksiselitteinen asia kävijöidenkään näkökulmasta. Ateneum-salin nimi herätti kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Osa osallistujista koki nimen toimivana, arvokkaana tai neutraalina, mutta osa näki sen rajaavan liiaksi niitä toimintoja, joita salissa voi odottaa tapahtuvan. Nimeä pidettiin jäykkänä ja sen nähtiin viittaavan liiaksi luento- tai neuvottelusaliin tai jopa johonkin museon näyttelysaleista. Osallistujat näkivät tärkeänä, että nimi viittaisi enemmän salin tapahtumalliseen luonteeseen ja antaisi jotain viitettä siihen suuntaan, ettei Ateneum-salin ohjelmisto ole pelkästään museon näyttelyitä syventävää.

Niin se nimihän ei sinäänsä, jos tän tietää ja tuntee, et mitä täällä on. Mut jos sä oot [ensikertalainen]... minusta se ei sitten kerro yhtään mitään Ateneum-salista. (Tiina 49)

Esitettyjä nimiehdotuksia olivat esimerkiksi "Ateneum-teatteri", "Backstage", "Takuahuone" sekä Ateneum-salin tilojen aikaisempaan käyttöön viittaava "Tauluvarasto". Tärkeänä nähtiin myös se,

mitä Ateneum-salin nimi viestii. Esimerkiksi Ateneum-teatteri tuntui melko sovinnaiselta, mutta informatiiviselta nimeltä, kun taas Takahuone-nimen nähtiin viittaavan siihen, että Ateneum-salissa tapahtuu muutakin kuin vain taidemuseota tai museoinstituutiota tukevaa toimintaa. Toimintaan viitattiin ”backstage-viestinä” (Anni 35), jolloin Ateneum-salin toiminnan nähtiin viestittävän jotain sellaista, jota museon näyttelytiloissa ei syystä tai toisesta esitetä. Osallistujat huomioivat myös sen, miten Kiasma-rakennuksen postmodernissa kontekstissa on ilmiselvää, että Kiasma-teatteri tarjoaa myös muuta kuin luentoja taiteen historiasta. Uuden rakennuksen ja nykytaiteen lähtökohdista liikkumavaraa ja joustavuutta nähtiin olevan enemmän kuin vanhan, perinteisemmän museon seinien sisällä toimiessa.

Kokonaisuudessaan Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon suhde nähtiin ristiriitaisena. Ateneum-salilta toivottiin itsenäistä otetta niin, että se hyödyntäisi asemaansa perinteikkään kulttuuri-instituution sisällä esittämällä asioita uudella tavalla. Toisaalta Ateneum-salin ja museon nähtiin olevan kiinteässä vuorovaikutuksessa toisiinsa niin, että Ateneum-sali pystyy toiminnallaan tukemaan museon perustoimintoja. Vuorovaikutus-termi on tosin huono sana kuvailemaan osallistujien käsitystä museon ja salin suhteesta, koska missään vaiheessa haastattelua osallistujat eivät nostaneet esille sitä, miten museo puolestaan tukee Ateneum-salin toimintaa (ellei ilmeistä tilan tarjoamista oteta huomioon), vaan vuorovaikutus nähtiin melko yksisuuntaisena. Kävijöiden näkemyksiä tulkitessa on kuitenkin otettava huomioon se seikka, etteivät kävijät juurikaan tunne Valtion taidemuseon organisaatorakennetta ja sitä, millaiseksi Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon välinen suhde Valtion taidemuseon sisällä määritellään. Kävijät eivät myöskään tienneet Ateneum-salin olevan osa Ateneumin tapahtumasektoria, vaan näkivät sen irrallisempaan toimijana museon sisällä. Tietämättömyys heijastuu osin esimerkiksi niissä näkemyksissä, joissa Ateneum-salin toivotaan pystyvän toimivan täysin museosta irrallisena yksikkönä tai jopa ”piikkinä museon lihassa” (Anni 35). Tällainen ei luonnollisesti ole mahdollista tai toivottavaa, koska Ateneum-sali on vain yksi palanen isossa kokonaisuudessa, jolla on yhteinen visio ja päämäärä.

6 KUINKA NÄKEMYKSET KOHTAAVAT? TAITEIDENVÄLISEN TOIMINNAN KESKEISIÄ MERKITYKSIÄ AKTIIVIKÄVIJÖIDEN JA TOIMINNAN SUUNNITTELIJOIDEN NÄKÖKULMASTA

6.1 TAITEIDENVÄLISEN TOIMINNAN MERKITYS MUSEON YLEISÖSUHTEELLE

Taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijoiden näkökulmasta taiteidenvälisyyden tuominen taidemuseokontekstiin pohjautuu vahvasti yleisölähtöisyyden ja museon vuorovaikutuksellisuuden tukemiseen. Ateneum-salin taiteidenvälinen toiminta perustettiin tukemaan uusien ja uudenlaiset yleisösuhteiden syntymistä sekä tarjoamaan vakituisille kävijöille uudenlaisia kokemuksia taidemuseon seinien sisällä.¹⁸¹ Taiteidenvälisyyden tukeminen nähtiin myös vaihtoehtoisena strategiana rakennettaessa uutta, paremmin ajan vaatimukseen vastaavaa museota, vaikka toiminnan aloittaminen ei varsinaisesti syntyneenkään teoreettisista lähtökohdista.¹⁸² Levanto kuvailee taiteidenvälistä ohjelmistoa keinona uudistaa taidemuseon toimintaa vastaamaan eri yleisöjen tarpeita.

Se oli meidän henkilökohtainen visio, että näin taidemuseon täytyy... sen täytyy pystyä laajenemaan, sen pitää pystyä -- tarjoamaan ja sitomaan erilaisia yleisöjä yhteen. Ja että taidemuseossa ei riitä, että siel on vaan ne omat peruskokoelmat esillä ja että niistä on jotain leffoja tai syventäviä luentoja. (Marjatta Levanto)

Myös tänä päivänä toiminta nähdään taiteidenvälisten sisältöjen suunnittelijoiden näkökulmasta keinona luoda kävijöille monipuolisempaa museota ja yllättäviä, ajankohtaisia sisältöjä.¹⁸³ Myös aktiivikävijöiden haastattelussa kävi ilmi, että kävijät kokevat taiteidenvälisyyden olevan yksi keino siihen, miten museo pystyy paremmin vastaamaan ihmisten erilaisiin toiveisiin ja tukemaan näin koko museon yleisötyötä. Taiteidenvälisen tarjonnan monipuolisuutta arvostettiin ja erilaisten

¹⁸¹ Marjatta Levannon haastattelu.

¹⁸² Susanna Petterssonin haastattelu.

¹⁸³ Mika Väyrysen haastattelu.

taiteenlajien mahdollistamaa yllätyksellisyyttä ja uusia esittämisen tapoja pidettiin tärkeänä lisänä taidemuseon perinteisemmälle annille. Vaikka kävijät eivät luonnollisesti perustelleet näkemyksiään teoreettisesti, vaan nojasivat näkökulmissaan käytännön kokemukseen, monipuolisuuden tarvetta perusteltiin silti myös periaatteellisesti. Kävijät näkivät Valtion taidemuseolla tai Ateneumin taidemuseolla olevan myös vastuuta monipuolisen ja vaihtoehtoisen tarjonnan ylläpitämiseen, sillä he kokivat Ateneumin jonkinlaiseksi kansalliseksi kulttuurialan auktoriteetiksi ja suunnannäyttäjäksi, jolla on resursseja ja vastuu sisällyttää ohjelmistoon myös pienen kokoluokan produktioita.¹⁸⁴ Myös Mika Väyrynen korosti haastattelussaan Valtion taidemuseon suunnannäyttäjän vastuuta ja valtion tukeman museon suurempien resurssien mukanaan tuomia velvollisuuksia.

Vaikka Ateneum-salin rooli uudenlaisen taiteen esittelyssä ja vaihtoehtoisen kulttuurin tukemisessa korostuukin sekä kävijöiden ryhmähaastattelussa että toiminnan suunnittelijoiden näkemyksissä, on silti tärkeää huomioida Ateneum-salin rooli myös osana Valtion taidemuseota. Koska kyseessä ei ole itsenäinen teatteri tai muusta museosta irrallinen esiintymistila, toiminnan on luonnollisesti tuettava museon kokonaistavoitetta ja suunnattava kohti samaa päämäärää muiden museon toimintojen kanssa. Museon näyttely- ja kokoelmatoimintoja tukevat sisällöt ovatkin olleet Ateneum-salin perustamisesta lähtien tärkeä osa salin toimintaa. Näiden sisältöjen arvon näkevät niin kävijät kuin Ateneum-salin toiminnan suunnittelijat. Ateneum-salilla katsotaan kuitenkin niin kävijöiden kuin toiminnan suunnittelijoiden mielestä olevan merkittävä vaikutus museon imagon ja roolin rakentumisessa. Haastatteluaineiston pohjalta on helppo todeta, ettei kumpikaan taho pidä Ateneum-salin kohdalla riittävänä sitä, että tilaa käytettäisiin ainoastaan tukemaan museon muita toimintoja. Kokeilunhalu ja pyrkimys uudenlaisiin näkökulmiin nähdään erottamattomana osana Ateneum-salin taiteidenvälisen ohjelmistoprofiilin luonnetta. Tasapainon löytäminen näiden toimintojen välillä vaikuttaakin olevan yksi keskeisimmistä tulevaisuuden haasteista.

¹⁸⁴ Ryhmähaastattelun aikana ei käynyt ilmi yksiselitteisesti, millaisena aktiivikävijät ymmärsivät Valtion taidemuseon ja Ateneumin taidemuseon välisen suhteen tai olivatko he tietoisia esimerkiksi Valtion taidemuseon organisaatiosta kokonaisuudessaan. Kävijät kuitenkin tiesivät, että merkittävä osa Ateneumin taidemuseon rahoituksesta tulee valtion budjetista.

6.2 TAITEIDENVÄLISYYS TUKEE YKSILÖLLISEN MUSEOSUHTEEN SYNTYÄ

Kävijöiden haastattelussa kävi ilmi, että aktiivisesti Ateneum-salissa käyvien ihmisten kokemukset salin toiminnasta olivat keskenään erilaisia. Jokainen kävijä poimi salin monipuolisesta ohjelmistosta itselleen mielenkiintoisia sisältöjä ja rakensi tällä tavalla itselleen sopivaa kokemusta Ateneum-salista. Tämä auttoi kävijöitä kokemaan salin toiminnan merkitykselliseksi. Lisäksi monipuolinen ohjelmisto mahdollistaa marginaalisten esitysten tuottamisen ja ylläpitää kuvaa aktiivikävijöidenkin vaalimasta pienimuotoisesta toiminnasta, jossa ei luoteta vain massakulttuurin vetovoimaan, vaan pyritään tarjoamaan erityislaatuisia elämyksiä. Aktiivikävijöiden puheissa tuntui nousevan esiin jopa tietynlaiset eksklusiivisuuden tunteet. Kävijät kokivat itsensä erityiseksi ryhmäksi, jolla on avain sellaisiin kulttuurielämyksiin, joihin suuri yleisö ei välttämättä löydä.

Myös näyttelyihin tutustumisen kautta rakentuva museokokemus muodostuu valintojen kautta. Kävijät rakentavat omaa museokokemustaan valitsemalla esimerkiksi ne sisällöt, joihin vierailun aikana tutustutaan, sen järjestyksen, jossa näyttelysaleissa edetään ja sen seuran, jossa museon ovista astutaan sisään. Myös näyttelysisältöihin tutustumisessa käytetään erilaisia metodeja satunnaisesta kiertelystä järjestelmälliseen koko näyttelyn läpikäymiseen, opastetusta kierroksesta virtuaalivierailuun ja oppimistarkoituksessa tehdystä vierailusta sosiaaliseen ajanviettoon keskittyvään museokäyntiin asti. Kävijöillä on usein selkeä mielikuva siitä, millaisia kokemuksia ja sisältöjä he museokäynniltään odottavat ja toivovat. Erilaiset museokäyntiin liittyvät valinnat tehdään näiden odotusten valossa.¹⁸⁵ Näyttelyiden rinnalla toimiva monipuolinen taiteidenvälinen ohjelmisto kasvattaa entisestään kävijöiden mahdollisuuksia rakentaa itselleen juuri sopiva museo. Osa aktiivikävijöistä totesikin käyvänsä ensisijaisesti Ateneum-salin esityksissä ja vasta toissijaisesti tai satunnaisesti tutustuvan samalla esillä oleviin näyttelyihin. Salin ohjelmistoa ei siis nähty pelkästään museon muita toimintoja tukevana oheisohjelmistona. Toisaalta osa kävijöistä oli puolestaan siirtynyt Ateneum-salin kävijäksi aktiivisen näyttelyissä vierailun kautta. Tämä yleisöjen rajapinnassa työskentely oli ajankohtaista myös Ateneum-salin alkuajoina. Pettersson mainitseekin, että yksi toiminnan peruserätyksistä oli pyrkiä tutustuttamaan näyttelyvieraita uudelleenlaiseen kulttuuriin salin ohjelmistojen kautta ja toisaalta

¹⁸⁵ Falk 2009, 188–189. Falk näkee, että museokävijää ohjaa museokäynnillä yksi keskeinen ”johtomotivaatio”, esimerkiksi uuden oppiminen tai ajanvietto perheen kanssa, vaikkakin samalla kävijällä voi olla useita rinnakkaisia odotuksia ja toiveita museokäynnin suhteen.

saada Ateneum-salin monitaiteellisen ohjelmiston kautta museorakennukseen sellaisia kävijöitä, joita rakennuksessa perinteisemmin esitettävä taide ei syystä tai toisesta houkuttele.¹⁸⁶

Ateneum-salin kaltaisen taiteidenvälisen ohjelmiston merkitystä museolle tukee myös salin ohjelmiston kyky joustaa ja tuoda ohjelmistoon uusia sisältöjä nopeallakin varoitusajalla. Vaikka näyttelytiloissakin pystytään toki esittelemään erilaisia sisältöjä ja taiteenlajeja rinnakkain, museoiden näyttelykalenteri joudutaan kuitenkin monista käytännönsyistä suunnittelemaan ja lyömään lukkoon taiteidenvälistä ohjelmistoa aiemmin. Siinä missä suuria näyttelyitä suunnitellaan vuosia ja pidetään esillä useita kuukausia, taiteidenvälistä ohjelmistoa voidaan suunnitella joustavammin reagoiden ajankohtaisiin asioihin ja kysyntään nopeammin.

Mika Väyrynen näkee monipuolisuuden yhtenä taiteidenvälisen toiminnan tärkeimmistä puolista. Hänen näkemyksensä mukaan museo ei voi toimia kuten huvipuisto, jonka päämääränä voidaan nähdä ensisijaisesti kaupallisten, helposti kulutettavien elämysten tarjoamisen mahdollisimman isoille massoille. Museotalalla on viime vuosikymmenen aikana puhuttu pyrkimyksestä 'kaikkien taidemuseon', jolloin museo siis suunnittelee toimintaansa niin, että kaikki erilaiset kävijäryhmät kokevat olevansa tervetulleita museoon ja löytävänsä seinien sisältä itseään kiinnostavia sisältöjä. Toimintaa ohjaavat saavutettavuuden ja diversiteetin periaatteet.¹⁸⁷ Väyrysen mukaan yritys olla 'kaikkien taidemuseo' suunnitteleamalla pelkästään suurimuotoista ja kaupallisesti vetävää ohjelmistoa johtaa pahimmassa tapauksessa siihen, että museo ryhtyy suunnittelemaan toimintaansa vain kuviteltua keskiarvokävijää varten unohtaen kävijöiden yksilölliset tarpeet ja toiveet. Monimuotoisten sisältöjen tuottaminen ei tällä isojen massojen kalastelulla ole Väyrysen mielestä mahdollista.¹⁸⁸

Jos me ollaan kaikkien taidemuseo, niin sit me ei olla kaikkien taidemuseo, koska me roiskaistaan isolla kädellä, eikä -- mietitä, miten me poistetaan niitä tiettyjä kynnyksiä tai miten joitakin tiettyjä ryhmiä käydään hakemassa [mukaan museon toimintaan]. Mun mielestä -- kaikkien taidemuseo tarkoittaa sitä, että suunnataan

¹⁸⁶ Susanna Petterssonin haastattelu.

¹⁸⁷ Valtion taidemuseon "Kaikkien taidemuseo" -strategia ohjaa saavutettavuuden ja diversiteetin tukemista Valtion taidemuseossa.

¹⁸⁸ Mika Väyrysen haastattelu.

sitä toimintaa sellasille, jotka ei ehkä muuten osais löytää sitä tietä suoraan tänne [museoon]. (Mika Väyrynen)

Samoilla linjoilla liikuttiin myös vuonna 2006 käydyssä Tulevaisuuden taidemuseo -hankkeen virtuaalikeskustelussa, joka käsitteli museoiden suhdetta esimerkiksi taiteilijoihin, talouteen ja yleisöihin. *Tulevaisuuden taidemuseo* -teoksessa esitellyn keskustelun yhtenä lopputulemana todettiin, että museot voivat erikoistua sisältöjen suhteen menettämättä silti asemaansa myös suurten yleisöjen suosikkina. Toisaalta todettiin, että ”museo, joka yrittää kaikkea, epäonnistuu varmasti”.¹⁸⁹ Taidemuseokentän heterogeenisuuden vuoksi yhtä, kaikille museoille sopivaa toimintamallia ei ole. Onkin ehdotettu, että museoiden tulisi kehittyä omilla vahvuusalueillaan ja rakentaa erilaisiin painopisteisiin keskittyviä ja erilaista asiantuntijuutta tarjoavia museoita.¹⁹⁰ Myös Mika Väyrynen näkee, ettei museoiden kannata kulkea keskitietä ja pyrkiä miellyttämään kaikkia. Kaikkien taidemuseo voidaan olla parhaiten niin, että eri käyttäjäryhmät huomioidaan mahdollisimman monipuolisella tarjonnalla ja erikoistumalla erilaisiin sisältöihin.¹⁹¹

Voidaankin ajatella, että pelkästään suurille massoille suunnatun toiminnan kautta paitsioon jäävät ensimmäisenä esimerkiksi saavutettavuustyön eri kohderyhmät (esimerkiksi monikulttuuriset kävijät ja vammaisryhmät), eli juuri ne kävijät, joihin kohdistetun työn merkitystä on erityisesti korostettu museotyössä viime vuosina ja joiden huomioimisessa taidemuseoilla ja Valtion taidemuseolla on tärkeä edelläkävijän rooli.¹⁹² Yhteisvastuukysymykset ja Ateneum-salin asema ja velvollisuudet osana Valtion taidemuseota vaikuttivat myös Susanna Petterssonin mukaan salin ohjelmiston suunnittelussa ensimmäisistä vuosista lähtien. Ateneum-sali on oman tunnettuutensa kautta voinut olla mukana nostamassa esimerkiksi erilaisten kansalaisjärjestöjen toimintaa valtakunnalliseen tietoisuuteen.¹⁹³ Vaikka aktiivikävijöiden haastattelussa ei varsinaisesta yhteisvastuusta puhuttukaan, muutamat kävijät mainitsivat Ateneum-salin velvollisuuden osana valtion rahoittamaa taidemuseota toimia niin, että toiminnassa huomioidaan

¹⁸⁹ Pettersson 2009, 110. Yhtenä *Tulevaisuuden taidemuseo* -teoksen artikkelina esitetyssä virtuaalikeskustelussa oli mukana useita keskustelijoita. Yllä olevat lainaukset ovat Petterssonin loppuyhteenvedetupeenvuorosta, 109–111.

¹⁹⁰ Sederholm 2001, 59.

¹⁹¹ Mika Väyrysen haastattelu.

¹⁹² Valtion taidemuseon saavutettavuus- ja monikulttuurisuustyötä on kehittänyt viime vuosina Kulttuuria kaikille -palvelu. Kyseessä on yhteistyöhanke, jonka vetämisestä vastaa Kehys ja jota tukee Suomen museoliitto sekä opetus- ja kulttuuriministeriö.

¹⁹³ Susanna Petterssonin haastattelu.

koko kävijöiden kirjo.¹⁹⁴ Haastatteluaineistojen perusteella voikin todeta, että sekä aktiivisten kävijöiden että toimintaa suunnitelleiden henkilöiden näkökulmasta taiteidenvälisellä ohjelmistolla on tärkeä rooli museon sisältöjen monipuolisuuden tukemisessa ja yksilöllisten museosuhteiden rakentumisessa. Jos museoiden sisältöjen monipuolisuus ja vaihtoehtoisuus kärsii, uhkakuvana on, että Mika Väyrysen mainitsemasta 'kaikkien taidemuseosta' tulee pian ei kenenkään -taidemuseo.

6.3 TAITEIDENVÄLISYYS VÄYLÄNÄ NYKYHETKEN JA VANHAN TAITEEN VÄLILLÄ

Aktiivikävijöiden haastattelussa korostui Ateneum-salin rooli nykykulttuurin edustajana vanhempaan taiteeseen keskittyvässä museorakennuksessa. Kosketus nykykulttuuriin nähtiin tärkeänä osana museon toimintoja. Myös Susanna Pettersson nosti tämän ajatuksen haastattelussaan esiin. Hän näkee, ettei yksi museorakennus voi edustaa vain yhdenlaista taidetta, vaan museon toiminnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että museotiloissa on läsnä erilaisia taiteenlajeja ja erilaisia esittämisen tapoja.¹⁹⁵ Yleisölähtöisen museotyön kannalta onkin keskeistä, että erilaisia sisältöjä, toimintamalleja ja kokemuksia kaipaaville museovieraille voidaan tarjota jotain, joka vastaa juuri kyseisen yksilön omia tarpeita. Monipuolisuus ja erilaiset vaihtoehdot tukevat erilaisten museosuhteiden syntyä ja ovat tärkeä lähtökohta suunniteltaessa sellaista museota, joka tarjoaa kävijöille merkityksellisiä sisältöjä.

Vahva suhde nykykulttuuriin on myös mukana luomassa museosta ulospäin heijastuvia mielikuvia. Tämä on tärkeää huomioida, mikäli museo toivoo näyttäytyvänsä kävijöiden silmissä ajassa ja ajan ilmiöissä kiinni olevana toimijana. Koen, että nykykulttuurin näkyminen monipuolisesti myös vanhempaan taiteeseen keskittyvissä museoissa luo kävijöille mielikuvaa museosta ajankohtaisena paikkana, jolla on aktiivinen suhde ympäröivään yhteiskuntaan ja sen ilmiöihin. Kokeilevuuden ja lyhytkestoistenkin esitysten kautta voidaan luoda uusia, väliaikaisuutta ja aktiivisuutta

¹⁹⁴ Aktiivikävijöiden näkökulmasta Ateneum-salilla on muun muassa velvollisuus tuottaa monipuolista, erilaisia kävijäryhmiä kiinnostavaa ohjelmistoa ja toisaalta toimia esimerkiksi tilana myös pienempien taiteilijaryhmien toimintaa tai marginaalisempia esityksiä varten.

¹⁹⁵ Susanna Petterssonin haastattelu.

heijastelevia mielikuvia museoihin, joita ajatellaan usein pysyvyyttä ja säilyttämistä symboloivina paikkoina. 2000-luvun taidemuseoiden toimintaympäristöä käsittelevissä tutkimuksissa museon perinteisten tehtävien rinnalla toimivien ”tapahtumallisten toimintojen” ja erilaisten nykykulttuurin keinojen merkitystä osana vuorovaikutuksen rakentumista on korostettu vahvasti.¹⁹⁶ Mika Väyrysen mielestä yksi Ateneum-salin tärkeimmistä tehtävistä on esitellä sellaista taidetta, mikä kunakin hetkenä on ajankohtaista. Lisäksi taiteidenväliseen ohjelmistoprofiiliin voidaan liittää kokeilevia taidemuotoja ja uudenlaisia esityksiä, joiden kautta voidaan peilata sitä, millaisena nykytaide näyttäytyy erilaisissa konteksteissa.¹⁹⁷

Postmodernin kulttuuriteorian valossa ei kuitenkaan ole olemassa yhtä oikeaa näkökulmaa siihen, millaista on ajankohtainen nykytaide. Vaikka taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijat ovatkin asiantuntijuutensa valossa päteviä valitsemaan ajankohtaiseksi näkemiään esityksiä osaksi taiteidenvälistä ohjelmistoa, heidän määrittelemänsä ajankohtainen nykytaide on vain yksi monista määritelmistä. Ohjelmiston monipuolisuuden kautta pystytään kuitenkin vahvistamaan sitä, että Ateneum-sali esittää moniäänisiä tulkintoja ja rinnakkaisia näkökulmia nykykulttuuriin ja siihen, kuinka erilaiset nykytaiteen lajit voivat olla osa vanhaan taiteeseen keskittyvän taidemuseon arkea.

Se, mitä Ateneum-salissa esitetään, ei ole ollut salin alkuaikoina eikä nykypäivänäkään yhden henkilön päätettävissä, vaan ohjelmisto rakennetaan yhteistyössä museon muiden sektoreiden kanssa. Ohjelmistoprofiiliin ideoivat ja toteuttavat Ateneum-salin toiminnasta vastaavat henkilöt museon ajankohtaisten teemojen pohjalta. Viime kädessä esityksen hyväksyy osaksi ohjelmistoa museonjohtaja.¹⁹⁸ Tässä nousee esiin jo aiemmin mainittu jännite museon strategian ja Ateneum-salin omaäänisen ohjelmistoprofiilin välillä. Kenellä on valta määritellä ne ilmiöt, esitykset ja taiteenlajit, joita Ateneum-sali ohjelmistoonsa sisällyttää?

Toiminnan suunnittelijoiden haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että ohjelmiston rakentaminen on vuosien varrella ollut tasapainoilua kolmen eri tahon välillä. Käytännön työtä

¹⁹⁶ Museo 2000, 63; Sederholm 2001, 51. Vaikka Museo 2000 -mietinnössä ”tapahtumallisiin toimintoihin” viitataan ns. oheistoimintoina, eikä niitä nähdä osana museon perustoimintaa, mietinnössä korostetaan kuitenkin vaihtoehtoisten keinojen tärkeyttä museon vuorovaikutteisen yhteiskuntasuhteen kehittämisessä.

¹⁹⁷ Mika Väyrysen haastattelu.

¹⁹⁸ Mika Väyrysen haastattelu.

tekevät taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijat, joilla on omat näkemyksensä ja toiveensa siitä, kuinka ohjelmistoprofiilia tulisi rakentaa. Koska Ateneum-sali on osa Ateneumin taidemuseota, tulee sen toiminnan kuitenkin tukea museon kokonaisstrategiaa, eikä se voi toimia itsenäisesti heijastellen ainoastaan esitysten tuottajien taidekäsityksiä tai näkemyksiä ajankohtaisista ilmiöistä. Näin ollen ohjelmiston rakentaminen on riippuvainen siitä, millaisia tavoitteita museon toiminnalle asetetaan ja millaisin keinoin niitä tavoitellaan. Lisäksi jokainen museonjohtaja haluaa luonnollisesti rakentaa omannäköistään museota ja vaikuttaa omien näkemystensä kautta näin ollen myös taiteidenvälisen ohjelmistoprofiilin rakentumiseen.

Lopullinen taiteidenvälinen ohjelmisto vaikuttaakin siis olevan jonkinlainen synteesi siitä, mitä toiminnan suunnittelijat haluavat salissa esitettävän, millaiset tuotannot ovat mahdollisia esimerkiksi taloudellisten resurssien kannalta ja millaista ohjelmistoprofiilia museon oman strategian tukeminen ja museon johto puolestaan vaativat. Vaikuttaa siltä, että tämän prosessin sisältämät valtasuhteet ja muut yksityiskohdat ovat vaihdelleet eri aikoina, eivätkä ne varmastikaan aukea ulkopuoliselle tutkijalle täysin.

Vaikka Ateneum-salin toiminnan suunnittelijoilla ei yksin ole valtaa määritellä sitä, mitä taiteidenvälinen ohjelmisto sisältää, Ateneum-salin ohjelmisto rakentaa kuitenkin aktiivikävijöiden näkökulmasta mielikuvaa siitä, mikä taiteessa on ajankohtaista ja kiinnostavaa. Osa aktiivikävijöistä kertoi käyvänsä Ateneum-salissa osin juuri siksi, että se on keino pysyä ajan tasalla siitä, mistä kulttuurin kentällä puhutaan. Tämä kertoo Ateneumin taidemuseon auktoriteetista ja suunnannäyttäjän roolista. Eräs kävijä puolestaan kertoi olevansa erityisen kiinnostunut Ateneum-salin aktiivisesta suhteesta nykykulttuuriin, mutta kokevansa, ettei tällaista yhteyttä ole aina niin selkeästi havaittavissa näyttelysalien puolella. Yksi Ateneum-salin toiminnan keskeisistä merkityksistä vaikuttaakin olevan sen kyky toimia väylänä vanhan taiteen ja nykytaiteen välillä. Vaikka esimerkiksi vuosisatoja vanhat teokset ovatkin vaikuttavia itsessään, taiteidenvälinen ohjelmisto voi erilaisten nykytaiteen keinojen kautta luoda uusia 'linkkejä' katsojan ja vanhan teoksen välille, ja tuoda näin vanhaakin taidetta lähemmäksi nykykatsojalle tuttua kokemusmaailmaa.

Kävijöiden ottaminen mukaan Ateneum-salin ohjelmiston suunnittelemiseen voisi olla yksi keino vahvistaa pyrkimystä moniäänisten nykykulttuurin tulkintojen esittämiseen. Erilaiset, Ateneum-

salin jo harjoittamatkin yhteistyöprojektit kävijöiden kanssa tuovat kävijöiden ääntä kuuluviin. Lisäksi kävijöiden näkökulmia ohjelmiston rakentumiseen voitaisiin kartoittaa erilaisin syventävin kävijätutkimuksin. Tämä on kuitenkin ongelmallista, sillä taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijoiden kokemuksen mukaan kävijät eivät kysyttäessä ole juurikaan osanneet määritellä sitä, millaista taidetta he haluaisivat salin ohjelmistoon sisällyttää.¹⁹⁹ Valmiiden vaihtoehtojen esittäminen tarjoaisi kävijöille konkreetteja ehdotuksia erilaisista mahdollisuuksista, mutta rajoittaisi toisaalta kävijöiden vaikutusmahdollisuuksia. Vaikka taiteidenvälisen toiminnan perusta on yleisölähtöisyydessä, ohjelmisto rakentuu silti melko vahvasti 'ylhäältä alaspäin' niin, että museon henkilökunta määrittelee sen, mitä taiteidenvälinen ohjelmisto sisältää. Tilanne on nähdäkseni sama myös näyttelyiden suhteen. Vaikka asiantuntijuuteen perustuva näkemys näyttelyiden ja ohjelmistoprofiilin rakentumiseen tuleekin mielestäni ehdottomasti säilyttää,²⁰⁰ on yksi tulevaisuuden haaste pyrkimys osallistaa myös kävijät toiminnan suunnitteluun vahvemmin.

Taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijoiden näkökulmasta museo ei voi edustaa vain yhtä taidemuotoa, vaan eri taiteenlajien on löydettävä keino toimia vuorovaikutuksessa samojen seinien sisällä. Aktiivikävijöiden haastatteluaineistosta ei millään muotoa ilmennyt, että myöskään kävijät pitäisivät jollain tapaa ongelmallisena eri taidemuotojen toimimista saman katon alla. Päinvastoin, kävijät pitivät tällaista toimintaa luonnollisena, vaikka eivät toimintaan viitanneetkaan teoreettisesti taiteidenvälisyytenä tai monitaiteellisuutena. Kävijät kuitenkin kokivat, että perinteisempään taiteeseen keskittyvässä Ateneumissa taiteidenvälinen toiminta on luonnollisesti erilaista kuin nykytaiteeseen keskittyvässä Kiasma-teatterissa, sillä Kiasmaan liitettävä postmoderni konteksti asettaa siellä esitettävälle taiteelle erilaisia odotuksia ja vaatimuksia Ateneumin perinteisempään leimaan verrattuna.²⁰¹

Haastatteluaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että Ateneum-salin aktiivikävijät ovat jo tottuneita taidemuseon moniin erilaisiin toimintamuotoihin ja pitävät taiteenlajien välistä vuoropuhelua luonnollisena osana taidemuseon toimintaa. Toisaalta osa aktiivikävijöistä suhtautui melko konservatiivisesti siihen, millaisia taiteidenvälisiä sisältöjä Ateneumissa tulisi esittää ja tarjosi

¹⁹⁹ Mika Väyrysen haastattelu.

²⁰⁰ Museoiden ydintehtäviin liittyvää erityisosaamista ja asiantuntijuutta ei löydy muilta aloilta. Museon asiantuntijaroolin korostaminen onkin mielestäni tärkeää perusteltaessa museoiden merkitystä yhteiskunnassa.

²⁰¹ Taimiaho 2011, 34.

kaikkein kokeilevimpien sisältöjen esityspaikaksi mieluummin Kiasma-teatteria. Osa haastateltavista oli Kiasma-teatterissa käynytkin, mutta he olivat joidenkin näkemiensä esitysten perusteella kokeneet Kiasma-teatterin sisällöt liiankin kokeellisiksi ja näkivät Ateneum-salin toiminnan turvallisempana ja lähempänä perinteisempää taidemuseotoimintaa. Liian kokeilevina esityksinä aktiivikävijät mainitsivat esimerkiksi liiallista alastomuutta tai ruumiineritteitä sisältäneet esitykset. Esitysten nimiä, ajankohtia tai esiintyjiä kävijät eivät maininneet. Haastattelun pohjalta on mahdotonta sanoa, ovatko kävijät tällaisia esityksiä todellisuudessa Kiasma-teatterissa nähneet, vai viittaavatko esimerkiksi muistot eritteitä sisältävistä esityksistä esimerkiksi ARS 95 -näyttelyssä esillä olleeseen ja kohun herättäneeseen Henrik Plenge Jakobsenin *White love* -installaatioon²⁰². Olisi lisäksi mielenkiintoista selvittää, kuinka paljon kävijöiden kommentteihin ja mielikuviin Kiasman suhteen vaikuttavat esimerkiksi julkisuudessa esitetyt, erityisesti Kiasman alkuaikojen näyttelytoimintaa leimanneet mielikuvat museon provokatiivisista sisällöistä.²⁰³

Siinä missä aktiivikävijöiden Kiasmaan kohdistuvissa mielikuvissa painottuivat kokeilevuus ja shokeeraavuus, Ateneum-salin nähtiin asettuvan jonkinlaiseen välimaastoon kokeilevan ja perinteisen, rohkean ja turvallisen välillä. Tämä näkemys perustuu varmasti osin siihen, että Ateneum-sali on osa tunnettua museoinstituutiota, Valtion taidemuseota, jonka tuottamalla sisällöllä on ikään kuin automaattinen arvokkuuden ja laadun leima sekä pitkät perinteet.²⁰⁴ Siinä missä Kiasma osana Valtion taidemuseota on profiloitunut varsin eri tavalla, Ateneumin taidemuseo tunnetaan pitkistä perinteistä ja klassisen taiteen esittelystä. Uusien, kokeilevampienkin esitysten pariin on ehkä aktiivikävijöiden näkökulmasta helpompi ja turvallisempi hakeutua, kun esitykset sijaitsevat historiallisessa, ehkä muuttumattomuuttakin symboloivassa rakennuksessa.

Tässä tutkimuksessa aktiivikävijät keskustelivat lähinnä Ateneum-salin seinien sisällä tapahtuvasta toiminnasta, vaikka taiteidenvälisen ohjelmiston esityspaikkoina hyödynnetään myös esimerkiksi Ateneum-rakennuksen portaikkoja ja näyttelysaleja. Se, kokevatko Ateneum-salin aktiivikävijät

²⁰² Mellais 2010, 121–122.

²⁰³ Median edustajilla on arveltu olleen suuri vaikutus Kiasman ARS-näyttelyistä nousseiden kohujen syntymiseen. Ks. Mellais 2010, 122–124. Kävijöiden kokemuksia ja mielikuvia ARS-näyttelyistä on kartoitettu yleisötutkimuksissa. Ks. Rautio 2006; Rautio 2005.

²⁰⁴ Pettersson 2004, 110.

näyttelysaleissa tapahtuvat taiteidenvälisen toiminnan yhtä ongelmattomana osana taidemuseon toimintaa kuin Ateneum-salin sisällä esitettävän toiminnan, jäi tämän tutkimuksen toimesta selvittämättä. Yhtenä hypoteesina voi esittää, että museokävijät hyväksyvät esimerkiksi erilaiset kokeelliset performanssit osaksi taidemuseoiden toimintaa, mutta erot tulevat esiin siinä, missä kävijät toivovat näiden taiteidenvälisen esitysten tapahtuvan. Osa hiljaisia saleja ja temppeleimäistä tunnelmaa arvostavista kävijöistä toivoo varmasti kokeellisempien ja mahdollisesti heidän museokokemustaan 'häiritsevien' esitysten tapahtuvan erillisissä tiloissa, toiset varmasti näkevät näiden esitysten soveltuvan hyvin myös näyttelysaleissa tapahtuviksi. Mikäli tällaista jaottelua on olemassa, olisi mielenkiintoista nähdä, kuinka se toteutuu erilaisten taidemuseoiden kävijöiden keskuudessa. Hyväksytäänkö näyttelysaleissa tapahtuvat, kokeelliset taiteidenväliset sisällöt osaksi taidemuseon toimintaa paremmin, jos kyseessä on esimerkiksi Kiasman kaltainen nykytaiteeseen keskittyvä museo?

6.4 MUSEOPEDAGOGIAN RISTIRIITAISET VAATIMUKSET

Aktiivikävijöiden tai toiminnan suunnittelijoiden haastatteluaineistosta ei noussut esiin näkemyksiä, joiden mukaan taiteidenvälisyys voisi jollain tavalla uhata museon perinteisempää toimintaa. Tämä ei ollut yllättävää, kun huomioidaan, millaisia henkilöitä tässä tutkimuksessa haastateltiin. Toiminnan suunnittelijoiden haastatteluaineistossa toistui kuitenkin näkemys siitä, että taiteidenvälisiä toimintaa ei ole koko "museoväen" osalta hyväksytty osaksi museon perustoimintoja.²⁰⁵ Toisaalta nähtiin, että esimerkiksi näyttelytyöryhmillä on usein kädet täynnä työtä näyttelyn suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyvissä työtehtävissä, eikä heillä ole aikaa tai resursseja kiinnostua tai ottaa kantaa näyttelyiden teemojen kautta rakentuvaan taiteidenväliseen ohjelmistoon.²⁰⁶ Lisäksi se, millaista ohjelmistoa Ateneum-salin tulisi tuottaa ja kenelle, on herättänyt erimielisyyksiä museon sisällä läpi Ateneum-salin toimintavuosien.²⁰⁷ Vaikka toiminnan suunnittelijat korostivat haastatteluissaan saaneensa taiteidenvälisen toiminnan kehittämiseen

²⁰⁵ Marjatta Levannon haastattelu. Mika Väyrysen haastattelu. Museoväellä tarkoitettiin tässä yhteydessä osaa Ateneumin taidemuseon tai laajemmin Valtion taidemuseon henkilökunnasta.

²⁰⁶ Mika Väyrysen haastattelu.

²⁰⁷ Marjatta Levannon haastattelu; Susanna Petterssonin haastattelu; Mika Väyrysen haastattelu.

myös vahvaa tukea museon johdon ja henkilökunnan taholta, kolikon kääntöpuolelta on löytynyt myös vastustusta ja toiminnan merkityksen kyseenalaistamista.

Taiteidenvälisyyden kohtaama kritiikki selittyy osin museoalan ammattilaisten erilaisilla museokäsityksillä. Näkemykset siitä, millaisina museon tehtävät nähdään ja kenelle museotyötä tehdään, vaikuttavat myös siihen, millaisia taiteidenvälisiä sisältöjä Ateneum-salin toivotaan tuottavan. Jos museotyötä suunnataan ensisijaisesti suurille massoille, taiteidenvälistä ohjelmistoa ei myöskään voi profiloida liian kapean sektorin yleisöille. Mutta jos museo pyrkii vastaamaan heterogeenisen kävijäjoukon tarpeisiin yksilöllisesti, monipuolinen ja vaihtoehtoinen taiteidenvälinen ohjelmisto on puolestaan perusteltua. Susanna Pettersson näkee, että taiteidenvälisen ohjelmiston merkityksen kyseenalaistamisen takana on ensisijaisesti perinteisen taidemuseomallin vaaliminen. Niin kävijöiden kuin museoiden sisällä työskentelevien henkilöidenkin joukossa on ihmisiä, jotka haluavat pitää kiinni perinteisestä museoinstituution mallista ja jotka näin kokevat uudet toimintamuodot epätoivottuina. Taiteidenväliset tapahtumat eivät ole vielä vakiintuneet osaksi museoinstituution perinteitä ja ne nähdään siksi usein museon perustoiminnasta irrallisina toimintoina²⁰⁸. Erilaiset toiveet ja mielikuvat siitä, millainen tämän päivän museon tulisi olla, johtavat luonnollisesti erilaisiin käsityksiin siitä, mitkä toiminnot muodostavat museon ytimen ja millaisia toimintoja museon seinien sisälle toivotetaan tervetulleiksi. Taiteidenvälisyys itsessään ei siis ole ongelma, vaan se museokäsityksessä tapahtuva muutos, jota taiteidenväliset esitykset esimerkiksi näyttelytiloissa voivat heijastella.

Erilaiset museokäsitykset vaikuttavat myös museopedagogiikan toimintaan laajemmin. Kaija Kaitavuori näkee, että suuri osa museopedagogiikkaan kohdistuvasta ristiriitaisuudesta johtuu siitä, että museopedagogiikka toimii *”puun ja kuoren, yleisön ja intelligentsian, palvelun ja bisneksen välissä”*.²⁰⁹ Kaitavuoren mukaan museopedagogiikkaa tuetaan usein museoiden sisällä, mutta kiinnostus kävijöihin on ensisijaisesti määrällistä ja museopedagogiikkakin nähdään näin pääasiassa vain keinona tuoda museoon lisää kävijöitä ja sitä kautta taloudellista voittoa. Haasteeksi muodostuu museopedagogiikan omien tavoitteiden yhdistäminen museon toiminnan taloudellisiin intresseihin samalla, kun toimintaa yritetään kehittää entistä demokraattisempaan ja

²⁰⁸ Pettersson 2004, 106–108.

²⁰⁹ Kaitavuori 2011.

saavutettavampaan suuntaan.²¹⁰ Tämä museopedagogiikkaan kohdistuvien vaatimusten ristiriitaisuus näkyy mielestäni myös Ateneum-salin toimintaa suunnitelleiden henkilöiden haastatteluissa. Työn tekeminen on vaikeaa, kun oma ammatillinen näkemys ja museopedagogian tärkeinä pitämät päämäärät joutuvat törmäyskurssille taloudellisten tai poliittisten näkemysten kanssa.

Museopedagogian toimimista museoympäristössä vaikeuttaa Kaitavuoren mukaan myös alaan kohdistuva aliarvostus. Kaitavuoren mukaan toimintaa ei arvosteta muiden museon sisältä löytyvien toimintojen ja ammatillisen erityisosaamisen tavoin siksi, että museopedagogia suuntautuu useimmiten ei-ammattillisiin kävijöihin. Näin ollen sen toimintamuodot nähdään esimerkiksi kuratointiin verrattuna vähemmän akateemisina. Tähän vaikuttaa varmasti myös suomalaisen museopedagogiikkaan kohdistuvan akateemisen tutkimus- ja koulutusperinteen puute.²¹¹ Tutkimuksen kautta museopedagogiikan eri toimintamuotojen merkityksestä ja mahdollisuuksista museokontekstissa voidaan saada vahvempaa näyttöä. Nähdäkseni museopedagogisen koulutuksen ja tutkimuksen kehittäminen voi akateemisen tiedon tuottamisen lisäksi vaikuttaa myös museopedagogiikkaan ja sen eri toimintamuotoihin kohdistuviin asenteisiin.

6.5 TAIDEMUSEOSTA TAITEIDEN MUSEOON, MUSEOSTA MONITAIDEKESKUKSEEN?

Taiteidenvälisyys osana museopedagogista toimintaa joutuu siis tasapainoilemaan monien eri vaatimusten välillä. Taiteidenvälisyyden tarkastelu eri konteksteissa tarjoaa tästä ristiriitatilanteesta keskustelulle mielenkiintoisia lähtökohtia. Teatterissa musiikki, tanssi ja kuvataide ovat jo kauan olleet luontevassa liitossa esimerkiksi musikaalien muodossa. Populaarimusiikissa visuaalinen taide on merkittävä osa kokonaisuutta esimerkiksi erilaisten konserteissa käytettyjen videoinstallaatioiden muodossa, kun taas teatterin ja tanssin elementtejä on löydettävissä niin artistien lavaesiintymisessä kuin musiikkivideotaiteessakin. Vaikka kaikissa taiteissa on epäilemättä omat perinteisiin nojaavat toimintamuotonsa, moni taiteen laji perinteisestä oopperasta moderniin nykysirkukseen tasapainoilee kuitenkin eri taiteenlajien

²¹⁰ Kaitavuori 2011.

²¹¹ Kaitavuori 2011.

välimaastossa käyttäen hyväkseen erilaisia perinteisiä ja moderneja, omaan toimintaansa soveltuvia osia muista lähitaiteista.²¹² Kaikilla taidemuodoilla on omat perinteensä ja jokaisen taiteenlajin sisältä löytyy niin perinteitä säilyttävää kuin uudistumista edistävää toimintaa. Voiko museoinstituution historiaan ja tallentamiseen kiinteästi liittyvä luonne olla yksi niistä tekijöistä, joka aiheuttaa toiminnan suunnittelijoiden mainitsemaa vastarintaa taiteidenvälisyyden kohdalla? Vai onko kyse siitä, että erityisesti taidemuseoihin liitetään usein mielikuva temppeleimäisestä hiljentymisen paikasta, jonka sisällä vierastetaan kaikkea sitä, mitä voidaan pitää jollain tapaa häiriötekijänä taideteoksen edessä rauhoittumiselle?

Marjatta Levanto pohtii tätä taidemuseoiden tasapainottelua hiljaisuuden temppelein ja torimaisen kokoontumispaikan välimaastossa teoksessa *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*.²¹³ Levanto näkee, että kyseessä ei ole kaksi toisensa pois sulkevaa toiminnan mallia, vaan että jokainen kävijä pystyy rakentamaan museokäynnistään omanlaisensa valitsemalla itselleen sopivia sisältöjä tarjolla olevasta paletista.²¹⁴ Myös John Falk näkee, että museokokemuksen rakentumisessa on kyse kävijän omista valinnoista. Museon tehtävä on vain antaa riittävästi informaatioita sisällöistä ja vaihtoehtoja niin, että kävijällä on mahdollisuus kokea museo haluamallaan tavalla²¹⁵ – hiljaisuuden temppeleinä tai yhteisöllisenä torina. Museopedagogiikkaan kohdistuvien vaatimusten näkökulmasta tilanne on kuitenkin monimutkainen.

Taidemuseoiden taiteidenvälisen toiminnan kehityksen seuraavia askelia on myös mielenkiintoista pohtia. Mika Väyrynen näkee, että taiteidenvälisen toiminnan kehittymisen ja merkityksen perustelun kannalta on tärkeää selvittää, miksi museoissa tarvitaan taiteidenvälisyyttä ja mikä taiteidenvälisen ohjelmistojen rooli on koko museokonseptissa.²¹⁶ Yksi tärkeimmistä perusteista löytyy jatkuvasti moninaistuvasta yleisöstä. Paluuta yhteen ”suureen yleisöön” ei ole,²¹⁷ vaan museoyleisö on tulevaisuudessa entistä moniäänisempää ja vaatii museoilta entistä

²¹² Taidemuotojen kehittyminen ja eri taidemuotojen väliset kokeilut ovat toki hämmentäneet myös muita kuin kuvataiteen ystäviä. Teatterin ja nykytaiteen vuoropuhelusta ks. Kaitavuori 2005, 93–97.

²¹³ Levanto 2004, 49–63.

²¹⁴ Levanto 2004, 61–62.

²¹⁵ Falk 2009, 216; 249–250.

²¹⁶ Mika Väyrysen haastattelu.

²¹⁷ Levanto toteaa, ettei tätä ”suurta yleisöä”, jolle suomalaista taidemuseotyötä on aiemmin tehty, ole koskaan ollut olemassakaan. Todellisuudessa museon yleisö on aina rakentunut erilaisista yleisöistä. Ks. Levanto 2004, 52–53.

monipuolisempia toimintamuotoja. Taiteidenvälisyys on yksi keino tukea monipuolisen museon rakentumista, sillä eri taiteita voidaan ajatella ikään kuin erilaisina kielinä, joista jokainen tavoittaa hieman erilaisen yleisön.²¹⁸

Susanna Pettersson ennustaa, että suomalaisella museokentällä ollaan tulevaisuudessa siirtymässä vahvemmin kohti monien taiteiden keskuksia, joissa taiteidenvälisyys korostuu ja eri taiteiden ilmaisukeinot ovat luontevassa vuoropuhelussa keskenään.²¹⁹ Erillisten konserttitalojen, museoiden tai tanssinäyttämöiden sijaan tulevaisuudessa voitaisiinkin siis kenties vierailta useammin monitaidekeskuksissa, joissa erilaisia ja eri aikakausilta ammentavia taiteita esitetään luontevasti rinnakkain erilaisin taiteen keinoin. Kyse ei kuitenkaan olisi kaiken mahdollisen taiteen 'ahtamisesta' saman katon alle. Valtion taidemuseon ylijohdajanakin toiminut Marja-Liisa Rönkkö on todennut: *"Museo ei ole arkkitehtuurimonumentti, näyttelygalleria eikä tiedekeskus. Se ei ole ravintola, konserttisali tai matkamauistomyymälä. Museo ei ole monitoimitalo."*²²⁰ Rönkkö pitää taidemuseoiden monipuolista tarjontaa positiivisena asiana, mutta toivoo museoiden tulevaisuudessa keskittyvän entistä enemmän taidemuseon erityispiirteisiin ja siihen, mitä mikään muu instituutio ei tee.²²¹ Myös Mika Väyrynen korostaa, että vaikka museot kilpailevat nykyään ihmisten ajankäytöstä esimerkiksi huvipuistojen ja festivaalien kanssa, museoiden muuttuminen huvipuistoiksi itsekin ei ole kantava ratkaisu museoinstituution tulevaisuuden kannalta.²²²

Ehkä Petterssonin ennakoimaa tulevaisuudenkuvaa monitaidekeskuksista voidaankin tässä tutkimuksessa tarkastella jo useita kertoja esiin nousseen John Falkin näkemyksen valossa. Falk korostaa, että museoiden kilpailukyvyyn ja merkityksellisyyden säilyminen on pitkälti kiinni siitä, kuinka museot pystyvät tukemaan erilaisten museokävijöiden yksilöllisiä tarpeita. Siinä missä osa kävijöistä kaipaa museoilta hiljaisia tiloja hengähtämiseen arjen kiireiden keskellä, toiset tulevat museoon hakemaan sosiaalista vuorovaikutusta, tekemään ja kokemaan asioita yhdessä. Monitaidekeskukset voivat laajalla tarjonnallaan ja monipuolisilla sisällöillään olla yksi ratkaisu siihen, miten erilaiset käyntimotiivit voidaan huomioida. Monitaidekeskuksiin voi mahtua monta taiteenlajia ja myös monta erilaista keinoa nauttia niistä. Taidemuseon erityisluonne on myös

²¹⁸ Mika Väyrysen haastattelu.

²¹⁹ Pettersson 2004, 111–112; Susanna Petterssonin haastattelu.

²²⁰ Rönkkö 2009, 138.

²²¹ Rönkkö 2009, 138–140.

²²² Mika Väyrysen haastattelu.

mahdollista säilyttää yhtenä toiminnan ydinosana. Tulevaisuudessa monitaidekeskuksien ohella voi hyvin toimia myös Rönkön peräänkuuluttamia, pelkästään erilaisiin taidemuseon erityisaloihin keskittyviä ja erityisosaamista esitteleviä museoita.

Yhtenä esimerkkinä tulevaisuuden monitaidekeskuksista voitaisiin ajatella vielä muotoaan hakevaa Turun Logomo-tapahtumakeskusta, joka on rakennettu Turun kulttuuripääkaupunkivuoden päänäyttämöksi. Osin vielä keskeneräinen, mutta toiminnassa oleva kulttuurikeskus pitää sisällään erilaisia tiloja monipuoliseen taiteen esittelyyn ja kokemiseen sekä työtiloja luovalle taiteelle.²²³ Esimerkiksi videoinstallaatioita ja nykyvalokuvaa on laitettu esille uusittuihin tiloihin, joissa on silti tallella vanhan teollisuusmiljöön tunnelmaa. Vanhan, suuren rakennuksen ja nykyaikaisen taiteen välinen vuoropuhelu toimi oman kevääseen 2011 ajoittuneen käyntikokemukseni perusteella hyvin ja voin kuvitella rakennuksen toimivan erinomaisesti myös erilaisten taiteidenvälisten esitysten pitopaikkana ja niin vanhan kuin uudenkin taiteen kotina. Logomon tavoin myös syksyllä 2011 avattu Helsingin Musiikkitalo on uusi tulokas kulttuurialan toimijoiden joukossa. Musiikkitalo mainostaa itseään musiikkikulttuurin ja kävijöiden kohtaustapaikkana, jossa korostuu vuorovaikutus, avoimuus ja kulttuurikokemuksen helppous.²²⁴ Vaikuttaakin siltä, että näiden kulttuurialan uusien toimijoiden työssä on jo lähtökohtaisesti huomioitu kävijöiden kokemuksen tärkeys ja pyritty madaltamaan kynnyksiä kulttuurikokemukseen myös uusille kävijöille.

Ehkä toimivien museoiden tulevaisuudenmalli löytyykin jostain siitä välimaastosta, jossa museon innokkaimmat uudistajat ja konservatiivisimmat perinteen puolestapuhujat voivat luontevasti kohdata. Museoinstituution perusluonteeseen kuuluu perinteiden ja historian vaaliminen. Museot voivat toimia identiteettityön välineinä ihmisten hahmottaessa omaa elinympäristöään historian, nykyisyyden ja tulevaisuuden kautta. Ne voivat tukea tunnetta siitä, että kävijät ovat osa jotain yhteisöä, ympäristöä tai kulttuuria, sekä osa ajallista jatkumoa. Museon merkityksellisyyden säilyminen tulevaisuudessakin vaatii kuitenkin jatkuvasti uusia ja muuntautumiskykyisiä keinoja, joilla museo pysyy vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Taiteidenvälisyys puolestaan voi tarjota välineitä siihen, miten eri taiteen lajit voivat toimia yhdessä ja lainata erilaisia taiteen keinoja toisilleen vastaten paremmin museoon ja muihin kulttuurilaitoksiin kohdistuviin, jatkuvasti

²²³ Logomon kulttuurikeskuksen internetsivut.

²²⁴ Musiikkitalon internetsivut.

muuttuviin vaatimuksiin. Taiteidenvälisyys voi olla avain myös uusiin, merkityksellisiin kulttuurikokemuksiin. Jotain vanhaa, jotain uutta, jotain muilta taiteilta lainattua. Ehkä niistä rakentuu sellainen museokokonaisuus, josta yhä useampi erilainen kävijä voi löytää itselleen merkityksellisiä sisältöjä.

7 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA

7.1 NÄKÖKULMIA TUTKIMUSTULOSSIIN JA JATKOTUTKIMUKSEEN

Haastatteluaineistossa oli havaittavissa useita erilaisia taiteidenväliseen toimintaan liittyviä näkökulmia ja merkityksiä. Vaikka toiminnan suunnittelijat puhuivat luonnollisesti taiteidenvälisestä toiminnasta kävijöitä teoreettisemmalla tasolla, kummassakin haastatteluaineistossa korostuivat silti yllättävän samanlaiset käsitykset siitä, millaisia asioita taiteidenvälisyys voi taidemuseokontekstissa tarjota. Haastatteluaineistojen vertailu ei näin ollen osoittautunut toivotun hedelmälliseksi lähtökohdaksi tutkimukselle, sillä vastakkainasetteluja ei kävijöiden ja toiminnan suunnittelijoiden näkemyksissä juurikaan ollut. Tutkimuskysymyksen tarkastelu kahdesta eri näkökulmasta (aktiivikävijät ja toiminnan suunnittelijat) ja kahden eri tavoin rakentuneen haastatteluaineiston pohjalta oli kuitenkin onnistunut valinta, sillä haastatteluaineistot tukivat toisiaan ja eri haastatteluissa nousivat esiin samanlaiset, toistuvat teemat ja näkemykset. Näin ollen tämän tutkimuksen esittelemiä taiteidenvälisen toiminnan merkityksiä voidaan pitää toiminnan kannalta keskeisinä.

Tutkimuksen edetessä haastattelu osoittautui onnistuneeksi tutkimusmenetelmäksi. Haastattelujen kautta oli mahdollista kerätä uutta tietoa aiemmin heikosti tutkitusta aiheesta tavalla, joka tuntui itselleni luontevalta. Menetelmä osoittautui kuitenkin myös haastavaksi ja vaati jatkuvaa itsereflektiota sekä haastattelutilanteessa että aineistoa analysoidessa. Tutkimusresursseihin nähden koen aktiivikävijöiden haastattelun ryhmässä oikeaksi valinnaksi. Syvällisempää tietoa yksittäisiltä kävijöiltä olisi kuitenkin ollut helpompi saada yksilohaastattelujen

kautta. Ateneum-salin toimintaan perehtyessä kohtasin myös taidemuseotoiminnan ja taiteidenvälisen toiminnan välisiin suhteisiin liittyviä jännitteitä, jotka vaikuttivat tutkimuksen toteutukseen ja joiden ennakointi tutkimusta suunniteltaessa ei ollut mahdollista.

Pohdittaessa tämän tutkimuksen keskeisiä tuloksia huomio kääntyy aktiivikävijöiden kokemuksiin ja näkemyksiin siitä, miksi he pitävät taiteidenvälistä toimintaa taidemuseokontekstissa tärkeänä. Vaikka otos oli suppea, antoi ryhmähaastattelu silti uusia näkökulmia aiemmin tutkimattomaan kysymykseen taiteidenvälisen toiminnan merkityksistä kävijöille. Näiden näkökulmien kartoittaminen vaikuttaa arvokkaalta erityisesti tämän tutkimuksen aikana esiin nousseiden, perinteisen taidemuseotoiminnan ja taiteidenvälisen ohjelmiston välisistä jännitteistä johtuen. Toiminnan suunnittelijoiden haastattelujen perustella voi todeta, että taiteidenvälisen toiminnan kehittäminen on vaatinut sitkeyttä, sillä osalle museon työntekijöistä taiteidenvälinen toiminta ei ole näyttäytynyt tasa-arvoisena muiden museon perustoimintojen rinnalla. Kävijöiden äänen esiin nostaminen voi olla yksi keino tukea taiteidenvälisen toiminnan kehittymistä osana taidemuseoiden perustoimintoja.

Mahdollisuus perehtyä taiteidenväliseen toimintaan kävijöiden ja toiminnan suunnittelijoiden näkökulmista herätti myös uusia kysymyksiä aiheen tiimoilta. Tärkeinä jatkotutkimuksen aiheina näen laajempien kävijätutkimusten tekemisen erilaisissa taiteidenvälistä ohjelmistoa tarjoavissa museoissa. Näin voitaisiin tuottaa lisää tietoa taiteidenvälisistä yleisöistä ja toisaalta myös taiteidenvälisen toiminnan merkityksistä erilaisissa museoympäristöissä. Erilaiset kartoittavat tutkimukset olisivat perusteltuja myös siksi, että taiteidenvälinen toiminta on verrattain uutta suomalaisessa taidemuseokontekstissa. Toiminnan kartoittaminen antaisi työkaluja toiminnan kehittämiseksi ja valmiuksia sopeuttaa taiteidenvälistä toimintaa paremmin myös museoalan tulevaisuudessa kohtaamia haasteita ajatellen.

Taiteidenvälisen toiminnan merkitystä taidemuseokontekstissa olisi mielekäästä tutkia myös museon keskeisten vaikuttajien, museonjohtajien näkökulmasta. Taiteidenvälisen toiminnan suunnittelijoiden haastatteluissa sekä museopedagogisessa kirjallisuudessa nousi vahvasti esiin museon strategian ja johtajan vaikutus siihen, millaisena taiteidenvälisen toiminnan rooli museossa nähdään. Museonjohtajia haastatteleamalla voitaisiin kartoittaa eri näkemyksiä siihen, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita taiteidenvälisellä toiminnalla erilaisissa museoissa on ja miksi

taiteidenvälisyyttä joko on tai ei ole kyseisessä museossa lähdetty kehittämään. Taiteidenvälisen toiminnan tutkimusta ei kuitenkaan ole tarve rajoittaa vain museoiden sisälle. Eri taidemuotojen välistä yhteistyötä ja esimerkiksi monitaidekeskuksia tulevaisuudenskenaariona olisi kenties hedelmällistä tutkia myös muiden taidemuotojen, kuten musiikin ja teatterin näkökulmasta.

Yksi keskeisimmistä museoiden tulevaisuuden haasteista on kyky sitouttaa yhä uusia yleisöjä museoiden kävijöiksi. Keskeinen taiteidenvälisen ohjelmiston lähtökohta on Ateneum-salissa ollut uusien yleisöjen houkuttelu taidemuseoon ja toisaalta kuvataideyleisöjen tutustuttaminen uusiin taidemuotoihin. Laajemmilla, syventävillä yleisötutkimuksilla voitaisiin myös tutkia, kuinka taiteidenvälinen toiminta on tässä onnistunut ja millaisia mahdollisuuksia taiteidenvälisyydellä on jatkossa madaltaa kynnyksiä museokäyntiin.

7.2. TAITEIDENVÄLISEN TOIMINNAN OIKEUTUS TULOSHAKUISESSA MAAILMASSA

Taiteidenväliseen toimintaan taidemuseokontekstissa kohdistuu monenlaisia vaatimuksia. Tämän tutkimuksen haastatteluaineisto osoittaa, että Ateneum-salin toiminnan suunnittelijoilla on ollut ja on edelleen halu tuottaa korkeatasoista ja monipuolista taiteidenvälistä ohjelmistoa, joka laajentaa taidemuseon tarjontaa kuvataiteen kentän ulkopuolelle. Taiteen itseisarvosta ei ole haluttu tinkiä, vaikka taiteidenvälistä toimintaa on pyritty hyödyntämään myös välineellisesti museopedagogisena työkaluna ja yleisötyön välineenä. Ateneum-salin ohjelmistoprofiilia suunnitellaan huomioiden taidemuseon strategia, mutta toiminnan suunnittelijat pitävät kuitenkin täysin taidemuseon näyttely- ja kokoelmatoiminnalle alisteista taiteidenvälistä toimintaa resurssien tuhlaamisena.

Aktiivikävijät näkevät taiteidenvälisen toiminnan merkittävänä lisäarvona museolle lähinnä sen tuoman monipuolisen tarjonnan vuoksi. Ohjelmistoprofiililta kaivataan laadukkuutta ja omaäänisyyttä niin, että kävijät voivat kokea taiteidenvälisen ohjelmiston parissa jotain sellaista, mitä taidemuseon näyttelytoiminta ei tarjoa. Aktiivikävijöiden toiveet ovat kuitenkin myös

keskenään erilaisia. Kävijöillä onkin erilaisia kävijärooleja, jotka määrittävät, millaisia kokemuksia kävijät museon seinien sisältä hakevat.

Ateneumin taidemuseon näkökulmasta taiteidenvälinen ohjelmisto on yksi tapahtumasektorin toimintamuoto, jonka keskeisimpiä tavoitteita on tukea museon kokonaisstrategian toteutumista. Näin ollen taiteidenvälinen toiminta ei voi olla muusta museotoiminnasta irrallinen, omin periaattein toimiva osa, vaan sen ohjelmiston rakentumiseen vaikuttavat niin sille osoitetut resurssit, näyttelykalenteri kuin museonjohtajan linjaukset. Mikäli perinteisestä, museon asiantuntijuuteen perustuvasta näkemyksestä pidetään kiinni, ei museo myöskään voi toimia täysin yleisölähtöisesti niin, että museon toiminnot määräytyvät kävijöiden toiveiden mukaan²²⁵.

Ateneum-salin toiminnan merkitystä eri tahoille, kuten kävijöille tai salin esiintyjille, on mahdotonta mitata objektiivisesti. Erilaiset vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta tarkastelevat mittarit eivät toimi silloin, kun toiminnan keskeisenä tavoitteena on taide-elämysten tarjoaminen. Vaikka museot toimivat voittoa tavoittelemattomilla periaatteilla, niillä on kuitenkin budjetit, joiden rajoissa toimintaa tuotetaan. Tämä asettaa myös taiteidenvälisen toiminnan hankalaan tilanteeseen. Esitystä voidaan taloudellisesta näkökulmasta pitää onnistuneena, jos se vetää salin täyteen maksavia kävijöitä kerta toisensa jälkeen. Taiteidenvälisen toiminnan merkitystä museolle ei kuitenkaan voida mitata lipputuloilla. Aktiivikävijöiden haastattelussa oli havaittavissa, että taiteidenvälisyys on mukana rakentamassa aktiivikävijöiden museoon kohdistuvia mielikuvia ja osaltaan vaikuttamassa siihen, että kävijät kokevat museon sisällöt itselleen arvokkaina. Taiteidenvälisen esitysten tarjoama elämyksellisyys nähtiin yhtenä tärkeimmistä käyntimotiiveista.

Taiteen soveltavan käytön vaikutuksia perusteltaessa on kysytty, *onko ilo tulos?*²²⁶ Samaa voidaan pohtia taiteidenvälisen toiminnan perustelun kohdalla. Suuria ihmismassoja houkuttelevat näyttelyt ja tapahtumat tuovat museoille niiden tarvitsemaa näkyvyyttä ja lipputuloja. Ateneum-salin taiteidenvälinen toiminta pohjaa puolestaan uusien, vielä tuntemattomien taidemuotojen tunnistamiseen, pienimuotoisten esitysten mahdollistamiseen ja vaihtoehtoisten taide-elämysten

²²⁵ Olavinen 2010, 228.

²²⁶ Bardy 2007, 30.

tarjoamiseen. Näitä periaatteita myös aktiivikävijät toiminnassa arvostavat, vaikka niiden avulla ei ehkä voidakaan houkuttaa museon seinien sisälle suuria ihmisjoukkoja kerralla. Tuleeko taiteidenvälisen toiminnan kehittyä suuntaan, jossa ohjelmistoprofiilia rakennetaan ensisijaisena tavoitteena tuloksellisuuden ja kävijämäärien kasvu? Vai onko perinteisemmästä taidemuseokokemuksesta poikkeavan elämyksen tarjoaminen pienelle joukolle kerrallaan riittävä tulos?

Museoiden paine tuottaa kävijöitä ja tiedostusvälineitä houkuttelevia suurnäyttelyitä²²⁷ on ymmärrettävää kovassa kilpailutilanteessa toisaalta muiden museoiden, toisaalta muiden vapaa-ajanviettopöytäkirjojen kanssa. Mikäli Ateneumin taidemuseon toiminnot keskittyvät tulevaisuudessa entistä enemmän suurten näyttelykokonaisuuksien ympärille, on Ateneum-salilla mielestäni tärkeä rooli museon kokonaisprofiilin tukemisessa. Ateneum-salin tulisi pitää kiinni ohjelmistoprofiilista, joka tarjoaa pienimuotoisia, myös kapealle yleisösektorille suunnattuja ohjelmia. Näin Ateneum pystyy kokonaisuudessaan tarjoamaan paremmin erilaisia kävijäryhmiä houkuttelevia sisältöjä ja huomioimaan toiminnassaan myös sellaisen museokävijät, jotka toivovat museokokemukseltaan vaihteellisempia ja marginaalisempia kokemuksia. Ohjelmiston suunnittelussa tulisi jatkossakin huomioida Valtion taidemuseon velvollisuus toimia kaikkien kansalaisten edun mukaisesti. Tämä tarkoittaa esimerkiksi erilaisten erityisryhmien huomioimista Ateneum-salin ohjelmistoprofiilin suunnittelussa. Keskeisiin tehtäviin tulisi lukea jatkossakin pienten produktioiden tukeminen ja uusien taidemuotojen esittely. Vaikka museopedagogiikka ei enää nykyään perustukaan ajatukseen 'oppimattomien' ihmisten valistamisesta taiteen avulla, voi Ateneum-sali ohjelmistonsa kautta olla silti mukana tarjoamassa kävijöille erilaisia näkökulmia arkipäiväisiinkin asioihin. Vaikka Ateneum-salin taiteellisessa toiminnassa taiteen itseisarvo on aina ollut yksi toiminnan keskeisimpiä periaatteita, ei taiteidenvälisen ohjelmiston välineellistä arvoa tule väheksyä.

Tää [Ateneum-salin taiteidenvälinen toiminta] on yleisötyötä -- ja kyllä mä koen, että se on valistamista, se on taidekasvatustakin jossain määrin. -- Se on jonkinlaista

²²⁷ Suurnäyttelyt saavat esimerkiksi mediassa huomiota ja kiinnostavat kävijöitä. Esim. Ateneumin Picasso-näyttely 9/2009-1/2010 noin 315 000 kävijää, Edelfelt-näyttely 9/2004-1/2005 noin 305 000 kävijää. Lähde: Ateneumin taidemuseon internetsivut.

valistustyötä, näyttää, että ”hei, näinkin voi katsoa... tältäkin kannalta asian voi kokea!” (Mika Väyrynen²²⁸)

Mika Väyrysen kommentti taiteidenvälisen toiminnan välineellisestä arvosta perustelee mielestäni osuvasti Ateneum-salin toiminnan merkitystä osana suurta ja perinteikästä museoinstituutiota. Ateneum-sali pystyy ohjelmistonsa kautta esittämään vain muutamia, ohjelmistoprofiilin rakentajien näkemyksiin perustuvia heijastuksia siitä, mikä nykykulttuurissa on ajankohtaista. Koska postmodernin kulttuuriajattelun näkökulmasta yhtä oikeaa nykykulttuurin esitystapaa ei ole, on monipuolinen ohjelmisto yksi keino tarjota moninaisia, rinnakkaisia näkemyksiä siihen, miten nykykulttuuri voi näkyä vanhan taiteen museossa. Moniäänisen ohjelmistonsa kautta Ateneum-sali kykenee tarjoamaan vaihtoehtoisia välineitä museokokemuksen rakentumiseen ja erilaisia taiteen kieliä tavoittamaan erilaisia museokävijöitä.

Lopuksi on todettava, että vaikka taiteidenvälisyyden välineellinen arvo yhtenä yleisötyön työkaluna onkin korostunut tässä tutkimuksessa, mielestäni Ateneum-sali tuo taiteidenvälisiä ohjelmistoa nähtäväksi nimenomaan itseisarvoisena taiteena. Ohjelmistoprofiilin rakentumista ohjaavat kuitenkin niin taiteelliset kuin esimerkiksi yleisötyön kannalta keskeiset periaatteet. Kulttuurin käyttö yleisötyön välineenä tai taiteen käyttäminen esimerkiksi sosiaalisen tai taloudellisen toiminnan alueilla vaikuttamiseen on viime vuosina ollut ajankohtainen keskustelunaihe.²²⁹ Taiteen soveltava käyttö onkin yksi keino tuoda taidetta ja kulttuuria lähemmäksi ihmisten arkea ja toisaalta perustella esimerkiksi kulttuurialoille annettavan taloudellisen tuen merkitystä.²³⁰ Taiteidenvälisyyden merkitystä taidemuseolle ei kuitenkaan nähdäkseni ole mielekästä lähteä perustelemaan esimerkiksi taloudellisten vaikutusten kautta, eikä sen arvoa voida mitata euroissa. Tässä tutkimuksessa esiin nousseiden näkökulmien valossa taiteidenvälinen toiminta – niin yleisötyön välineenä kuin itseisarvoisena taiteena – on tärkeä osa museon sisältöjen monipuolisuutta ja sitä kautta merkittävä lisäarvo museolle.

²²⁸ Väyrynen ei viittaa termillä ”valistus” museoiden aiemmin harjoittamaan valistukselliseen toimintaan, jossa sivistyneet ammattilaiset valistivat sivistymätöntä kansaa kulttuurin keinoin. Nähdäkseni Väyrynen käyttää valistus-sanaa kuvaamaan pikemminkin erilaisten vaihtoehtojen tarjoamista kävijöiden omien näkökulmien rakentamisen välineiksi.

²²⁹ Ks. esim. Liikanen 2010.

²³⁰ Erilaisia taidetta esim. sosiaalityön välineenä käyttäviä projekteja on esitelty laajasti *Taide keskellä elämää* – teoksessa. Ks. Bardy ym. 2007.

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kivilaakso, A. 2009. *Museovieraan Kalevala*. Syventävä yleisötutkimus 2009. Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS. Valtion taidemuseo. KEHYS, Helsinki.

Kärki, J. 2006. *Ateneum-salin asiakastutkimus 2006 – Uskollisen yleisön arvo*. Opinnäytetyö. Humanistinen Ammattikorkeakoulu, Kauniaisten koulutusyksikkö. Kulttuuripalvelujen koulutusohjelma. KEHYS, Helsinki.

Levanto, M. & Pettersson, S. 2001. *Museopedagogia Valtion taidemuseossa*. Painamaton lähde. KEHYS, Helsinki.

Rautio, P. 2006. *Vastakohtien tavaratalossa – ARS 06 kokemuksena*. Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS, Valtion taidemuseo. KEHYS, Helsinki.

Rautio, P. 2005. *Pyörösaha jalassa – mielikuvia ARS-näyttelyistä*. Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS, Valtion taidemuseo. KEHYS, Helsinki.

Taimiaho, S. 2011. *Ateneum-salin toiminnan keskeiset merkitykset aktiivikävijöiden silmin*. *Ateneum-salin aktiivikävijöiden ryhmähaastatteluna toteutettu syventävä yleisötutkimus*. Valtion taidemuseo, Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS. KEHYS, Helsinki.

Valtion taidemuseon tunnettuus- ja mielikuvatutkimus 2011. Dagmar/Taloustutkimus. Julkaisematon lähde.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arts Victoria -internetsivut. <<http://www.arts.vic.gov.au/Home>>. (Viitattu 14.3.2011).

Ateneum-rakennus. Ateneumin taidemuseon internetsivut.

<<http://www.ateneum.fi/default.asp?docId=12761>>. (Viitattu 15.3.2011).

Bardy, M. 2007. Taiteen paluu arkeen. Teoksessa *Taide keskellä elämää*. Bardy yms. (toim.). Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Keuruu: Otavan Kirjapaino, 21-33.

Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. (toim.). 2007. *Taide keskellä elämää*. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Dissanayake, E. 1980. Art as a Human Behavior. Toward an Ethological View of Art. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 38(4), 397-406.

<http://ellendissanayake.com/publications/pdf/EllenDissanayake_5618127.pdf>. (Viitattu 13.3.2011).

Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 133–157.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Toim. Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Juva: WS Bookwell Oy, 26–44.

Falk, J.H. & Dierking, L.D. 1992. *The museum experience*. Washington, D.C.: Whalesback books.

Falk, J.H. 2009. *Identity and the museum visitor experience*. California: Left Coast Press, Inc.

Haapalainen, R. 2010. *Taiteen ja yleisön palveluksessa*. Näkökulmia Valtion taidemuseon museopedagogiaan. Teoksessa *Kulttuurin rakentaja. Valtion taidemuseo 1990-2010*. Valtion taidemuseon juhlakirja. Harju, Virpi (toim.). Valtion taidemuseo. Helsinki: ART-PRINT OY, 244–256

Hatakka, M. 2009. Museoyleisön ajatuksia tulevaisuuden taidemuseosta. Teoksessa *Tulevaisuuden taidemuseo*. Pettersson, S. (toim.). Valtion taidemuseo / Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy, 235–249.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hodas, L. 2008. *In the moment: Encouraging Civic Dialogue Through Museum Theatre*. Master's Thesis, John F. Kennedy University, California.

<<http://www.imtal.org/Files/Admin/PDF/HodasMastersThesis2008.pdf>>. (Viitattu 16.3.2011).

Hood, M. 2004. Staying away: Why People Choose Not to Visit Museums. Teoksessa *Reinventing the museum: historical and contemporary perspectives on the paradigm shift*. Toim. Anderson, G. Lanham, MD: AltaMira, 150–157.

Hughes, C. H. 2008. *Performance for learning: how emotions play a part*. Dissertation, The Ohio State University, Ohio.

<<http://etd.ohiolink.edu/sendpdf.cgi/Hughes%20Catherine%20Helen.pdf?osu1211932278>>.

(Viitattu 16.3.2011).

ICOM (Internationa Council of Museums) internetsivut. <<http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>>. (Viitattu 2.3.2011).

ICOM:in museomääritelmä. Suomen museoliiton internetsivut.

<<http://www.museot.fi/mikamuseo/icom>>. (Viitattu 17.3.2011).

Kaitavuori, K. 2004. Museo ja muu maailma. Yhteisöllisyys museon toimintatapana. Teoksessa *Valistus/ museopedagogiikka/ oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Toimittaneet Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna. Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Hämeenlinna: Karisto, 131–143.

Kaitavuori, K. 2005. Valuma-alue nykytaiteena. Nykytaiteen ja nykyteatterin linkejä. Teoksessa *Teatterin raunioilla*. Toimittaja Virve Sutinen. Nykytaiteen museon julkaisuja 99/2005/A. Helsinki: Art Print Oy, 87–101.

Kaitavuori, K. 2007. Museo ja yleisö. Teoksessa *Museologia tänään*. Toimittanut Kinanen, Pauliina. Suomen museoliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 279–294.

Kaitavuori, K. 2011. Peda. Puun ja kuoren, yleisön ja intelligentsian, palvelun ja bisneksen välissä. Artikkelinä *Mustekala.info* –internetlehdessä. 3.10.2011. <<http://www.mustekala.info/node/2451>>. (Viitattu 4.10.2011).

Kallio, K. 2007. Museon yhteiskunnalliset tavoitteet. Teoksessa *Museologia tänään*. Toimittanut Kinanen, Pauliina. Suomen museoliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 105–131.

- Karhio, P.** 2003. *Miten lähestyä käymättömiä? Ei-kävijyyden esitarkastelua asiantuntijahaastattelujen valossa*. Tutkimusraportti. Valtion taidemuseon taidemuseoalan kehittämissyksikkö KEHYS.
<http://www.fng.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vtm/embeds/vtmwwwstructure/14633_MitenLahestyaKaymattomia.pdf>. (Viitattu 28.2.2011).
- Karttunen, S.** 2010. *Kulttuuri-indikaattorien politiikkaa*. Hyvinvointikatsaus 1/2010 – Oikeudenmukaisuus. Tilastokeskuksen julkaisuja.
<http://www.tilastokeskus.fi/artikkelit/2010/art_2010-03-15_007.html> (Viitattu 30.3.2011).
- Kavanagh, G.** 1995. Museums in partnership. Teoksessa *Museum, Media, Message*. Toimittanut Hooper-Greenhill, Eilean. London: Routledge, 124–134.
- Kekkonen, J.** 2008. Vertailevan tutkimuksen haasteita. *Tieteessä tapahtuu* vol. 26, 3-4/08, 32–37.
<<http://ojs.tsv.fi/index.php/tt/issue/view/67>>. (Viitattu 1.3.2011).
- Kertz-Welzer, A.** 2005. In Search of the Sense and the Senses: Aesthetic Education in Germany and the United States. *Journal of Aesthetic Education*, Vol. 39, No. 3. University of Illinois Press, 102-114. <<http://www.jstor.org.ezproxy.jyu.fi/stable/3527435>>. (Viitattu 15.3.2011).
- Kivilaakso, A.** 2010. *Taiteen ja tiedon lähteillä. Mielikuvia kuvataiteesta ja Sinebrychoffin taidemuseosta*. Syventävä yleisötutkimus 2010. Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS, Valtion taidemuseo.
<http://www.fng.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vtm/embeds/vtmwwwstructure/16223_Taiteen_ja_tiedon_lahteilla_lopullinen.pdf>. (Viitattu 12.3.2011).
- Laine, T.** 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 26–43.
- Lehti, A.** 2011. Keikkapaikkoja putkahtelee Helsinkiin. *Helsingin Sanomat*. 6.5.2011.
<http://omakaupunki.hs.fi/paakaupunkiseutu/uutiset/keikkapaikkoja_putkahtelee_helsinkiin/>. (Viitattu 14.6.2011).

Levanto, M. 2004. Temppeleissä ja toreilla. Oppimisesta taidemuseossa. Teoksessa *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Toimittaneet Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna. Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Hämeenlinna: Karisto, 48–63.

Levanto, M. (toim.) & Pettersson, S. (toim.). 2004. *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Hämeenlinna: Karisto.

Liikanen, H-L. 2010. *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Opetusministeriö.
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Taiteesta_ja_kulttuurista_hyvinvointia.html>. (Viitattu 13.3.2011).

Lindholm, A., Simovaara, J., Cantell, T. & Mielonen, H. 2011. *Yleisötutkimus kulttuurialan opinnäytetyönä*. Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak).
<<http://www.humak.fi/sites/default/files/liitteet/humak-yleisotutkimus-2011.pdf>>. (Viitattu 3.10.2011).

Liukkonen, E. 2004. Museoyleisö tutkimuksen kohteena. Teoksessa *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Toimittaneet Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna. Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Hämeenlinna: Karisto, 144–155.

Logomon kulttuurikeskuksen internetsivut. <<http://www.logomo.fi/etusivu/info>>. (Viitattu 3.9.2011).

Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L. & Himberg, T. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. <<http://www.jyu.fi/mehu>>. (Viitattu 12.3.2011).

Museo 2000. Museopoliittinen ohjelma. Komiteamietintö; 1999, 31. Helsinki: Yliopistopaino.
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/1999/museo_2000_-_museopoliittinen_ohjelma>. (Viitattu 13.8.2011).

Museobarometri 2011. Suomen museoliiton internetsivut, museobarometri 2011 –kysely. <<http://www.museoliitto.fi/index.php?k=10379>>. (Viitattu 15.7.2011).

Musiikkitalon internetsivut. <<http://www.musiikkitalo.fi/web/fi/tervetuloa>>. (Viitattu 5.9.2011).

Mellais, M. 2010. Näkökulmia ARS-näyttelyiden provokatiivisuuteen. Teoksessa *ARS 50-vuotta*. Muistoja, historiaa, näkökulmia 1961–2011. Valtion taidemuseo, Kuvataiteen keskusarkisto. Helsinki: Art-Print Oy, 115–125.

Moilanen, P. & Rähä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teorettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 44–67.

Olavinen, A. 2010. Valistamisesta vuorovaikutukseen. Teoksessa *Kokoelmalla on tekijänsä!* Ateneumin kokoelmatoiminnan vaikuttavuus. Jyrkkiö, T. & Liukkonen, E. (toim.). Valtion taidemuseo / KEHYS. Vammalan kirjapaino, 223–242.

Othman, E. 2004. Museon sydämessä. Ajatuksia työpajatyöskentelystä taidemuseossa. Teoksessa *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Käännös ruotsista Marjatta Levanto. Toimittaneet Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna. Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Hämeenlinna: Karisto, 77–87.

Pettersson, S. 2004. Museo, monitaidekeskus, mielentila. Taiteiden toiminta museossa. Teoksessa *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Toimittaneet Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna. Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Hämeenlinna: Karisto, 98–113.

Pettersson, S. (toim.). 2009. *Tulevaisuuden taidemuseo*. Museologia 3. Valtion taidemuseon julkaisusarja. Valtion taidemuseo / KEHYS. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

Pettersson, S. (toim.). 2009. Tulevaisuuden taidemuseo: virtuaalikeskustelu. Teoksessa *Tulevaisuuden taidemuseo*. Museologia 3. Valtion taidemuseon julkaisusarja. Valtion taidemuseo / KEHYS. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy, 80–115.

Pöllänen, M. 2007. Seisommeko sanojemme takana? Teoksessa *Taide keskellä elämää*. Toim. Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Keuruu: Otavan Kirjapaino, 306–311.

Pääjoki, T. 1999. ”Epämukava taide.” *Tieteessä tapahtuu* vol. 17: 7.
<<http://www.tieteessatapahtuu.fi/997/sisalto.html>>. (Viitattu 12.3.2011).

Ruohonen, R. 2010. Valtion taidemuseon kaksi ensimmäistä vuosikymmentä 1990–2010. Teoksessa *Kulttuurin rakentaja. Valtion taidemuseo 1990–2010*. Valtion taidemuseon juhlakirja. Virpi Harju (toim.). Valtion taidemuseo. Helsinki: Art-Print Oy, 60–68.

Rönkkö, M-L. 2007. Museo mediana. Teoksessa *Museologia tänään*. Toimittanut Kinanen, Pauliina. Suomen museoliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 246–278.

Rönkkö, M-L. 2009. Jokainen aika luo oman museonsa. Teoksessa *Tulevaisuuden taidemuseo*. Museologia 3. Susanna Pettersson (toim.). Valtion taidemuseom julkaisusarja. Valtion taidemuseo/KEHYS. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy, 119–150.

Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2010. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Toim. Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Juva: WS Bookwell Oy, 189–199.

Sederholm, H. 2001. *Taiteen tulkkina – selvitys taidemuseoiden erityisluonteesta*. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja 5:2001. Opetusministeriö.
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2001/taiteen_tulkkina_-_selvitys_taidemuseoiden_erytyisluonteesta>. (Viitattu 28.2.2011).

Sutton, T. 2007. ”*Taking Up Space: Museum Exploration in the Twenty-First Century*.” *Journal of Aesthetic Education*, Vol. 41, No. 4. University of Illinois Press, 87-100.
<<http://www.jstor.org.ezproxy.jyu.fi/stable/pdfplus/25160254.pdf>>. (Viitattu 17.3.2011).

The Moderna Museet History. Moderna museet internetsivut.
<<http://www.modernamuseet.se/en/Moderna-Museet/About/History/The-Moderna-Museet-History>> . (Viitattu 9.7.2011).

Tuomaala, S. 1997. *Laatu taidemuseotoiminnassa*. Helsinki: Valtion taidemuseo. (Porvoo: t+t).

Valtion taidemuseon juhla- ja muistikirja. 1992. Valtion taidemuseo. Helsinki: Art Print Oy.

Valtion taidemuseon toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2012–2015. VTM dnro 3/020/2010.<http://www.fng.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vtm/embeds/vtmwwwstructure/14736_TTS_2012-15.pdf>. (Viitattu 4.3.2011).

Valtion taidemuseon vuosikertomus 2004. Toimittaja Anne Nikula, Valtion taidemuseo. Tampere: Hämeen Kirjapaino Oy.

Valtion taidemuseon vuosikertomus 2009.

<<http://www.fng.fi/tietoavaltiontaidemuseosta/vuosikertomukset>>. (Viitattu 13.3.2011).

HAASTATTELUT JA SUULLISET TIEDONANNOT

Ateneum-salin aktiivikävijöiden ryhmähaastattelu. 7 osallistujaa, 6.4.2011 Helsinki.

Levanto, Marjatta. Entinen Museopedagogisen yksikön päällikkö, Valtion taidemuseo. Entinen Kehittämisyksikön päällikkö, Valtion taidemuseo. Haastattelu 21.4.2011 Helsinki.

Liukkonen, Eija. Vs. kehitysjohtaja, Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet Kehys, Valtion taidemuseo. Suullinen tiedonanto 10.5.2011 Helsinki.

Pettersson, Susanna. Alvar Aalto -museon ja säätien johtaja. Haastattelu 21.4.2011 Helsinki.

Väyrynen, Mika. Ateneum-salin tuottaja, Ateneumin taidemuseo. Haastattelu 25.5.2011 Helsinki.

LIITTEET

LIITE 1: TAUSTATIELOMAKE

HYVÄ ATENEUM-SALIN KÄVIJÄ.

Keräämme kevään 2011 esitysten yhteydessä taustatietoja Ateneum-salin kävijöistä. Ole hyvä ja vastaa seuraaviin kysymyksiin. Kaikkien vastanneiden kesken arvotaan Ateneumin *Arjen sankarit*-suurnäyttelyyn liittyviä muistikirjoja (2 kpl) ja kasseja (2kpl).

Järjestämme kevään aikana myös vapaamuotoisen kokoontumisen, jossa keskustelemme yhdessä kävijöiden kanssa Ateneum-salin toiminnasta. Jos olet innokas tulemaan kahville kanssamme ja osallistumaan samalla ryhmäkeskusteluun, täytä yhteystietosi lomakkeen loppuun. Ryhmäkeskustelun osallistujat saavat kiitokseksi Arjen sankarit -muistikirjan.

Kiitos vastauksestasi!

1. Sukupuoli nainen mies

2. Ikä 15–24
 25–34
 35–44
 45–54
 55–64
 64+

3. Asuinpaikka _____

4. Kuinka monta kertaa olette käyneet Ateneum-salin esityksessä/tapahtumassa?

- yhden kerran
 kaksi tai kolme kertaa
 ainakin neljä kertaa
 käyn Ateneum-salin tapahtumissa säännöllisesti

5. Kuinka usein käynte taidemuseoissa?

- kerran vuodessa tai harvemmin
 alle 5 kertaa vuodessa
 5–10 kertaa vuodessa
 yli 10 kertaa vuodessa

6. Minut saa kutsua keväällä 2011 järjestettävään ryhmäkeskusteluun.

- Kyllä Ei

Vastaajan yhteystiedot

Nimi _____

Puhelinnumero _____

Sähköposti _____

LIITE 2 : SAATEKIRJE

HYVÄ ATENEUM-SALIN KÄVIJÄ.

Keräämme kevään 2011 esitysten yhteydessä taustatietoja Ateneum-salin kävijöistä. Järjestämme kevään aikana myös yhden ryhmätapaamisen, jossa keskustelemme vapaamuotoisesti Ateneum-salin toiminnasta.

Ryhmäkeskustelu toteutetaan Ateneumin taidemuseon tiloissa. Juttelemme kahvin ja pienen purtavain voimin kävijöiden omista kokemuksista Ateneum-saliin liittyen. Ryhmäkeskustelussa esiin nousevia ajatuksia, kokemuksia ja ideoita pyritään käyttämään Ateneum-salin toiminnan kehittämiseksi. Lisäksi ryhmäkeskustelussa syntyvää aineistoa tullaan käyttämään Jyväskylän yliopiston taidehistorian oppiaineen opinnäytetyössä.

Kutsumme yhteystietonsa jättäneiden kävijöiden joukosta ryhmäkeskusteluun noin kymmenen henkilöä. Ryhmäkeskusteluun osallistuvien henkilöiden nimiä ei tulla käyttämään tutkimuksessa tai tutkimustulosten esittelyssä. Yhteystietoja ei luovuteta eteenpäin.

Ryhmäkeskustelun osallistujat saavat kiitokseksi Ateneumin *Arjen sankarit* -suurnäyttelyn muistikirjan.

Vastaaamme mielellämme Ateneum-salin kävijähaastatteluun ja opinnäytetyöhön liittyviin kysymyksiin.

Kiitos mielenkiinnostasi!

Eija Liukkonen

vs. kehitysjohtaja,
Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS
eija.liukkonen@fng.fi
p. (09) 1733 6313

Mika Väyrynen

tuottaja
Ateneum-sali
mika.vayrynen@ateneum.fi
p. (09) 1733 6385

Sonja Taimiaho

korkeakouluharjoittelija
sonja.taimiaho@fng.fi
p. (09) 1733 6311

LIITE 3: RYHMÄHAASTATELUN RUNKO

Yksi ryhmäkeskustelu, jossa seitsemän osallistujaa. Kesto 1,5 h. Ryhmäkeskustelun moderaattorina Sonja Taimiaho, tarkkailijoina Ateneum-salin tuottaja Mika Väyrynen ja Antti Hanhisuanto. Ateneum-salin tuottajana Mika Väyrynen myös välillä mukana keskustelussa.

1. **Mielikuvia Ateneum-salista tai oma muisto esityksestä tai tapahtumasta?**
Mielikuvien kirjoittaminen paperille ja myöhemmin niiden ja omien muistojen jakaminen ryhmän kanssa esittelykierroksen yhteydessä.
Tutkimuskysymys: Mikä Ateneum-salin toiminnassa on niin keskeistä, että se otetaan esille heti alussa?
Millaisia mielikuvia kävijät toimintaan liittävät?
2. **Millaisissa tilaisuuksissa olette Ateneum-salissa käyneet?**
Taiteenlajien kartoitusta sekä museon ja Ateneum-salin välisen yhteyden käsittelyä: Ovatko A-salin kävijät myös aktiivisia museokävijöitä, vai ovatko he löytäneet A-salin pariin museokäynnin yhteydessä? Myös käynnin syitä ja eri konteksteja.
Tutkimuskysymys: Mitkä tapahtumalajit ovat kävijöille tutuimpia. Mikä on Ateneum-salin ja Ateneumin taidemuseon välinen suhde kävijöiden näkökulmasta? Millaisia asioita kävijä nostaa esille kertoessaan vierailuistaan (sosiaaliset, henkilökohtaiset, fyysiset kontekstit).
3. **Miksi käytte Ateneum-salin tapahtumissa?**
Tutkimuskysymys: Tarkoitus kartoittaa niitä merkityksiä, joita kävijät antavat A-salin tapahtumiin osallistumiselle. Mitä osallistuminen heille merkitsee ja millaisia ovat aktiivikävijöiden käyntimotiivit?
4. **Onko Ateneum-salin toiminta muuttunut jotenkin sinä aikana, kun olette tapahtumissa käyneet?**
Tarkoitus käsitellä muutoksia A-salin toiminnassa, museoiden toiminnassa tai kulttuurissa laajemminkin.
Tutkimuskysymys: Mitä kävijät näkevät nykytoiminnassa keskeisenä?
5. **Minkä merkityksen näette Ateneum-salin toiminnalla? Onko tällaisella toiminnalla väliä?**
Henkilökohtaisesti, taiteilijoille, kulttuurielämälle laajemminkin, museolle?
Tutkimuskysymys: Tuoko toiminta jotain lisäarvoa museolle? Mikä on kävijöiden mielestä tärkeää Ateneum-salin toiminnassa? Millaisena kävijät näkevät nykymuseon tehtävät?
6. **Minkälaisia arvoja Ateneum-salin toiminta mielestänne edustaa?**
Millaisia arvoja kulttuuri edustaa nyky-yhteiskunnassa?
Tutkimuskysymys: Miten Ateneum-salin toiminta profiloituu kävijöiden silmissä?
7. **Tuleeko vielä mieleen jokin asia tai näkökulma, joka ei ole keskustelussa vielä tullut esille, josta en ole huomannut kysyä tai asia, jota haluat vielä tarkentaa?**
Tutkimuskysymys: Tarkoitus antaa kävijöille mahdollisuus täydentää kommenttejaan tai keskustella yleisellä tasolla ryhmäkeskusteluun liittyvistä tuntemuksista.